

Ekonomická
fakulta
Faculty
of Economics

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Ekonomická fakulta
Katedra regionálního managementu

Bakalářská práce

Kolektivizace ve vnímání rurální a urbánní komunity

Vypracoval: Roman Buchtele
Vedoucí práce: PhDr. Miloslav Lapka, CSc.

České Budějovice 2016

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Fakulta ekonomická

Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Roman BUCHTELE**
Osobní číslo: **E13331**
Studijní program: **B6202 Hospodářská politika a správa**
Studijní obor: **Strukturální politika EU pro veřejnou správu**
Název tématu: **Kolektivizace ve vnímání rurální a urbánní komunity**
Zadávací katedra: **Katedra regionálního managementu**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl práce:

Cílem této BP je popsat obraz historie procesu kolektivizace v regionu na vybraných skupinách obyvatel a jejich porovnání. Je to stále živá historie nebo už nehraje ve vzpomínkách roli? Jak je hodnocena rurální a urbánní komunitou? Jak je hodnocen její ekonomický význam?

Metodika práce:

Teoretická část: vymezení venkova, období kolektivizace, sociální a ekonomické důsledky (ze statistik). Analytická část: vlastní empirické šetření, konstrukce dotazníku na tři části - sociální (etické) důsledky, environmentální důsledky, ekonomické důsledky. Kvantitativní výzkum, kvalitativní doplnění a interpretace z hlediska kladených otázek.

Rámcová osnova:

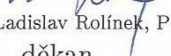
1. Úvod do problematiky, 2. Cíl práce a metodika, 3. Pojmový aparát práce - teoretická řešeršní část, včetně vlastních metodologických úvah nad používanými klíčovými pojmy, zdůvodnění proč si student vybral právě tyto definice pojmů. 4. Popis problému nebo území, 5. Metody sběru dat, 6. Výsledky, 7. Interpretace a diskuse, 8. Závěry, 9. Použitá literatura, 10. Přílohy.

Rozsah grafických prací: dle potřeby
Rozsah pracovní zprávy: 40-50 stran formátu A4
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná
Seznam odborné literatury:

1. Disman, M. (2000). Jak se vyrábí sociologická znalost. UK Praha, Karolinum.
2. Hendl, J. (2005). Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace. Praha, Portál.
3. Lapka, M. (2008). Úvod do sociologie krajiny. Praha, Karolinum.
4. Lapka, M., & Gottlieb, M. (2000). Rolník a krajina, SLON, Praha.
5. Understanding Ordinary Landscapes, (1997). Edited By P. Groth and T. W. Bresl, Chapter 15., Yale University Press.

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Miloslav Lapka, CSc.
Katedra regionálního managementu

Datum zadání bakalářské práce: 1. prosince 2014
Termín odevzdání bakalářské práce: 17. dubna 2016

doc. Ing. Ladislav Rolínek, Ph.D.
děkan

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
EKONOMICKÁ FAKULTA
Studentská 13 (25)
370 05 České Budějovice

doc. Ing. Eva Cudlínová, CSc.
vedoucí katedry

V Českých Budějovicích dne 16. března 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou/diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47 zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské/diplomové práce, a to - v nezkrácené podobě/v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Ekonomickou fakultou - elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Písku dne 14. března 2016

.....

Roman Buchtele

Poděkování

Zde bych rád poděkoval panu PhDr. Miloslavu Lapkovi, CSc. za spoustu užitečných rad, trpělivosti a svého času, který mně a této bakalářské práci věnoval.

Obsah

1. Úvod	3
2. Teoretická část	4
2.1. Vymezení venkovského prostoru	4
2.2. Vlivy - architektura, kapitalismus, mechanizace, náboženství, literatura, dnešní venkov	4
2.3. Poválečný vývoj v oblasti zemědělství v ČSR po roce 1945.....	7
2.3.1. Zrušení Agrární strany a změny v zemědělské správě a samosprávě	7
2.3.2. Pozemková reforma.....	8
2.3.3. Centrálně řízené zemědělství	10
2.4. Tradiční družstevnictví	11
2.5. Kolektivizace na ruském území	12
2.6. Kolektivizace v Československu.....	14
2.6.1. Počáteční fáze kolektivizace (1948-1950).....	15
2.6.2. Tvrdý boj proti třídnímu nepříteli (1950-1953).....	19
2.6.3. Krize kolektivizace (1953-1955)	24
2.6.4. Konečná fáze kolektivizace (1955-1960).....	26
2.7. Sociální a ekonomické důsledky kolektivizace.....	28
3. Analytická část.....	30
3.1. Metodický postup	30
3.1.1. Cíl práce a zkoumaná lokalita.....	30
3.1.2. Triangulace metod.....	30
3.1.3. Kvantitativní výzkum.....	31
3.1.4. Kvalitativní výzkum.....	31
3.2. Výsledky výzkumu	34
3.2.1. Kvantitativní část	34

3.2.2. Kvalitativní část	57
3.3. Shrnutí výsledků a diskuse.....	63
4. Závěr.....	69

1. Úvod

Kolektivizace v Československu byl proces, který od základů změnil zemědělství a spolu s ním i celou venkovskou oblast. Znamenal přechod tradičního modelu zemědělství, založeném na soukromém hospodářství, k socialistickému centrálně řízenému modelu.

Cílem této bakalářské práce je popsat obraz historie procesu kolektivizace v píseckém okrese na dvou skupinách obyvatel. Je to stále živá historie, nebo už nehraje ve vzpomínkách roli? Jak je hodnocena rurální a urbánní komunitou? Jak je hodnocen její ekonomický význam?

Důvodem, proč se tato práce zaměřuje na kolektivizaci a její vnímání urbánní a rurální komunitou, je fakt, že se na dané téma často zapomíná, hlavně v souvislosti s dopady na dnešní společnost.

Práce se skládá ze dvou částí: teoretické a analytické. Teoretická část vychází z nastudované odborné literatury o dané problematice. Na samotném začátku je vymezen venkovský prostor a následně jsou popsány vlivy, které utvářely jeho podobu. Před popsáním samotného průběhu kolektivizace je nutné vysvětlit ve stručnosti vývoj i po únorovém převratu roku 1948. Tento úsek se týká hlavně politických změn ve správě a samosprávě, dále pozemkové reformy, počátku centrálního plánování a historie tradičního družstevnictví. Následuje kapitola, která se věnuje kolektivizaci na ruském území. Právě tato kolektivizace byla vzorem pro tu československou. Kapitola o kolektivizaci na českém území je rozdělena na několik částí dle jednotlivých fází procesu. Teoretickou část uzavírají ekonomické a sociální důsledky procesu.

V analytické části jsou zpracovány výsledky výzkumu a jejich následná interpretace. Základem této části je triangulace metod. Pro kvantitativní část byl sestaven dotazník, skládající se ze tří okruhů otázek zaměřených na: sociální, environmentální a ekonomické důsledky. Hlavní hypotéza zní: „Kolektivizace má pro rurální komunitu stále důsledky, pro komunitu urbánní jsou tyto důsledky méně zřejmé.“ Zvolenou metodou pro kvalitativní výzkum byl polostrukturovaný rozhovor.

2. Teoretická část

2.1. Vymezení venkovského prostoru

Existuje celá řada způsobů, jak vymezit venkovský region, avšak pro účely této práce postačí definice OECD. Dle ní lze regiony rozdělit na tři skupiny a na základě tohoto členění vymezit venkovský prostor. První skupinou jsou *převážně venkovské regiony*. Ty se vyznačují tím, že více než 50 % obyvatel má trvalé bydliště ve venkovských obcích. Venkovské obce musí splňovat kritérium, aby hustota zalidnění byla menší než 150 obyvatel/km². Regiony, v jejichž venkovských obcích žije 15 až 50 % obyvatel, se nazývají *významně venkovské regiony*. Poslední skupinou jsou *převážně městské regiony*. Zde žije ve venkovských obcích méně než 15 % obyvatel (OECD, 2011).

Vymezení OECD je vhodné zvláště pro účely srovnávání regionů na mezinárodní úrovni. Vymezenou oblast je nutné také charakterizovat. „*Venkov je prostor v krajině mimo městskou zástavbu a průmyslové zóny, kde dochází k zemědělské výrobě a kde jsou sídelní jednotky vesnické komunity - vesnice*“ (Lapka, & Gottlieb, 2000, p. 114).

2.2. Vlivy - architektura, kapitalismus, mechanizace, náboženství, literatura, dnešní venkov

Na venkovský prostor v průběhu dějin působila celá řada vlivů, které utvářely jeho dnešní podobu. Vyjmenování vlivů, které působily na venkov a jeho obyvatele, je nezbytné k porozumění rurální komunity.

Ve středověku byla na vesnicích většina budov postavena ze dřeva či jiných hořlavých materiálů. Jedním z důvodů, který dal vzniknout bytelnějším stavbám v 17. a 18. století, byly časté požáry. V jižních Čechách se tehdy začaly stavět budovy ve stylu, kterému se poté začalo říkat selské baroko. Selské usedlosti tak vytvořily náves, často lemovanou stromy s rybníčkem, která se stala ikonou českého venkova (Jech, 2008, p. 22).

Téměř všechny vesnice také stavěly zvoničky. Chudší vesnice si je nechávaly vyrobit z levnějšího materiálu, např. dřeva, ty bohatší pak z kamene. Na zvonek se zvonilo například v poledne, kdy oznamoval rolníkům, že je čas odpočinku, či když někdo ze sousedství zemřel. Důležité je také neopomenout kapličky, které se stavěly z celé řady důvodů. Vedle těch náboženských se také nacházejí na místě, kde buď zemřel někdo významný, nebo třeba jen uhodil blesk při bouřce. Nejčastěji je lze nalézt na rozcestích a kopcích (Jech, 2008, pp. 20-22).

Významným byl pro venkov a zemědělství rok 1848, známý též jako rok revolucí. Doba feudalismu se již chýlila ke svému konci a na jeho místo nastupoval kapitalismus. Přechod od feudalismu ke kapitalismu nebyl jednotný v celé Evropě. Záleželo na úrovni rozvoje, výroby a hospodářství. Flandry, Nizozemsko a Francie měly značný náskok proti zbytku kontinentu (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 250).

„Kapitalismus v českém zemědělství se v podstatě vyvíjel pruskou cestou, tj. přeměnou a přerůstáním feudálního velkostatku v kapitalistický při zachování pozůstatků feudálního“ (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 251). Rozlišovaly se 4 druhy statků: církevní, městské, komorní a velkostatky měst. Důležitá též byla změna organizační struktury statků. Změna nebyla ve všech případech stejná. Záleželo na tom, co statek vyrábí, nebo do jaké míry se velkostatkář podílí na vedení. Spolu s decentralizačními tendencemi se také začaly stále více do popředí dostávat prvky tržního hospodářství. Úloha účetní evidence rostla (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 252).

V druhé polovině 19. století se spolu s elektrifikací venkova dostavila do zemědělství velká vlna mechanizace, avšak vlna inovací byla spuštěna již s vynálezem ruzadla bratranců Veverkových v roce 1827 (Jech, 2008, p. 24). Trojpolní systém byl také nahrazen. Střídání osevu je pokládáno za největší převrat nového hospodaření v zemědělství. Hlavní princip spočíval v tom, že pro každou plodinu byla připravena předplodina, a tak se zabránilo tomu, že by jedna plodina byla pěstována dvakrát po sobě. První území, kde se tento postup začal používat, byly Flandry. Pak se rozšířil dál, nejprve do západní Evropy, poté až do jejího zbytku. Tento převrat znamenal rozmach rostlinné výroby. Roční příjem rolníků každoročně stoupal. Růst produkce píce znamenal dostatek krmiva pro hospodářská zvířata, což vedlo ke zvýšení počtu chovaného dobytka (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 252).

Venkov již ve středověku uctíval bájně postavy své minulosti. Kupříkladu Praotec Čech spolu s Přemyslem Oráčem byli drženi ve vysoké úctě, avšak pohanští bohové, jako např. Radegast či Perun své místo mezi vesničany měli stále. Pálení čarodějnic, vítání jara či slavení zimního slunovratu, které se postupem času přeměnilo ve Vánoce v duchu křesťanství, byly původně pohanské slavnosti. Další, kdo se podepsal na náboženském cítění venkovanů, byl Jan Hus a jeho stoupenci. Husitství, které se postupně dostalo i za hranice Českých zemí, se mohlo svým rozsahem rovnat kalvinismu a luteránství (Jech, 2008, pp. 16-18).

Rekatolizací však katolická církev své dominantní postavení uhájila, ale zůstaly regiony, kde dlouhou dobu evangelická víra odolávala. Právě skrývání výtisků náboženských spisů a tajné vyznávání své víry zachránilo český jazyk a národní hrdost během germanizace. Vlastenečtí spisovatelé se v dobách národního obrození často opírali o venkovské obyvatele a sedláci a rolníci byli v jejich dílech nepostradatelní (Jech, 2008, p. 19).

Božena Němcová, Josef Kajetán Tyl, Ladislav Stroupežnický, Karel Klostermann, Alois Jirásek byli ti, kteří vyobrazili venkov a jeho obyvatele v době, kdy selský stav vstupoval do doby, ve které venkov dostal úcty a obdivu. Vzhledem k vázanosti praktické části této práce na okres Písek je nutné vyzdvihnout dílo Jan Cimbura od autora Jindřicha Šimona Baara. Jan Cimbura, hlavní postava románu, se narodil v Semicích u Písku a poté působil na statku v Putimi. Nutno dodat, že se jedná o reálnou postavu, která opravdu v té době žila. Dílo tak dává čtenáři náhled na tradice a život na venkově na Písecku té doby.

Všechny tyto vlivy dlouhou dobu utvářely tradiční podobu venkova. Selský stav byl hlavním držitelem těchto hodnot. Kolektivizací a dalšími procesy, které byly s touto přeměnou zemědělství spjaty, se řada věcí změnila. Selský stav téměř zmizel. Kulturní domy začaly dominovat návším namísto tradičních selských usedlostí. Venkovský život začal fungovat na základě myšlenek a hodnot socialismu.

Dnešní venkov prochází též změnami. Zemědělská produkce se v důsledku růstu inovací v zemědělství a transformace zemědělství po roce 1989 začala omezovat. Na kdysi úrodné půdě tak často vznikly průmyslové komplexy či padla za oběť budování infrastruktury. Tento trend je nejvíce zřetelný okolo měst, ale jisté zárodky jsou patrné i na některých místech v čistě venkovských regionech (Lapka, 2008, p. 62).

Turismus a cestovní ruch, jako jeden z mnoha moderních způsobů trávení volného času, se na současném venkově také podepsal. Vznikla řada rekreačních areálů. V zimní sezóně jsou to hlavně střediska pro zimní sporty. Pro ostatní roční období jsou to třeba rozlehlá golfová hřiště (Lapka, 2008, p. 63).

Změny zaznamenává i venkovská společnost. Řada mladých lidí, narozených na venkově, odchází do měst převážně kvůli pracovním příležitostem. Na druhou stranu se na venkov přesouvá řada lidí, kteří sice pracují ve městě, ale na venkov se přestěhovali hlavně kvůli jeho atraktivitě a venkovské krajině (Lapka, 2008, p. 63). Odliv populace z rurální oblasti je vysoký. Český venkov se tak připojil k trendu, který je patrný ve zbytku Evropy. V západní Evropě je již málo míst, kde rurální styl života zvítězil. Východní část Evropy nezůstává za západní v tomto procesu pozadu. Jsou země, které si stále udržely vzhled rurální země, avšak spousta obyvatel, ne-li většina, se řadí do urbánní komunity a sektor, ve kterém provozují ekonomickou činnost, rozhodně není zemědělský. Typickým příkladem jsou tyto země: Polsko, Ukrajina, Bulharsko či Bělorusko. Východní Evropa tak následovala země jako například Irsko, Španělsko nebo Dánsko, kde ubyla pracovní síla na venkově téměř o polovinu (Lowenthal, 1997, p. 181).

2.3. Poválečný vývoj v oblasti zemědělství v ČSR po roce 1945

Tato kapitola pojednává o období po roce 1945, které bylo ve znamení omezování demokracie, vyhnání tří milionů Němců a změnou zemědělské správy a samosprávy a následné pozemkové reformy.

2.3.1. Zrušení Agrární strany a změny v zemědělské správě a samosprávě

Důležitým faktem je, že po druhé světové válce byla zakázána Agrární strana. Celý název tohoto politického uskupení je Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, který byl definitivně potvrzen roku 1920. Právě tato strana působila na našem území již od 80. let 19. století. Tehdy šlo však o zemědělské spolky.

Její vůdčí osobou byl Alfons Šťastný z Padařova. O významu Agrární strany svědčí také to, že během říšských a zemských voleb byla nejsilnější stranou a měla dominantní postavení na venkově. Československo byla vždy země, pro kterou byl typický průmysl, avšak zásluhou Agrární strany vládl hospodářství sektor agrární. Důležitou osobou předválečné politiky byl Antonín Švehla, politik selského původu. Důležitým bodem, který zpečetil její poválečnou situaci, byla rezignace a rozpuštění roku 1938 (Jech, 2008, pp. 33-34).

Zakázána byla proto, že byla neprávem obviněna ze spolupráce s německými okupanty. Šlo však o nesprávnou argumentaci ze strany komunistů. Existuje velké množství důkazů, že se členové Agrární strany aktivně podíleli na protinacistickém odboji. Důvodem, proč komunisté natolik usilovali o zákaz této strany, byl hlavně ten, že hnutí představovalo velikou překážku už jen pro svůj program, který chránil soukromé vlastnictví půdy (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 374).

Poválečné zemědělství bylo také ovlivněno politickými a správními změnami. Základními prvky státní správy se staly po druhé světové válce národní výbory. V dubnu 1945 Košickým vládním programem byly národní výbory potvrzeny. Právně byly zastřešeny ústavním dekretem č. 18/1944 Uř. v. čsl., o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 373).

Na základě dekretu č. 1/1945 Sb., o organizaci vlády a ministerstev v době přechodné bylo zřízeno ministerstvo zemědělství jako ústřední orgán státní správy (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 374). Před koncem druhé světové války při jednáních v Moskvě komunističtí představitelé vynaložili veliké úsilí, aby získali dvě strategická ministerstva. Získali ministerstvo vnitra a zemědělství. Byl to chytrý tah, který jim pomohl získat moc nad rurální oblastí. Ministrem zemědělství se v poválečném období stal Julius Ďuriš. Rozšířena byla též kompetence ministerstva, která obsahovala například provádění pozemkových reforem a konfiskační řízení (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 375).

2.3.2. Pozemková reforma

Pozemková reforma, která se odehrála v Československu, měla tři fáze. V první fázi šlo o přerozdělení půdy Němců, Maďarů a kolaborantů. Zárodek této rozsáhlé akce byl již v Košickém vládním programu. Věci do pohybu daly až dekrety prezidenta

republiky dr. E. Beneše. Mezi nejdůležitější dekrety patřily: dekret č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel Českého a Slovenského národa a dekret č. 28/1945 Sb., o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci. Konfiskace majetku a její následné rozdělení bylo rozdílné ve vnitrozemí a v pohraničních oblastech. Ve vnitrozemí šlo převážně o bývalé pozemky německé šlechty a kolaborantů. Tato konfiskace byla menšího významu a obešla se bez větších problémů. V pohraničí šlo převážně o rozlehlé zemědělské plochy. Nejprve bylo potřeba, aby vznikly národní výbory. Ty se přetransformovaly z tzv. správních komisí. Národní výbory poté spolu s rolnickými komisemi řídily výběr a přidělení zkonfiskované půdy. Pokud šlo o střední až velké plochy vysokého zemědělského významu, zde se na přidělování podílela též národní správa. Celkem bylo zkonfiskováno 2 946 395 ha půdy, z toho 1 651 016 ha zemědělské (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 379). „*Rychlá konfiskace, často prováděná v revolučním duchu bez vyčkání na rozhodnutí soudu, získávala komunistům sympatie u zemědělců*“ (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 379).

Druhou fází pozemkové reformy byla tzv. Revize předválečné pozemkové reformy. Začala se provádět v lednu 1948. Pozemky mohli získat pouze dělníci a maloročníci. Toto omezení vyplývalo z ustanovení konfiskačního a osidlovacího dekretu. V této fázi ještě nešlo o úplné zrušení velkostatkářské a statkářské půdy. Vycházelo se ze zásad první pozemkové reformy, avšak tato byla v duchu socialismu. Reforma byla namířena proti tzv. generálním dohodám o odkladu první pozemkové reformy. Pozemky o výměře 250 ha půdy mohly být vyvlastněny a zredukovány až na 50 ha (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 380).

21. března roku 1948 byly přijaty Národním shromážděním nové zákony. V oblasti zemědělství jich bylo hned několik, avšak nejvýznamnější byl zákon č. 46/1948 Sb., o trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě. Šlo o třetí fázi pozemkové reformy, která dostala název „Nová pozemková reforma“. Týkala se dvou skupin lidí. První skupinou byli vlastníci statků o výměře 50 až 250 ha. Pojem soukromník zde také znamená vlastnictví jedné rodiny. Podmínka, aby půda o výměře 50 ha byla ponechána majiteli byla ta, že musel prokázat, že na ní osobně hospodaří. Pokud tak neučinil, byl povinen ponechat půdu o celkové ploše pro výkup. Zásahy týkající se druhé skupiny se již neopíraly o výměru půdy, ale byly namířeny proti půdě,

kteřá byla propachtována. Takováto půda šla celá na výkup a nehledělo se na její výměru. V zákonu stálo, že půda musí být vykoupena, avšak dodnes se ve většině případů finanční náhrady původním vlastníkům nedostalo a jejich vlastnická práva k majetku byla nadobro odebrána (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 381).

Komunisté po válce slibovali, že nová pozemková reforma je konečnou fází. Garantovali ponechání soukromého vlastnictví půdy, díky kterému si naklonili nemalou část venkovanů (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 381).

„Ústava 9. května z roku 1948 v čl. 158 a 159 výslovně stanovila, že nejvyšší přípustná výměra půdy, která smí být v soukromém vlastnictví jednotlivce nebo spoluvlastníků nebo společně hospodařící rodiny, je 50 hektarů a že soukromé vlastnictví půdy je u zemědělců, kteří na ní sami pracují, do výměry 50 hektarů zaručeno“ (Jech, 2008, p. 53).

Většina zemědělců však komunistům věřila a netušila, že konečný zásah do držby půdy teprve přijde.

2.3.3. Centrálně řízené zemědělství

Ve 30. letech byly problémy s odbytem zemědělských výrobků, zapříčiněné hospodářskou krizí. Tehdy bylo navrženo poprvé plánování zemědělství. Zastánci argumentovali tím, že bez plánování nebude zemědělství prosperující odvětví, a tak se tato otázka počátkem roku 1946 dostala opět na povrch. Svolal se celostátní sjezd zemědělců, aby se zde tato problematika probrala. Nakonec bylo rozhodnuto ve prospěch plánování. Základním dokumentem byl Budovatelský vládní program (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 383).

Základním důležitým termínem je tzv. dvouletka neboli dvouletý výrobní plán. Plán se věnoval zvláště rostlinné a zvláště živočišné výrobě. V rostlinné výrobě se hledělo jednak na spotřebu, kde cílem bylo dosáhnout předválečné úrovně, ale také na osevní plochy, aby byly rozvrženy v souladu s plánem. Důraz byl kladen na zvýšení hektarových výnosů. Toho se mělo dosáhnout efektivnějším hnojením a používáním kvalitnějších osiv. Aby se zabezpečilo řádné využití půdy, rozšířilo ministerstvo zemědělství pravomoci místních národních výborů. Ty tak skrze sousedské svépomoci řídily využití půdy, aby nedocházelo k nedostatku pracovníků. V krajních případech

měly možnost použít i vnucené pachtý. Nelze také opomenout slučování zemědělských pozemků odstraněním mezí (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 384). „*Předpokládalo se, že scelování pozemků by zemědělství v českých zemích přineslo asi 140 000 ha kvalitní zemědělské půdy*“ (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 384).

Cíl živočišné výroby byl získat pro obyvatele více živočišných výrobků. Plánovalo se zvýšit počty hospodářských zvířat. Spolu s tím přišel krmivový plán, který měl za úkol zvýšit kvalitu a výkonnost zvířat. Pro upřesnění je nutné vyjádřit tuto část plánu v číslech. Výroba vepřového masa měla být zvýšena o 100 %, hovězího masa o 15 %, vepřového sádla o 100 %, másla o 10 %, mléka o 75 % a vajec o 50 % (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 384).

Dvouletka nakonec dodržena nebyla, ačkoli první rok byl vesměs pozitivní. Jelikož čísla rostla, panovalo všeobecné nadšení. V létě roku 1947 ale přišlo období sucha. Plán výživy byl narušen. Československo mělo v rámci dohod možnost dovést obilí ze západu. Sovětský svaz se však chopil příležitosti a nabídl obilí levnější než západ, reprezentovaný hlavně Kanadou. Za celou touto obchodní transakcí se však skrývá jeden smutný fakt. Stalin touto „pomocí“ způsobil na Ukrajině hladomor nepředstavitelného rozsahu. Závěrem lze tedy říci, že sucho je největší příčinou zpomalení rozvoje zemědělství a nedodržení dvouletky, ačkoliv se ministerstvo zemědělství skrze vládního usnesení o pomoci zemědělcům snažilo katastrofu zmírnit. Šlo například o operace typu dovést krmivo z odlehlých míst či povolit získání krmiv ze státních lesů (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 385).

2.4. Tradiční družstevnictví

Zárodek družstevnictví lze nalézt v myšlenkách Roberta Owena či Charlese Fourniera. Jde o představitele utopického socialismu. Historicky první družstvo vzniklo ve Velké Británii roku 1844 a neslo název Rochdalské družstvo poctivých průkopníků. Družstvo sdružovalo menší obchodníky, sloužilo jako ochrana před konkurencí a lichvou. Principem byla sociální pomoc a spolupráce (Dvořák, 2001, p. 3).

Prvním družstvem na českém území byla záložna ve Vlašimi. Šlo o peněžní družstvo, jehož hlavní myšlenka spočívala v tom, že drobní zemědělci si nemohou

dovolit vysoké úvěry na pořízení drahých prostředků. Zemědělci se tedy sduží v záložně, kde budou uloženy jejich peníze, a v případě potřeby jim bude úvěr poskytnut s nízkou úrokovou sazbou. Říkalo se jim kampeličky nebo raiffeisenky (Dvořák, 2001, p. 3). „*Jejich rozvoj byl velmi bouřlivý, již v roce 1876 existovalo okolo 600 záložen, obvykle zakládaných na oborovém principu. Existovaly záložny živnostenské, občanské, svépomocné, dělnické, zaměstnanecké, aj. záložny*“ (Dvořák, 2001, p. 3).

Za Rakouska-Uherska neměla družstva ještě žádnou specifickou právní úpravu a řídila se pouze na základě předpisů zákona č. 253/1852 Sb. o spolcích. Zákonem 11/1918 Sb. o zřízení samostatného státu československého převzala nová republika říšské a zemské předpisy platné k 28. 10. 1918. Republika pouze doplnila některé předpisy a zákony. V tomto období se počet družstev zvětšil. V roce 1924 bylo v ČSR 6 151 družstev a již v roce 1933 jich bylo 7 685 (Římalová, & Holejšovský, 1999, p. 3).

Během druhé světové války nebylo družstevnictví nijak zvlášť omezováno či narušeno. Do roku 1948 se družstevnictví dařilo. Po roce 1948 však novému režimu ne zcela vyhovovalo. Důvodem bylo hlavně to, že jde o soukromoprávní subjekty, kde se uplatňuje soukromé vlastnictví. Družstva živnostenská byla, pokud překážela, ihned likvidována. Záložny byly sloučeny do České státní spořitelny a Slovenské národní spořitelny. Zemědělská družstva přežila, ale jejich forma byla jiná než kdysi. Únorový převrat roku 1948 je významný mezník, který ovlivnil družstevnictví v českých zemích (Dvořák, 2001, p. 5).

2.5. Kolektivizace na ruském území

Kolektivizační proces v revoluci sužovaném Rusku je nutné ve stručnosti vysvětlit pro pozdější srovnávání s tím na území Československa. V roce 1917 probíhala v Sovětském Rusku revoluce. Velkostatky, které patřily šlechtě či carovi, byly likvidovány na základě znárodnění půdy, které proběhlo na základě tzv. dekretu o půdě. Půda se tak dostala do rukou chudiny. Nutno dodat, že ruští kulaci nejvíce zbohatli během válečného období a ještě po válce zásobovali potravinami vyhladovělé Rusko. Vesnická chudina a rolníci s nedostatečným vybavením vytvořili masu, která byla odkázána na povely od bolševického vedení. To s nimi poté nakládalo a manipulovalo dle svých potřeb (Jech, 2008, p. 36).

Rusko mělo a stále má velký půdní fond a jednu z nejúrodnějších půd na světě. Tehdy byla problémem značná zaostalost v technologiích. Špatné užívání hospodářských zvířat, nedostatečné výnosy z obilovin, špatná distribuce, to vše mělo za následek nedostatek potravin a hladomor. Ke konci 20. let k tomu ještě Stalin přidal hromadnou kolektivizaci, která trvala téměř dalších deset let. Kolektivizace zemědělství byla jednou z priorit bolševické strany a sám Stalin prohlásil, že bude probíhat nenásilně a dobrovolně. V článku k výročí revoluce prohlásil, že přichází „Rok velkého přelomu“. Velký přelom v tomto případě znamenal přechod rolníků od kapitalismu k socialistické cestě vývoje (Litera, 2013, p. 70).

Kdo nevstoupil do kolchozů dobrovolně, byl poté donucen i násilím. Nejprve byli mužici¹ lákáni vidinou brzkého zbohatnutí a prosperity. Jako donucovací prostředky byly použity různé zastrašovací metody, veřejné pranýřování, či dokonce vojenské zásahy. Lidé, kteří za války a po válce zásobovali ruské obyvatele a vojáky, byli prohlášeni za strůjce hladomoru a za nepřátele socialismu. Soudy s kulaky se konaly za přihlížení zmanipulované veřejnosti (Jech, 2008, pp. 36-37). Nejprve však šlo pouze o politiku omezování kulaků. Teprve později se z toho stal záměr zlikvidovat jednu celou společenskou vrstvu. Stejně jako později v Československu i zde se kulak identifikoval podle toho, jak to bylo v danou chvíli potřeba. Zlikvidování kulactva byl důležitý předpoklad pro úspěšnou kolektivizaci, jelikož po administrativní stránce je efektivnější řídit kolchozy než veliký počet rolníků. Předpokládalo se, že tím by byla vyřešena krize zásobování. V prvních letech byly postupy při kolektivizaci velice radikální. Při vstupu do komun přišel rolník kromě střechy nad hlavou prakticky o vše. Tyto postupy také vyvolaly velkou vlnu nepokojů a bouří, což vedlo i k dočasnému zmírnění postupů (Litera, 2013, pp. 71-72).

Nejprve byly kolchozy zakládány za těsného dohledu bolševické strany skrze traktorové stanice (STS) a státní zemědělské podniky neboli sovchozy. STS původně sloužily při industrializaci jako zdroj nové techniky, která byla sovchozům a kolchozům k dispozici výměnou za část úrody. Stanice tak hrály důležitou úlohu v ovládnutí a řízení venkova. Jejich úloha a význam se ještě zvýšil roku 1933, kdy k nim byla přidána politická oddělení. Později však jejich úlohu převzaly příslušné okresní stranické výbory (Litera, 2013, p. 81).

¹ Mužik je označení pro ruského rolníka, obvykle z dob carského Ruska

Kolchozníkům bylo nejprve umožněno udržovat si i tzv. záhumenky, avšak postupem času, kdy se ukázalo, že pracují na svých záhumencích více než na společném, byly skrze sérii nařízení značně omezeny. „Na záhumenku mohli kolchozníci pěstovat 2 až 3 krávy a neomezené množství slepic, králíků a menšího zvířectva (ovcí, koz). V oblastech kočovného hospodářství mohli mít až 20 krav, 150 ovcí, 10 koní či 8 velbloudů“ (Litera, 2013, p. 90).

V kolchozech rolníci postrádali motivaci k efektivní práci také proto, že výkupní ceny a velikosti dodávek byly fixní a státem dané a držely se na nízké úrovni. Odpor rolníků byl ještě zvýšen tím, že často nebyly kolchozy schopny svým zaměstnancům vyplatit mzdu (Litera, 2013, p. 80).

Výsledkem kolektivizace byla likvidace soukromého sektoru, sloučení 93 % hospodářství a 99 % ploch (Jech, 2008, p. 37). Skrze násilnou kolektivizaci byli vykořistěni rolníci a nashromážděný majetek byl použit při tvorbě kolchozů a industrializaci. Nejprve byla rolníkům jejich půda odebrána, ale skrze kolchozy byli lidé k půdě opět připoutáni.

2.6. Kolektivizace v Československu

Kolektivizaci lze chápat jako převrat, který změnil životy rolníků téměř od základů. V rámci plánované socialistické přestavby společnosti zaujímala kolektivizace primární místo. Postiženo bylo několik generací. Ovlivněna byla společenská postavení a kariéry několika tisíců lidí. Celá jejich společenská vrstva byla prakticky zlikvidována a vyhlídky či plány do budoucnosti zmařeny. Tyto krušné časy byly ještě podpořeny silným nátlakem a persekcí.

Její strůjci obhajovali tento proces ekonomicky a politicky. Jako ekonomický důvod bylo komunisty uváděno zvýšení objemu a efektivity zemědělské produkce, což by vedlo ke zvýšení příjmů zemědělců, růstu životní úrovně a k technickému rozvoji. Velkovýroba byla považována za správnou cestu k vyspělejšímu a modernějšímu zemědělství. Velkou zásluhu na tom měla mechanizace. Politicky byla kolektivizace odůvodňována jako další krok k centralizaci řízení hospodářství. Decentralizovaná výroba v rukou soukromých vlastníků nebyla to pravé, co plánovací úřad potřeboval (Kaplan, 2012, pp. 136-137).

Načasování celé akce nebylo nejlepší. Podmínky pro hospodářskou přestavbu nebyly přívětivé. V prvních letech zemědělská družstva neprosperovala. Až teprve v dalších letech byly napraveny prvotní chyby a byl zaznamenán posun k lepšímu. Časově lze dvanáctileté kolektivizační období rozdělit do několika fází (Kaplan, 2012, p. 137).

2.6.1. Počáteční fáze kolektivizace (1948-1950)

Únorový převrat znamenal konec podílu na moci nekomunistických stran v Národní frontě. KSC ziskala svůj mocenský monopol. Komunisté tak získali moc rozhodovat v celé zemědělské sféře.

Ihned po upevnění moci došlo k schválení zákonů, které byly již dříve navrženy v Hradeckém programu z roku 1947. Vedle toho byly ještě schváleny zákony navržené roku 1946 J. Ďurišem. Zákony se týkaly hlavně rozdělení přídelů půdy z velkostatků, které podlely konfiskaci, rozdělení traktorů a moderních nástrojů zemědělcům, scelování půd, které bylo prezentováno jako efektivní cesta k prosperitě. Uveřejnění návrhů zákonů ještě předtím, než o nich začala jednat vláda, mělo ovlivnit jednání rolníků (Jech, 2008, p. 51). Vrchní hranice velikosti pozemků, garantována ústavou, byla 50 hektarů.²

Pro vrchní vedení komunistické strany přicházela v úvahu pouze jedna možnost, jak přestavět zemědělství do podoby socialistické velkovýroby, avšak byli též funkcionáři, kteří neviděli jedinou cestu v sovětském modelu. Jedním z názorů bylo hledat základní jednotku výroby v rodinných farmách a družstva by byla pouze prostředkem ke společným záležitostem, jako je mechanizace (Kaplan, 2012, p. 138).

Kolektivizace byla nakonec pro komunistickou stranu jediné možné řešení socialistické přestavby venkova. Rozhodování o detailech a postupu bylo ovlivněno řadou okolností. Ani samotní komunisté nebyli jednotní v názoru, jak by proces měl vypadat. Sovětský svaz jako vůdce východního bloku měl jasnou představu o centralizovaném hospodářství. Měl být vzorem ostatním socialistickým zemím a odchýlení od vytyčených norem bylo trestáno sankcemi. Sovětské vedení tak vyvíjelo tlak na ostatní země východního bloku. Úvahy a názory českých politiků také ovlivnil

² Podrobněji v předchozí kapitole o pozemkové reformě

vývoj v Jugoslávii, která se vydala vlastní cestou a budovala socialismus liberálnější cestou (Kaplan, 2012, pp. 138-139).

Dne 29. února 1948 na Václavském náměstí měl proslov předseda vlády Klement Gottwald: *„Rolníci! Ujišťuji vás, že vám bude vlastnictví půdy ústavně zaručeno. Chceme prostě, aby vám už nikdo nikdy nemohl lhát, že se u nás budou zakládat kolchozy. Napříště si pamatujte, že každý, kdo k vám přijde do vesnice s takovou šuškanou, patří k záškodníkům a rozvratníkům a žeňte ho z vesnice sviňským krokem“* (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 388).

Už měsíc po proslovu začaly vznikat první projekty socializace zemědělství a koncepce nového družstevnictví. V listopadu se na zasedání ÚV KSČ ustanovily zásady, jak se bude postupovat na vesnici. Byla schválena politická zásada, že se transformace bude řídit marxisticko-leninským učením pro země, kde momentálně dominují malá a střední hospodářství. Jediným možným postupem byl přechod od malovýroby na socialistickou velkovýrobu. Byly též vyjasněny persekční postupy vůči rolníkům. Prioritou byla likvidace majetnějšího zemědělského stavu, jelikož byl hlavní překážkou pro to, aby do JZD přešly nižší vrstvy (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 388). Později se těmto majetným hospodářům začalo říkat vesničtí boháči. Vesnický boháč byl komunisty chápán jako úhlavní nepřítel JZD. Byl, podle komunistů, překážkou vstupu malého a středního rolnictva do družstev. To byl hlavní důvod kampaně, která měla za cíl odstranit vesnického boháče definitivně z venkova. Pokud byl členem JZD, svolala se členská schůze a dotyčný byl vyloučen.

Střední stav byl nejdůležitější a nejvlivnější částí celého zemědělského hospodářství. Omezování a tlak na střední stav mělo probíhat skrze trestní postihy, které se měly uplatnit na hospodářství o přibližné rozloze 15 ha. Těmto lidem byly ukládány dodávkové povinnosti, které byly postupně zpříšňovány. Komunisté používali různé metody, aby bylo čím dál tím více obtížnější dodávky splnit. Zakazovalo se najímání pracovních sil, zabavovaly se zemědělské stroje, zemědělci byli přesouváni na méně úrodné půdy. Po nesplnění dodávek následovalo soudní či správní řízení. Trestem byly peněžní pokuty či odnětí svobody. Nutno dodat, že od roku 1951 už tyto tresty nestačily a začalo se hojně odebírat jmění či vystěhovávat z vesnic. Tresty se obvykle vztahovaly na celou rolnickou rodinu (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 388).

Po dlouhých jednáních s družstevním oddělením ÚV KSČ, ministerstvem zemědělství a ústřední radou družstev se komunisté rozhodli vybrat za formu, která sjednotí maloročníky, družstvo. Roku 1948 byl přijat projekt, který doporučoval sjednocení již existujících družstev do socialistických. Ty se měly stát vzory, jak správně na venkově hospodařit. Zákon č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech se stal hlavním právním předpisem pro zakládání JZD. Podle zákona měla být decentralizace stávajících družstev odstraněna na základě dobrovolnosti. *„Předmětem činnosti JZD mělo být zejména: scelování půdy, mechanizace zemědělské práce, součinnost při stanovení rozvrhu a plnění výrobních úkolů v zemědělství, účast při opatrování zemědělského nářadí, péče o zvelebení rostlinné a živočišné výroby, péče o organizaci práce za účelem zvýšení produktivity, péče o zvyšování kulturní a sociální úrovně venkova a péče o ulehčení práce venkovských žen“* (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 388). Původní družstva při vzniku JZD zanikla a nově přichozí se stali oficiálními členy, pokud do 14 dnů neoznámili svůj odchod (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 389).

Ještě nebylo přímo řečeno, že by družstevnictví mělo být prostředkem k transformaci zemědělství. To bylo oznámeno až na IX. sjezdu KSČ na jaře 1949. Na sjezdu byla specifikována náplň práce stranických, státních a společenských organizací. Ihned po sjezdu začala opravdová socializace zemědělství. Začala kampaň, která propagovala JZD a jeho výhody. Zakládání JZD mělo několik etap. Nejprve se museli vyškolit patřiční pracovníci, kteří byli pověřeni zakládáním družstev. Dalším krokem byl vznik přípravných výborů JZD, které začaly vznikat již na jaře roku 1949. Prvními členy byli často bezzemci, kovorolníci, ojediněle malí hospodáři. Šlo hlavně o členy KSČ (Beranová, & Kubačák, 2010, pp. 388-389).

V červnu 1949 proběhl sjezd ÚV KSČ, na kterém bylo projednáváno, aby byla primárně podporována družstva s nejvíce členy. Jádrem JZD měla být mechanizační družstva. Do roku 1950 se jich přetvořilo v JZD pouze 20 %. Cílem bylo obrátit proti tzv. vesnickým boháčům maloročníky a kovorolníky. Ti se ale často stávali odpůrci JZD. Komunisté tedy museli prozatím přeorientovat svou strategii. Místo zakládání velkého počtu družstev se soustředili na péči o ta současná. Tady vznikl termín „vzorné družstvo“. Mělo být alespoň jedno v každém okrese. Fungovalo jako ukázka výhod socialistického zemědělství. Každé vzorné družstvo mělo komunisty přiděleného instruktora (Kaplan, 2012, pp. 166-168). Hlavní kritéria vzorného družstva byla:

společný osevní plán, sousedská výpomoc a společné polní práce. Tato kritéria často byla prezentována jako nápad družstevníků, avšak podněty vycházely od politiků (Kaplan, 2012, pp. 170-171).

Od strategie soustředit se na vzorná družstva se postupně opouštělo kvůli růstu počtu ostatních družstev. Vedle toho také řada vzorných družstev své poslání, být vzorem, neplnila.

Koncem roku 1949 vzniklo nové dělení družstev. Původně se aplikovalo na vzorná družstva a až poté na ostatní. Podle něj se JZD dala rozdělit na tři typy. První typ znamená, že je společná organizace sklizní a osevů. Meze mezi pozemky zůstávají. Živočišná výroba nebyla nijak sjednocena a výtěžky se rozdělovaly na základě velikosti půdy, kterou dotyčný vlastnil. Druhý typ je podobný. Pozemky byly však již sceleny. Rostlinná výroba byla společná a výtěžek se dělil na základě výměry vložené půdy. Živočišná výroba zůstávala individuální. Třetí typ již měl společnou rostlinnou i živočišnou výrobu. Výtěžky se již nedělily na základě vložené půdy. Příjem byl ze společné činnosti a částka, jako kompenzace za vloženou půdu, byla nízká. Přípravovaný čtvrtý typ, který měl nahradit ten předchozí, byl charakteristický tím, že jakákoliv náhrada za vloženou půdu zmizela a příjem byl pouze za odvedenou práci v družstvu. Teprve 4. typ byl komunisty považován za socialistickou formu výrobních družstev (Beranová, & Kubačák, 2010, pp. 388-389).

Počet družstev rostl. V roce 1950 již byla JZD ve 25 % obcí a zahrnovala 10 % hospodářství. Některá JZD také postupovala na vyšší formu (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 389). V únoru téhož roku bylo komunisty jako primární cíl stanoveno přecházení družstev na vyšší typy a získání rolníků, kteří ještě nejsou členy družstev, což vedlo k dalšímu stupňování boje proti vesnickým boháčům.

S postupem družstev na vyšší typy jsou spjata opatření tzv. hospodářsko-technické úpravy půdy. Stručně řečeno šlo o scelování půd a rozorání mezí. Byly narušeny dlouholeté rodové tradice v držbě půd. Plán o přechodu většiny JZD na 2. a 3. typ předložilo ministerstvo zemědělství předsednictvu ÚV KSČ. Schválen byl 28. srpna 1950. Tímto aktem začala podle některých zdrojů teprve úplná likvidace soukromé malovýroby. Toto období se neslo ve znamení napjatých sousedských vztahů. Podpory a státní dotace dostala družstva, která provedla

pozemkové úpravy jako první. Na dohlížení o průběhu celé operace byli vyčleněni odborníci a instruktoři (Kaplan, 2012, pp. 183-184).

Překážka, která bránila rychlému průběhu, byla zásada o dobrovolném rozhodnutí družstevníků pro půdní úpravy. Je jasné, že získat podporu od většiny rolníků bylo nemožné, a tak okresní funkcionáři hledali různé způsoby, jak zásadu obejít. Docházelo i k případům, kdy nebyla daná věc s rolníky projednána a půdní úprava byla i tak úředně schválena (Kaplan, 2012, p. 185).

Na konci roku 1950 byly dvě třetiny členů prvních JZD komunisté. Z důvodu přesvědčení o efektivitě družstva vstupovala pouze malá část hospodářů. Většina z nich začala postupně pociťovat, že není jiná cesta, jelikož byl na ně vyvíjen čím dál tím větší tlak. Přesto však spousta středních rolníků nesouhlasila se vstupem do JZD a svůj odpor dávali střední rolníci patřičně najevo (Kaplan, 2012, p. 189).

2.6.2. Tvrdý boj proti třídnímu nepříteli (1950-1953)

Pracovní morálka ve družstvech nebyla taková, jakou si ji komunisté představovali. Výnosy družstev na tom nebyly o moc lépe. Vedle toho se stále stupňoval tlak na střední rolnictvo, které se aktivně bránilo vstupu do JZD, a jeho odpor byl znatelný. Komunističtí odborníci tehdy považovali otázku vstupu středních rolníků do družstev za klíčovou pro další pokračování kolektivizace (Kaplan, 2012, p. 192).

Po únorovém zasedání ÚV KSČ roku 1951 byla přijata dvě opatření namířená proti vesnickým boháčům. Vylučování třídních nepřátel z JZD může být chápáno z dnešního pohledu jako kontraproduktivní. Často se to neobešlo bez potíží. Jsou zaznamenány případy, kdy spolu s vyloučeným sedlákem odešlo z JZD na protest několik jeho kolegů. Co se týče vysídlování sedláků pryč z rodných vesnic zatím nemělo komunistické vedení dohodnuto, na základě jakých právních aktů to provést. Další opatření se týkalo plnění výrobních úkolů a kontroly stavu krav, jalovic a prasat. Tímto úkolem byly pověřeny okresní národní výbory. Pokud nebyly stavy dodrženy, hrozilo až soudní řízení (Jech, 2008, p. 90). „*Okresní soudy odsoudily v lednu - dubnu 1951 za činy proti zemědělské politice celkem 389 lidí, z toho 44 zemědělských dělníků, 292 rolníků do 20 ha a 53 sedláků nad 20 ha (z nich na Slovensku pouze 5)*“ (Jech, 2008, p. 92).

Komunistická strana tvrdila veřejnosti, že tresty za neplnění dodávek se netýkají malých a středních rolníků, ale pravda byla taková, že pouze 29 % odsouzených za neplnění dodávek byli větší sedláci.

V dubnu 1951 přišlo komunistické vedení s novým nástrojem, který nespočíval v ekonomickém a hospodářském nátlaku. Byly vytvořeny prověrky, které měly odhalit kulacké děti a následně jim znemožnit studium na zemědělských školách. Po vyloučení ze škol měly působit v průmyslu či stavebnictví jako dělníci. Tento zásah ministerstva zemědělství však napoprvé neuspěl. Setkal se s tvrdým odporem z řad školských profesorů. Akce byla nakonec v roce 1951 pozastavena. Obnovena byla za rok (Jech, 2008, p. 94).

Dne 2. července 1951 byli zabiti tři funkcionáři místního národního výboru skupinou čtyř mužů. Stalo se tak v obci Babice. Důvod čtyřnásobné vraždy nebyl dodnes objasněn. Skupina byla vedena jistým Ladislavem Malým, který byl napojen na zahraničí. Byly nalezeny i záznamy o jeho aktivitách s StB. Nutno dodat, že celá skupina již od února roku 1948 dávala najevo svůj nesouhlas sérií žhářských útoků. Ať již byl důvod pro tento čin jakýkoliv, komunisté ho skrze státní bezpečnost využili jako záminku ke stíhání nepohodlných osob v okolí Babic. Následovaly soudní procesy s nezvykle vysokými tresty. Vrazi byli za pár dní nelezeni a po přestřelce zlikvidováni. Dokumenty o tom, zda-li byl dotýčný Ladislav Malý opravdu zabit, neexistují. Tento incident dokázali komunisté využít ve svůj prospěch. Tvrdili, že za celou akcí stojí západní výzvědná služba, která verbuje své lidi z řad kulaků. Touto propagandou získala komunistická strana nemalou podporu veřejnosti pro zamýšlené represe vůči sedlákům (Jech, 2008, pp. 103-105).

Ihned po pár hodinách té noci, kdy se celá tragédie stala, začalo zatýkání a vyšetřování všech, kdo byl nějak s tímto činem spojen. Celý proces byl dopředu podrobně připraven. Ministr spravedlnosti Štefan Rais každý den schválil scénář. Samotná veřejnost byla pečlivě vybírána pro každé soudní řízení. Vlastní proces se konal 12. - 14. července 1951. Bylo zde souzeno 14 lidí za velezradu a sabotáže a půlka z nich i za vraždu. Svůj úkol proces splnil. Hlavně mezi dělnickou komunitou, která pociťovala zásobovací situaci negativně, byla pravda, předkládaná komunisty, hromadně přijímána. Ve venkovanech vzbuzovaly procesy strach. Již 3. srpna bylo popraveno sedm lidí. Předcházelo tomu zamítnutí žádostí o milost. Dva byli odsouzeni na doživotí. Čtyři ze sedmi popravených byli poté před veřejností označeni za kulaky.

Jejich majetek byl zkonfiskován a rodiny odstěhovány. Údajně šlo o první případy vystěhování, pro které ještě nebyly právní předpisy. Jelikož vše proběhlo v naprosté rychlosti, neměly rodiny s sebou ani to nejpotřebnější. Nutno vyzdvihnout reakci obyvatel v novém bydlišti, kteří pro rodiny ve většině případů ihned uspořádali sbírku oblečení a dodali jim to nejnnutnější (Jech, 2008, pp. 105-107).

Celé toto období znamenalo změnu v dosavadní soudní praxi. Nejen, že postup proti vesnickým boháčům byl zpřísněn, ale mít v každém okrese nějaký veřejný proces byla také otázka prestiže. Vedoucí orgány KSČ a justice dbaly na to, aby byl dostatek soudních procesů, aby mohl být rozsudek nejlépe předem připraven pro větší zastrahující efekt. Soudcům bylo vytýkáno, že nevyvíjejí dostatečný tlak na to, aby zkonfiskované pozemky šly do vlastnictví JZD. Krajskými prokuraturami byly vytvářeny zprávy o trestních věcech vůči vesnickým boháčům. Vznikly tak statistiky, které důkladně mapovaly jednotlivé případy na všech úrovních, které potom sloužily komunistickému vedení pro plánování dalších etap tažení proti vesnickým boháčům (Jech, 2008, pp. 110-112).

Je dobré zmínit, že v roce 1951 došlo v československém soudnictví k rozsáhlým personálním změnám na postech soudců a prokurátorů. Po únorovém převratu byli odstraněni nekomunističtí pracovníci. V tu dobu nastoupila řada lidí na zrychlené školení, kde získala elementární znalosti práva, nikoliv však celé vysokoškolské právnické vzdělání. Právě tito lidé koncem roku pracovali na postech prokurátorů a soudců. Uvádí se, že 50% všech okresních prokurátorů byli tito lidé. Na krajských prokuraturách v Čechách dokonce 84,6 % a na Slovensku 100 % (Jech, 2008, pp. 116-117).

Během stupňování protikulackých nálad na venkově byl připravován systematický plán, který měl vesnické boháče zasáhnout nejcitelněji. Utajovaný dokument nesl název *Směrnice ministra národní bezpečnosti, ministra vnitra a ministra spravedlnosti o uspořádání některých poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů*. Za návrhem patrně stáli ministr národní bezpečnosti L. Kopřiva, ministr vnitra V. Nosek a ministr spravedlnosti Š. Rais. Obsahem směrnic tří ministrů byla možnost, že pokud vesnický boháč dostal trest propadnutí jmění spolu se zákazem pobytu, vysídlit spolu s ním i celou rodinu. Rodina tak mohla být přesunuta do jiného bydliště daleko od původního místa, kde jim byla přiřazena nová pracovní místa (Jech, 2008, p. 120).

„Autoři návrhu směrnic - ač právníci – nevzali v úvahu opodstatněné upozornění svých kolegů z ministerstva vnitra, že příkaz k pobytu je v rozporu s Ústavou 9. května z roku 1948 (§ 7), která poskytovala každému občanu právo usazovat se a pobývat na kterémkoli místě republiky a připouštěla omezení tohoto práva jen ve veřejném zájmu na základě zákona“ (Jech, 2008, p. 120).

Jakousi právní záštitu nakonec našli v zákoně č. 125/1927 Sb., o organizaci politické správy. Volba tohoto zákona byla poněkud překvapivá, protože vycházel z tzv. plügelpatentu, který se používal za Rakouska-Uherska k exekucním procesům. Přiřazování rodin sedláků na pracovní místa mělo probíhat podle dekretu prezidenta č. 88/1945 Sb., o všeobecné pracovní povinnosti. Tímto dekretem se po válce posílali práce schopní ve věku 18-45 let na práce, které byly ve veřejném zájmu. Rozpor v uplatnění tohoto zákona je hlavně ten, že původně se zákon nevztahoval na děti pod 15 let a na ženy, které se starají o domácnost. Zákon se dále na základě později vydané vyhlášky roku 1945 nevztahoval na samostatně hospodařící zemědělce (Jech, 2008, pp. 120-121).

Směrnice tří ministrů nikdy nebyly ve Sbírce zákonů a nařízení. Samotní postižení sedláci se o nich dozvěděli až těsně před vystěhováním. Utajení směrnic před veřejností mělo pro komunistické vedení takový význam, že ani pošta nemohla přepravovat kopie pro jednotlivé resorty (Jech, 2008, p. 122). V realizaci směrnic hrálo nejdůležitější roli ministerstvo národní bezpečnosti. To vydávalo pokyny k celé plánované akci. Zahajovacím procesem nebylo podle pokynů ministerstva pravomocné odsouzení sedláka, ale již udání či označení sedláka za vesnického boháče, poté byl sedlák vzat do vazby a ihned se začalo rozhodovat o jeho majetku. Zajištění majetku měl na starost okresní národní výbor. Další pokyny se týkaly krajského velitelství StB. Šlo o pokyny, který byly spjaty s dobou od vzniku případu až po odsun rodiny. Pokyny a pravomoci také dostaly orgány StB kraje, kam byly rodiny přesídleny. Ty musely shromažďovat informace o členech rodiny a monitorovat jejich působení v novém bydlišti a na státních statcích, kam byli přiděleni do pracovního poměru (Jech, 2008, pp. 124-125).

Případ Babice, následné procesy a směrnice tří ministrů byly předzvěstí Akce Kulak. Ani Akce Kulak se neobešla bez problémů. Přesné role a koordinace jednotlivých ministerstev nebyly upřesněny. Ministerstva mezi sebou po celou dobu akce neustále bojovala o vedoucí pozici. Úspěch akce spočíval v angažovanosti

místních komunistů, ale ti nemohli včas připravit politické prostředí, jelikož do poslední chvíle neměli žádné informace o tom, co se chystá (Kaplan, 2012, pp. 359-360).

Jako první byly přesunuty čtyři rodiny na Litoměřicku dne 22. listopadu 1951. Nejprve se akce soustředila primárně na české kulaky. Již na počátku se vyskytly problémy s pracovním umístěním odsunutých osob. Umisťovány byly na státní statky. Podle nařízení však nemohli pracovat v živočišné výrobě, kvůli případné sabotáži. Pracovat mohli buď v rostlinné výrobě, nebo vykonávali pomocné práce. Často se však stalo to, že tato nařízení nebyla respektována, jelikož odsunutí hospodáři byli nejlepšími ve svém oboru a na obtížné kvalifikované práce se hodili. Ke dni 1. 10. 1952 pracovalo na státních statcích 1 130 rodin. Pouze 2 % zaměstnanců ve vyšších funkcích bylo kulackého původu (Jech, 2008, pp. 132-133).

V první fázi (od 1. 11. 1951 až 24. 4. 1952) bylo přesunuto 58 rodin. První fáze skončila 5. května 1952, kdy o tom rozhodl tajemník ÚV KSČ spolu s náměstkem ministra národní bezpečnosti (Jech, 2008, pp. 137-140).

V době, kdy byly zastaveny procesy stěhování kulaků, přišlo komunistické vedení s dalším pokusem odstranit kulacké děti ze škol. Navázali tak na události z dubna minulého roku. Tehdejší odhady byly, že na zemědělských školách je stále cca 500 žáků kulackého původu. Prověrky probíhaly i v době letních prázdnin až do zimy. Prověřeno bylo 8 938 žáků a následně jich bylo vyloučeno 505. Vyloučení měli nastoupit na státní statky jako dělníci v rostlinné výrobě. Byly případy, kdy byli vyloučení i žáci z nezemědělských škol za svůj kulacký původ (Jech, 2008, pp. 141-143).

Půl roku po ukončení první fáze Akce K, tedy v listopadu 1952, vstupovala akce do fáze druhé. Čas doručení oznámení před přesunem byl na rozdíl od první fáze 2 dny. Pro orgány pověřené výkonem procesu to znamenalo komplikace, jelikož někteří sedláci stihli odjet na místo, kam měli být přesunuti, a na místní národní výbor posílat námitky, že nové místo je nepřijatelné. Umožňovalo to také rodinám včas část svého majetku ukrýt k příbuzným. Druhá vlna akce také už výrazně zasáhla i Slovensko. V listopadu a prosinci 1952 bylo přesunuto 193 rodin. Během prvních třech měsíců roku 1953 bylo zaznamenáno 358 přesunů. Nejvyšší počet rodin byl mezi dubnem a květnem. To bylo přesunuto 618 rodin. Poslední období od července do září obsahuje záznamy o 252 přesunech. Tady evidence končí (Jech, 2008, pp. 170-171). Celkem bylo

sedlákům sebráno 22 000 ha půdy. Nejčastěji zabavená půda připadla příslušným JZD. Rodiny většinou aktivně neodporovaly. Mohl za to fakt, že hlava rodiny byla ve většině případů tou dobou již vězněna. Lidé na odsuny svých sousedů reagovali různě. Byla skupina lidí, která viděla v těchto procesech zisk majetku pro družstva a chovala se pasivně. Jiní se snažili postiženým rodinám aktivně pomoci. Velká část sedláků prožila dlouhou dobu v nejistotě a očekávala, kdy dojde i na ně. V žádném případě se však většina z nich nechtěla vzdát své půdy a rodové tradice. Někteří raději volili cestu dobrovolného odchodu do státních statků, jelikož nátlak, který na ně jako na kulaky byl vyvíjen, stále sílil (Jech, 2008, pp. 184-186).

Dne 14. března 1953 zemřel K. Gottwald. Stalo se tak několik dní po smrti představitele SSSR J. Stalina. Nový prezident ČSR A. Zápotocký 4. května vyhlásil rozsáhlou amnestii. Na jednu stranu znamenala amnestie možné ohrožení procesů na venkově návratem odsouzených kulaků, na druhou stranu vyvolávala mezi venkovany zdání uvolnění již tak napjaté situace (Jech, 2008, p. 190).

Amnestie, změna vlády v SSSR a další procesy, jako například měnová reforma či nepokoje v Berlíně, mohly ovlivnit rozhodnutí, které nakonec definitivně pozastavilo Akci Kulak. Stalo se tak v červenci roku 1953. Komunistické vedení se s největší pravděpodobností obávalo krize, kterou by momentální stav celé situace mohl vyvolat jak mezi politiky, tak mezi lidmi (Jech, 2008, p. 197). Dozvuky celé akce byly znát ještě na podzim. Oficiálně byla ukončena až v lednu roku 1954 (Jech, 2008, p. 202).

2.6.3. Krize kolektivizace (1953-1955)

V létě 1953 v Zápotockého projevu bylo oznámeno, že KSČ nebude vyvíjet úsilí k tomu, aby bránila zemědělcům v odchodu z družstev. Stalo se tak v důsledku poznání, že kolektivizační proces se dostal do krizové situace. Mimo jiné sdělil, že současná JZD, která byla založena skrze nátlak a násilí, nejsou ta, která byla původně zamýšlena. Ihned po projevu začal velký počet zemědělců opouštět JZD (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 391). Právě na venkově se začaly šířit názory, že se zemědělství vrátí k soukromému hospodářství a kolektivizace skončí (Kaplan, 2012, pp. 257-258).

Zápotockého projev též vyvolal vlnu nejasností mezi stranickými funkcionáři. Projev vyvolal spoustu kritiky hlavně proto, že společnost brala Zápotockého oznámení jako konečný postoj strany k situaci (Kaplan, 2012, p. 257). K celé situaci se také

vyjádřilo vedení v Moskvě, které prohlásilo, že zemědělci nemají žádné právo vystupovat z JZD. Bylo doporučeno, aby se za pomoci všech možných prostředků české vedení snažilo zemědělce v družstvech udržet. Názor Rusů hájil na půdě KSČ A. Novotný (Kaplan, 2012, p. 259).

Zápotocký však viděl ve združstevňování jedinou cestu transformace zemědělství. Chtěl pouze, aby se zvýšil počet dobře fungujících JZD tím, že nespokojení zemědělci odejdou. Chtěl vrátit celý proces na samotný začátek a vynutit dodržování prvotních myšlenek. To celé chtěl docílit dočasným zpomalením procesu s cílem zaměřit se na rozvoj stávajících družstev. Přesto si však stále velká skupina rolníků vykládala jeho slova mylně a chápala je jako předzvěst konce. Novotný naopak prosazoval zachovat stávající počet JZD a urychleně odstranit překážky a chyby ve združstevňování. Tento spor mezi Zápotockým a Novotným se postupně dostal až na jednání delegací ČSR a SSSR v Moskvě v dubnu 1954. Sověti samozřejmě podpořili názor Novotného (Kaplan, 2012, pp. 260-261).

Svůj názor sice úspěšně v Moskvě obhájil A. Novotný, ale hromadnému odchodu zemědělců z JZD již zabránit nemohl. Mnohá JZD z důvodu nedostatku členů dočasně přerušovala svou činnost. V průběhu krize takových JZD bylo skoro tisíc (Beranová, & Kubačák, 2010, p. 391). Odcházející zemědělec zpravidla dostal tolik hektarů půdy, kolik jí vložil do družstva při vstupu. Pro odchody z JZD byla vytvořena ministerstvem zemědělství směrnice, která tento proces upravovala (Kaplan, 2012, pp. 270-271).

V červnu 1954 se konal X. sjezd KSČ. Zde prošla směrnice pro léta 1955-1957. Primárním cílem byl růst produkce v zemědělství. Komunistické vedení očekávalo, že směrnice zastaví tehdejší krizi, jelikož se také soustředila na tehdejší problémy JZD. Mezi ty patřil například nedostatek pracovníků či půda ležící ladem. Asi po roce od uvedení směrnice v chod se hospodářský stav JZD začal zlepšovat. Do družstev se dostávali odborníci. V létě roku 1955 zaznamenal počet trvalých pracovníků JZD nárůst, což byl důsledek povinnosti, kterou uložil X. sjezd. Ta měla za úkol nabrat 190 000 nových pracovníků do konce roku 1955. Nábor však nevyřešil problém odchodů hospodářů z JZD. Počet hospodářství, začleněných do družstva, byl stále o dost nižší než před krizí (Kaplan, 2012, pp. 276-277).

Zemědělství během let 1954-1955 vykazovalo dobré výsledky. Do zemědělství se více investovalo. Do družstev se dostala další vlna mechanice. Znamenalo to, že krize nejspíš skončila. Otázkou však zůstává, do jaké míry se na výsledcích podepsaly podpory od státu. To také do jisté míry souvisí s tím, že stále téměř jedna třetina družstev nebyla prosperující, některá družstva se dokonce nacházela ve stále kritickém stavu. Dokazuje to, že dotační politika měla stále nedostatky a použití podpor pro JZD neznamenovalo automaticky cestu k výnosům (Kaplan, 2012, pp. 278-280).

Vedle změn hospodářských se též podle příkazů ÚV KSČ měnily některé zásady v oblasti trestání a stíhání kulaků. Ty se týkaly hlavně zpřísnění trestů za nedodržování dodávkových povinností a v pokračování v boji proti kulakům (Jech, 2008, p. 209). „V srpnu až říjnu 1954 bylo v ČSR celkem 62 veřejných procesů, z toho 53 proti kulakům a devět proti středním rolníkům“ (Jech, 2008, p. 209).

2.6.4. Konečná fáze kolektivizace (1955- 1960)

Nová a zároveň poslední fáze kolektivizace, která začala roku 1955, měla za cíl dosáhnout úplného združstevnění zemědělství tak, jak si to představoval A. Novotný. Jakákoliv představa o podpoře soukromníků nepřípadala vůbec v úvahu (Jech, 2008, pp. 211-212). Finální stanovisko k celé konečné fázi kolektivizace bylo vyhlášeno v usnesení ze zasedání ÚV KSČ v červnu 1955 (Jech, 2008, p. 214). Vedle toho byla vytvořena možnost pro starší kulaky, kteří již nemohli pracovat nebo hospodařili s obtížemi, aby dobrovolně převedli svůj hospodářský majetek ve prospěch JZD (Jech, 2008, p. 215). Bylo jim tak garantováno ponechání aspoň obytné části domu s vybavením (Blažek, & Kubálek, 2008, p. 134).

Samotný začátek finální fáze nebyl tak intenzivní, jak bylo původně naplánováno. Do družstev byli dokonce připouštěni i kulaci. Pro JZD byli vždy přínosem, jelikož šlo o velice schopné zemědělce (Blažek, & Kubálek, 2008, pp. 130-131).

Agitační brigády jsou výbornou ukázkou, jakým způsobem chtěla komunistická strana v této fázi získat zemědělce pro JZD. Šlo o skupinu lidí, kteří přesvědčovali zemědělce o výhodách JZD osobní návštěvou. Některé návštěvy vyústily až

v systematický nátlak. Na soukromě hospodařící zemědělece moc nezapůsobily ani exkurze a prezentace družstev. Jelikož tyto metody neslavily zrovna úspěch, přešlo se na ty, které byly použity dříve. Zpřísnily se povinné dodávky, zakazovalo se studovat jejich dětem, v určitém rozsahu se obnovily tresty propadnutí jmění a další podobné praktiky. Projevovat se také ve vysoké míře začaly dotace pro JZD. Důsledkem toho bylo, že soukromě hospodařící zemědělci nebyli konkurenceschopní. Počet JZD stoupl a velká část přešla na vyšší stupeň. Komunistické vedení veřejně tvrdilo, že za to může hlavně rostoucí prosperita družstev (Blažek, & Kubálek, 2008, pp. 131-132).

Rok 1956 byl pro kolektivizaci průlomový, jelikož se rapidně začal zvyšovat počet středních rolníků ve družstvech, kteří pomalu ale jistě začali svůj boj proti JZD vzdávat (Kaplan, 2012, p. 296).

V červnu 1958 na IX. sjezdu KSČ se vedle prosazování politiky totálního zlikvidování kulactva jako nezbytné podmínky pro konečný úspěch socialismu na venkově, řešilo mimo jiné, jak naložit se zabavenými obytnými budovami, které zůstaly po odsunutých hospodářích. Problém byl v tom, že hospodáři stále měli vlastnická práva. Byl tedy upraven výklad nařízení č. 50/1955 Sb., o některých opatřeních k zajištění zemědělské výroby. To poté umožňovalo družstvům volně nakládat s budovami, což vedlo často k jejich demolicím (Jech, 2008, pp. 223-224).

Na samotném konci se do hledáčku dostaly regiony, kde ještě stále byla vysoká míra soukromě hospodařících. Za pomoci intenzivního přesvědčování a pečlivých hospodářsko-technických úprav nebyl větší problém zkolektivizovat i tato území (Blažek, & Kubálek, 2008, p. 132). Nově vzniklá JZD měla často stejně těžký začátek jako ta v prvních letech kolektivizace. Mzdy byly nízké a nedostatek strojů a odborníků se podepsal i na celkovém chodu. Na počátku roku 1960 již byl proces kolektivizace téměř u konce (Blažek, & Kubálek, 2008, p. 134). V tomto roce bylo v ČSR 10 816 družstev. V roce 1959 jich bylo o 1 744 více. Jde o družstva, která se kvůli problémům sloučila se státními statky (Kaplan, 2012, p. 330). Lidí pracujících v JZD bylo v konečném roce 892 607 (Kaplan, 2012, p. 331).

Rokem 1960 se uzavírá dvanáctiletý proces přechodu od malovýroby k socialistické velkovýrobě. Většina zemědělců vstoupila do JZD a ti, kteří stále hospodařili na svém, tvořili zanedbatelnou menšinu, která ale byla stále komunistickému vedení trnem v oku.

2.7. Sociální a ekonomické důsledky kolektivizace

Kolektivizace zasáhla do podoby venkova a zemědělství takovým způsobem, že její důsledky jsou často znatelné ještě dnes. Tyto důsledky se často prolínají v ekonomické a sociální sféře.

Za jeden z nejdůležitějších zásahů je považováno zlikvidování rolnického stavu. Jestliže v roce 1950 bylo v Československu přibližně 1 404 000 rolníků, tak v roce 1960, v závěrečném roce kolektivizace, jich bylo pouze 78 000. Roku 1988, rok před sametovou revolucí, jich bylo pouze 2 000. Trvale činných k roku 1988 v zemědělství bylo 551 000 osob (Lapka, & Gottlieb, 2000, p. 38). Po sametové revoluci se čísla dostala do řad desetitisíců. V roce 2013 byl počet hospodářů 23 345. Pro porovnání je dobré sdělit celkový počet pracujících lidí v zemědělství, který byl 181 756. V čísle jsou započítáni i tzv. nepravidelně pracující. Plně zaměstnaných bylo pak pouze 105 916 (Český statistický úřad, 2014a).

Utrpěl také celkový pohled na soukromé hospodáře. Před rokem 1948 byli rolníci ti, kteří měli často kvalitní vzdělání. Byli uznáváni pro své schopnosti, které obvykle také uplatnili při výkonu funkcí na úřadech. Mnoho starostů mělo selské kořeny (Jech, 2008, p. 42). To, že dnes je velká část lidí vidí jako „vesnické burany“, je dílem nenávislných kampaní, které proti nim byly vedeny (Blažek, & Kubálek, 2008, p. 302).

Přechod k velkovýrobě také znamenal změnu ve školství. Bylo potřeba získat pro odvětví zemědělství odborníky. V roce 1959 pracovalo v JZD 21 445 zemědělských odborníků. Za sedm let toto číslo vystoupalo na 76 725 (Kaplan, 2012, p. 454). V praxi to znamenalo rozkvet zemědělských oborů na středních a vysokých školách a hromadný nábor lidí pro studium těchto oborů. Rozvoj zemědělských škol a zemědělských oborů lze tedy také chápat jako důsledek kolektivizace.

Dlouhé lány jsou často chápány jako pozitivní důsledek, pokud vynecháme fakta o ekologickém vlivu scelování pozemků. Umožňují tak vznik velkovýrobním podnikům bez zbytečných nákladů na scelování pozemků. Ve státech, které socialistické

zemědělství nezažily, je to považováno za přednost českého zemědělství (Jech, 2008, p. 230).

Přechod od centrálně řízeného hospodářství k tržnímu si po roce 1989 vyžádal v oblasti zemědělství postupné omezení zemědělské produkce. V roce 1989 se hrubá zemědělská produkce na 1 ha ve stálých cenách roku 1989 pohybovala okolo 25 564 Kčs/Kč. V roce 2009 již klesla na částku 17 367 Kčs/Kč (Český statistický úřad, 2015). Pro podrobnější představu je zde tabulka.

Tabulka 1: Vývoj hrubé zemědělské produkce na 1 ha po roce 1989

Rok	1989	1994	1999	2004	2009
Hrubá zemědělská produkce na 1 ha (Kčs/Kč, stálé ceny 1989)	25 564	18 239	18 163	18 107	17 367

Zdroj: Český statistický úřad, 2015

Po roce 1989 se většina družstev reformovala. V první řadě musela omezit výrobní zaměření. Většina z nich se přetransformovala na akciové společnosti či jiné právní formy. Některá zanikla. V roce 2013 bylo v České republice 2 901 právnických osob působících v zemědělství (Český statistický úřad, 2014b). Ekonomickým důsledkem kolektivizace je právě poměrně vysoký počet různých agrodružstev, jako nástupců JZD. Ve státech západní Evropy převládá v zemědělství trend rodinných farem. V České republice je však stále možné pocítovat přítomnost modelu polosocialistického (Blažek, & Kubálek, 2008, p. 299). Přítomnost tohoto modelu také potvrzuje fakt, že převládá hospodaření na pronajaté půdě, a zároveň výměra půdy, na které hospodaří subjekty právnických osob, je více než dvojnásobná v porovnání se subjekty fyzických osob.

Tabulka 2: Bilance obhospodařované půdy

Celková výměra obhospodařované půdy v roce 2013 (ha)	3 491 817,68
Vlastní obhospodařovaná půda (ha)	962 868,04
Pronajatá obhospodařovaná půda (ha)	2 593 953,87
Půda obhospodařovaná subjekty fyzických osob (ha)	1 063 960,15
Půda obhospodařovaná subjekty právnických osob (ha)	2 427 857,54

Zdroj: Český statistický úřad, 2014c

3. Analytická část

3.1. Metodický postup

3.1.1. Cíl práce a zkoumaná lokalita

Cílem této bakalářské práce je popsat obraz historie procesu kolektivizace v píseckém okrese na dvou skupinách obyvatel. Je to stále živá historie, nebo už nehraje ve vzpomínkách roli? Jak je hodnocena rurální a urbánní komunitou? Jak je hodnocen její ekonomický význam?

Výzkum proběhl v rámci okresu Písek. Písecko je stejně jako většina Jihočeského kraje agrární oblast, která byla kolektivizačním procesem znatelně ovlivněna. Vzhledem k rozsahu práce byl tento okres pro svou velikost optimální volbou.

3.1.2. Triangulace metod

„Pod pojmem triangulace se rozumí kombinace různých metod, různých výzkumníků, různých zkoumaných skupin nebo osob, různých lokálních a časových okolností a teoretických perspektiv, jež se uplatňují při zkoumání určitého jevu“ (Hendl, 2005, p. 149).

V případě této práce triangulace metod znamená zkoumání dané problematiky dvěma přístupy - kvantitativním a kvalitativním. Kvantitativní přístup je zastoupen dotazníkem. Poté následuje tzv. explicitní triangulace. Hlavní princip spočívá v kvalitativním doplnění dat, sesbíraných za pomoci dotazníků a rozhovorů (Hendl, 2005, p. 150).

3.1.3. Kvantitativní výzkum

Jako kvantitativní metoda byl vybrán dotazník. Otázky v dotazníku jsou rozděleny do tří okruhů podle jednotlivých důsledků kolektivizace - sociální, environmentální a ekonomické. Pro kvantitativní zkoumání je nezbytné, aby vzorek spolehlivě odpovídal základnímu souboru (Reichel, 2009, p. 85). V této práci jde o výběr statistický, jelikož základní soubor je v tomto případě vybírán kvótně. Výběrový soubor se skládá z šedesáti osob. Třicet osob zastupuje rurální komunitu a třicet osob komunitu urbánní. Reprezentativnosti výběrového souboru je dosaženo skrze dodržení věkové struktury a stejného počtu mužů a žen. Souhrnná hypotéza pro kvantitativní část zní: „Kolektivizace má pro rurální komunitu stále důsledky, pro komunitu urbánní jsou tyto důsledky méně zřejmé.“ Každá otázka v dotazníku je podložena subhypotézou. Každá otázka byla vyhodnocena a podložena grafem.

Distribuce dotazníků spočívala ve vybrání klíčových respondentů, kteří obdrželi vyšší počet dotazníků, a na základě svých kontaktů a známostí pomohli dotazníky v rámci okresu rozšířit. Snahou bylo rovnoměrně rozmístit dotazníky na Písecku s použitím metody sněhové koule.

Celkem bylo rozdáno 98 dotazníků, z nichž poté byl vytvořen výběrový soubor. Dotazníků se vrátilo 69. Návratnost byla 70 %.

3.1.4. Kvalitativní výzkum

Pro tento výzkum je charakteristický tzv. teoretický výběr. Spočívá v tom, že není předem zadán rozsah a soubor není přesně charakterizován. Soubor ve většině případů není ani příliš velký (Reichel, 2009, p. 88). Často se používá metoda snowball. Spočívá v tom, že osoby, které byly osloveny jako první, dodávají výzkumníkům doporučení na další osoby.

Kvalitativní část výzkumu se řídila na základě „zakotvené teorie“. Autoři této strategie jsou B. Glasser a A. Strauss. Jde o americké sociology, kteří vycházejí z chicagské sociologické školy. Tato metoda se pro kvalitativní výzkum používá právě proto, že jde především o bádání a hledání nových teorií. Používá se nejčastěji v oblastech, které se tak často nezkoumají. Hypotézy se pouze netestují, ale rovnou

vytváří. V tom je rozdíl od hypoteticko-deduktivního paradigmatu. Výstupem je teorie, která je systematicky zpracovaná a podložena daty pro její zdůvodnění (Hendl, 2005, pp. 125-127).

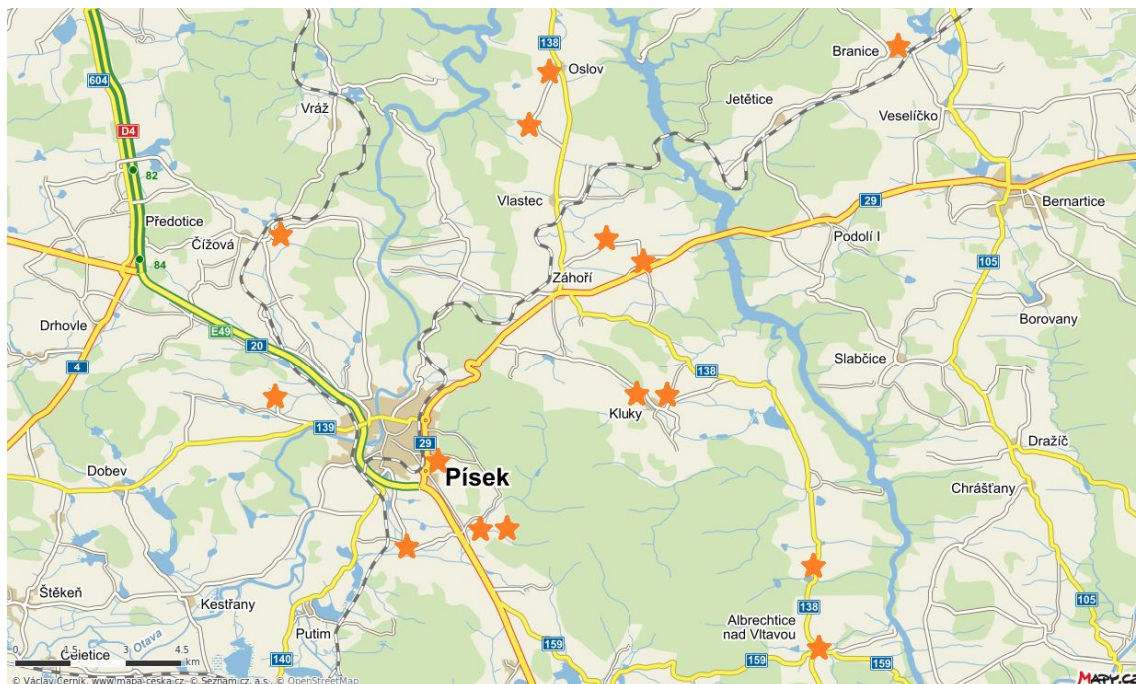
Pro kvalitativní výzkum se nevytváří vzorek respondentů, který by reprezentoval populaci. Prakticky jediné rozhodnutí, které musí výzkumník učinit, je, s kým bude hovořit jako s prvním. Důležité je důkladně reprezentovat populaci problémů (Disman, 1993, p. 304).

Základem je terénní šetření. Jako výstup vznikají nejčastěji texty rozhovorů nebo jiné druhy dat. Terénní šetření probíhá v několika etapách. Sběr dat je ukončen v momentě, kdy se příběhy a zkoumané prvky začínají opakovat a výzkumník se prakticky nedovídá nic nového. Nasbíraná data a poznatky se porovnávají, třídí a integrují. Poté se formulují hypotézy (Hendl, 2005, pp. 127-128).

V této práci byl použit polostrukturovaný rozhovor jako metoda sběru dat pro analytickou část. Pro rozhovor byly připraveny základní otázky. Ve většině případů se však se počítalo s kladením dalších, upřesňujících otázek, které pomohly prohloubit získané poznatky. Výzkum byl proveden v létě roku 2015. Ze všech oslovených respondentů se jich na výzkumu podílelo patnáct. Výběr byl proveden pomocí metody Snow ball. Metoda však nefungovala dle očekávání a téměř vždy celý proces skončil již u druhého respondenta. Všichni oslovení byli zástupci rurální komunity. Důvody, proč se na kvalitativním výzkumu podíleli pouze zástupci rurální komunity, jsou dva. Prvním důvodem je primární zacílení na rurální oblast, ačkoliv se práce soustředí na porovnání rozdílů mezi dvěma skupinami, protože ve výsledné fázi je potřeba prohloubit hlavně poznatky získané od rurální komunity. Druhým důvodem je značná neochota urbánní komunity podílet se na kvalitativním výzkumu o tématu, které se dle převažujícího mínění mezi příslušníky této komunity netýká. Rozhovory byly zaznamenány a byla vytvořena klíčová témata, která poznatky a data třídila a integrovala.

V rámci kvalitativního výzkumu bylo podobně jako u kvantitativního výzkumu nutno pokrýt co největší část území. V praxi to znamenalo nekoncentrovat výzkum pouze na pár obcí, ale snažit se hledat co nejvíce respondentů s odlišným bydlištěm. Tento záměr se povedlo dodržet, jelikož pouze ve dvou případech byli dva respondenti z jedné obce.

Mapa 1: Místa rozhovorů

Zdroj: www.mapa-ceska.cz

Průběh rozhovorů byl následující. Pro nalezení potencionálních respondentů bylo využito kontaktů, získaných během dotazníkového šetření. Poté následovalo kontaktování osob skrze prostředníka, který byl ve většině případů členem rodiny potencionálního respondenta. Tento způsob oslovení respondenta byl zvolen hlavně z důvodu, aby měl dotyčný alespoň elementární představu o průběhu rozhovoru. Další důvod byl, aby panovala mezi výzkumníkem a respondentem důvěra, která je pro kvalitativní výzkum důležitým faktorem. Poté již následovala osobní návštěva respondenta v místě jeho bydliště.

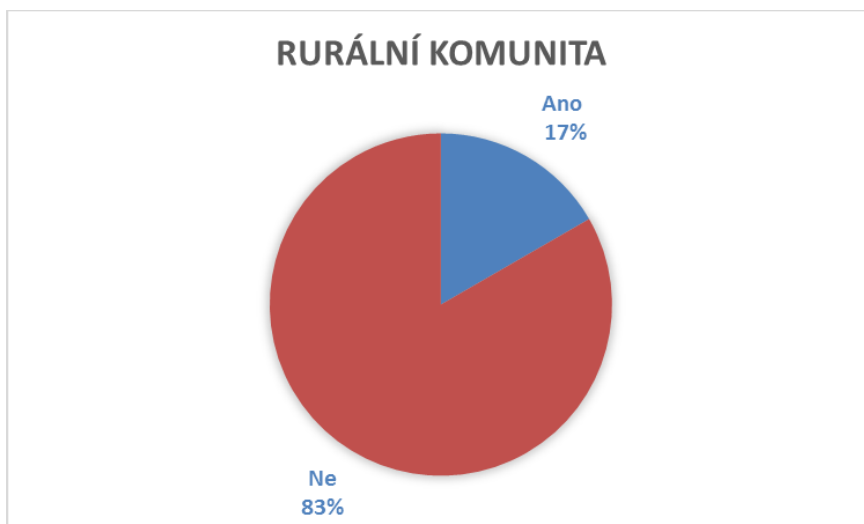
3.2. Výsledky výzkumu

3.2.1. Kvantitativní část

Níže uvedené čtyři otázky sloužily k tomu, aby lépe a přesněji utvářely obraz o vzorku šedesáti respondentů, jejich vztahu k zemědělství a k procesu kolektivizace. Poté již následují výzkumné otázky.

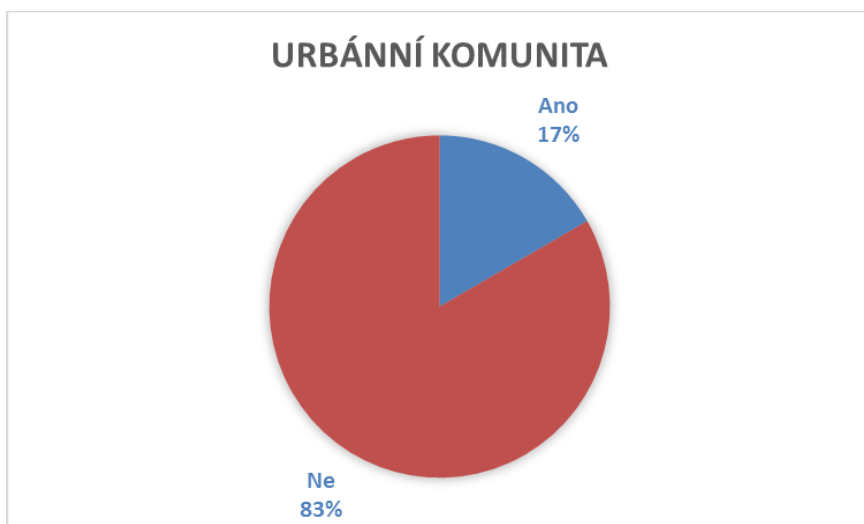
Zažil(a) jste Vy osobně proces kolektivizace?

Graf 1: Podíl jednotlivých odpovědí rurální komunity u identifikační otázky č. 1

Zdroj: Vlastní zpracování

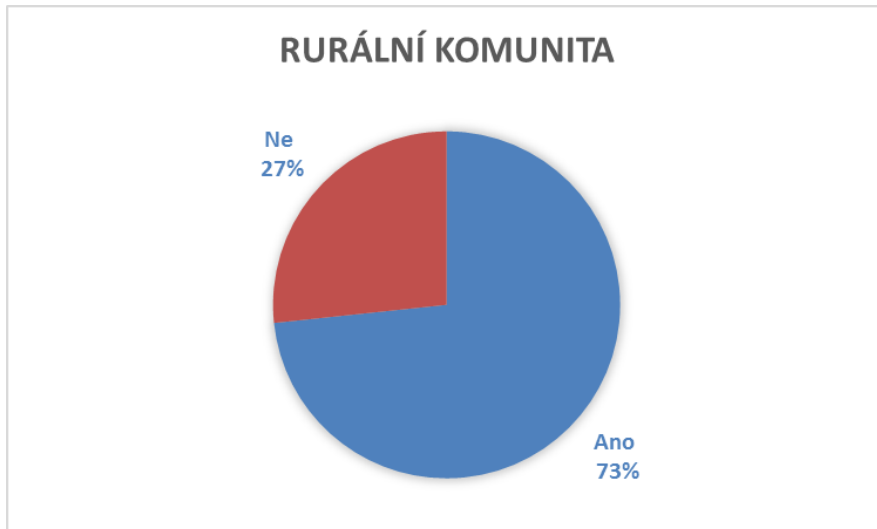
Graf 2: Podíl jednotlivých odpovědí urbánní komunity u identifikační otázky č. 1

Zdroj: Vlastní zpracování

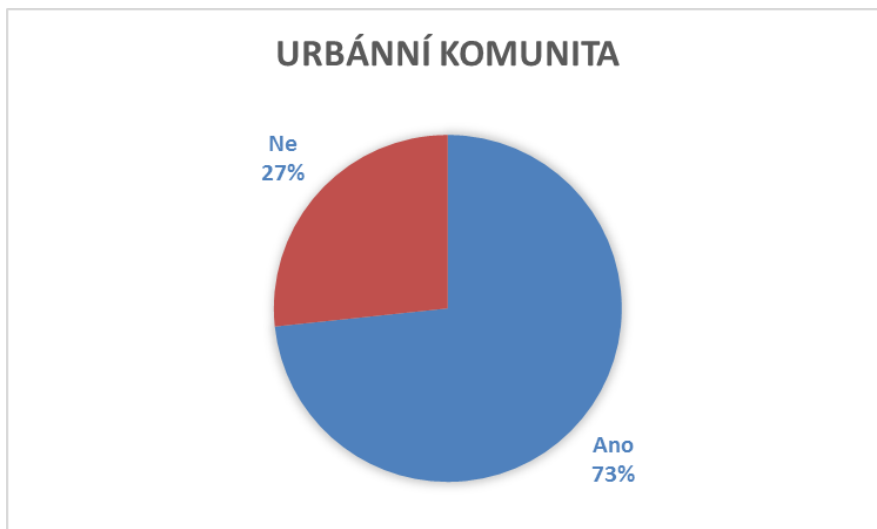
Zažil proces kolektivizace někdo z Vašich blízkých?

Graf 3: Podíl jednotlivých odpovědí rurální komunity u identifikační otázky č. 2

Zdroj: Vlastní zpracování

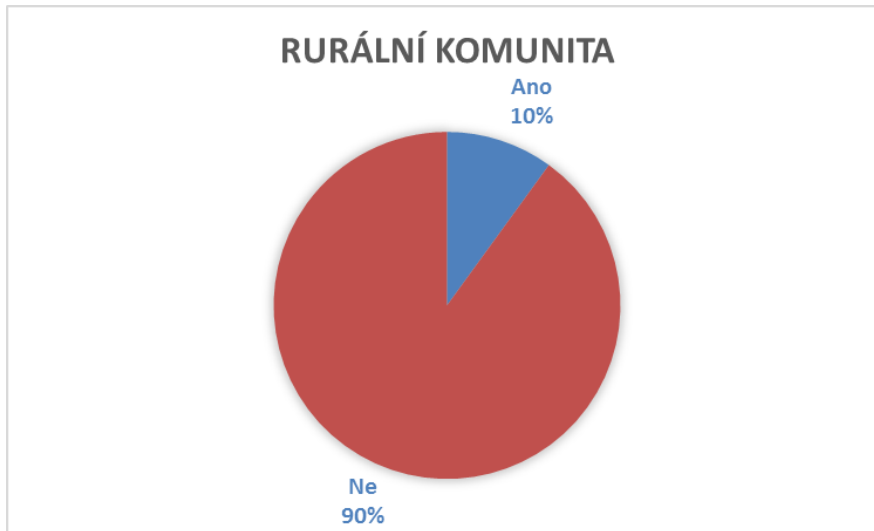
Graf 4: Podíl jednotlivých odpovědí urbánní komunity u identifikační otázky č. 2

Zdroj: Vlastní zpracování

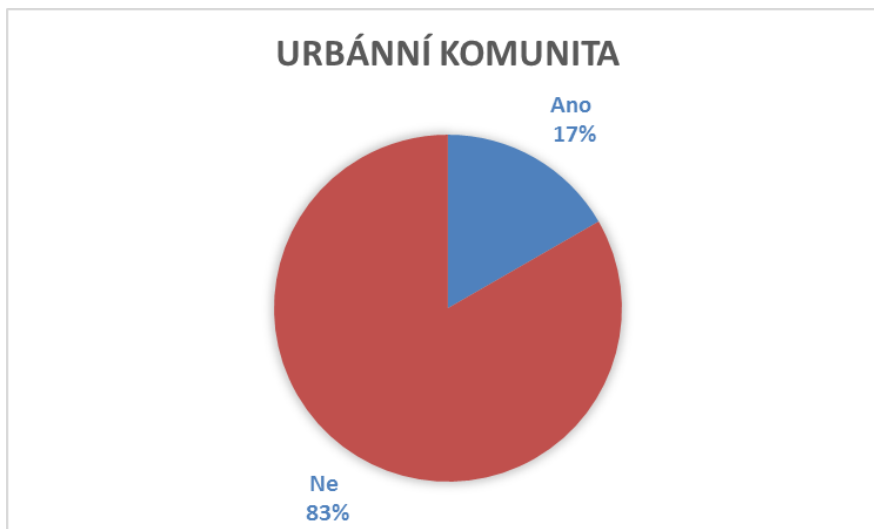
Je někdo z Vaší rodiny soukromě hospodařící rolník?

Graf 5: Podíl jednotlivých odpovědí rurální komunity u identifikační otázky č. 3

Zdroj: Vlastní zpracování

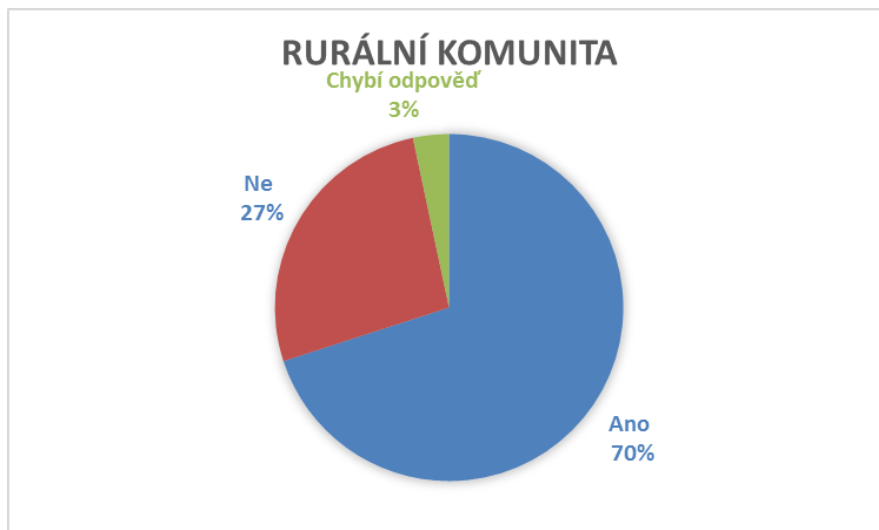
Graf 6: Podíl jednotlivých odpovědí urbánní komunity u identifikační otázky č. 3

Zdroj: Vlastní zpracování

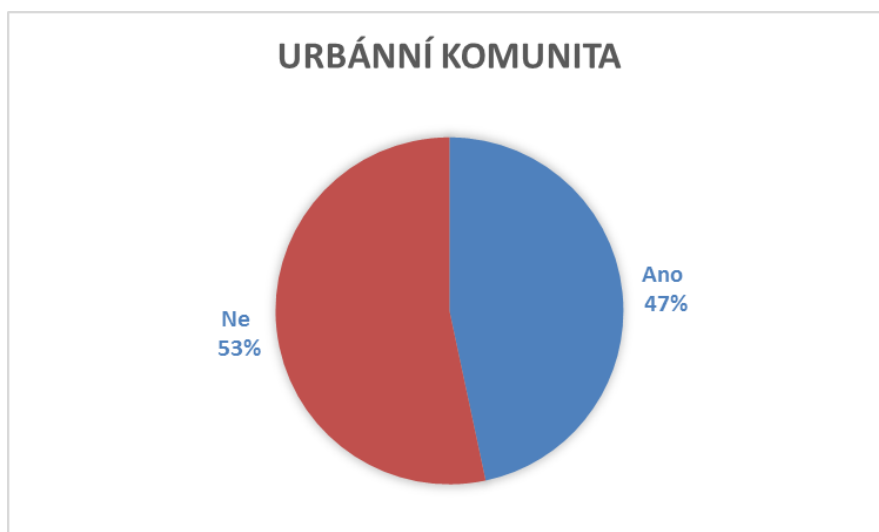
Pracoval či pracuje nějaký člen Vaší rodiny v zemědělství?

Graf 7: Podíl jednotlivých odpovědí rurální komunity u identifikační otázky č. 4

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 8: Podíl jednotlivých odpovědí urbánní komunity u identifikační otázky č. 4

Zdroj: Vlastní zpracování

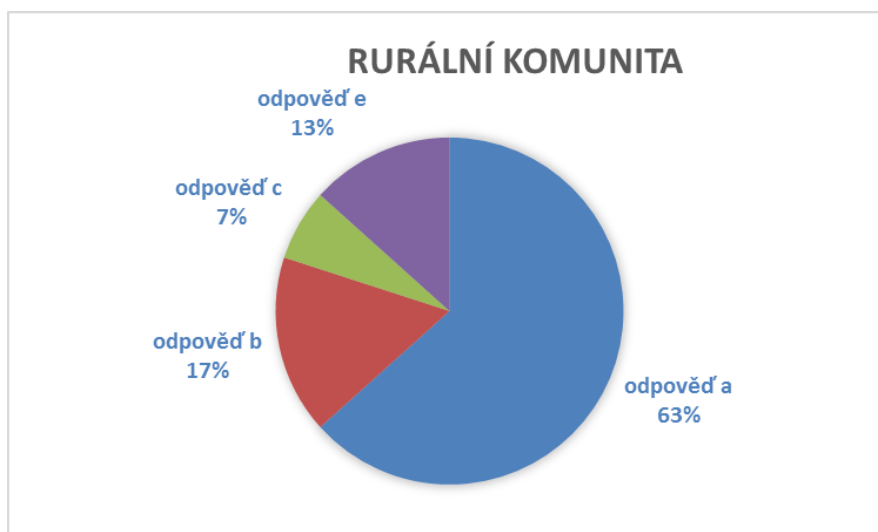
Chápete kolektivizaci jako čistě negativní proces, který neprávem nutil vzdát se své půdy a omezoval svobodné rozhodování obyvatel ČSR?

Respondenti měli na výběr tyto možnosti:

- a) Ano, byl to negativní proces
- b) Spíše ano
- c) Nevím
- d) Spíše ne
- e) Ne, nebyl to čistě negativní proces

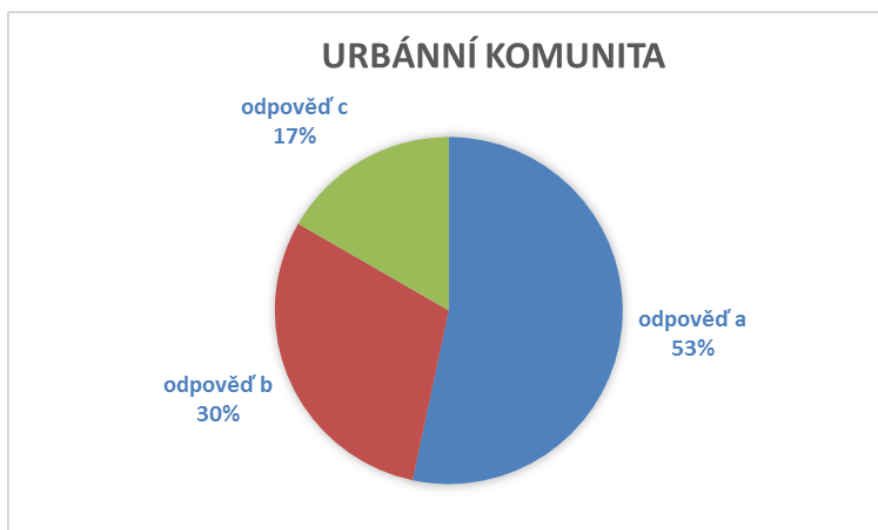
Subhypotéza pro tuto otázku zní: „Kolektivizace je chápána jako negativní proces jak rurální komunitou, tak i urbánní komunitou. Těch, kteří kolektivizaci nevnímají jako čistě negativní proces, je minimum v obou komunitách.“ Tato otázka měla demonstrovat fakt, že ačkoliv měla kolektivizace drtivé důsledky pro venkovský prostor a městské populace se netýkala, názor na negativní podstatu procesu je v populaci stejný. Dotazníkové šetření subhypotézu potvrdilo. V obou skupinách mají odpovědi a) a b) nejvyšší zastoupení. Mezi rurální komunitou chápe kolektivizaci jako negativní proces 63 % lidí. U urbánní komunity je to o něco méně, tedy 53 %. Odpověď b), která slouží jako umírněná varianta odpovědi a), měla mezi urbánní komunitou o 10 % větší zastoupení. Úniková odpověď c) dokonce o 13 % více. Odpověď e) se nakonec vyskytla pouze u rurální komunity, zastoupení činilo 17 %. Důvodem, proč respondenti volili tuto odpověď, byl fakt, že někteří lidé, hlavně z řad zemědělců, kolektivizaci brali jako krok nezbytný v dalším vývoji zemědělství. Násilnosti páchané na sedlácích nepopírali, avšak ve finálním měřítku pro ně kolektivizace byla spíše přínosem. Často argumentovali náročností života, který byl typický pro samostatně hospodařící rolníky. Tyto poznatky byly získány na základě polostrukturovaných rozhovorů.

Graf 9: Podíl jednotlivých odpovědí rurální komunity u výzkumné otázky č. 1

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 10: Podíl jednotlivých odpovědí urbánní komunity u výzkumné otázky č. 1

Zdroj: Vlastní zpracování

Setkal(a) jste se někdy s příběhy o násilí (vyvlastňování, vyhrožování, konfiskace, věznění sedláků), které se odehrávalo během kolektivizace?

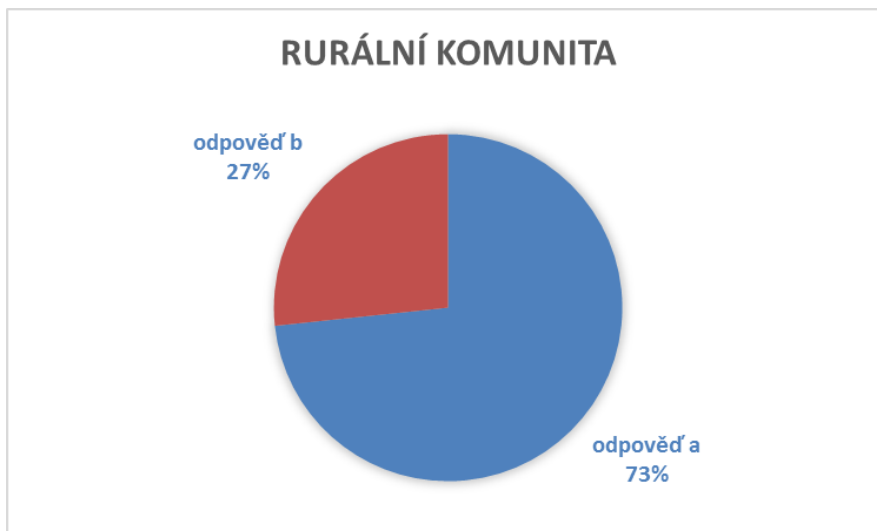
Respondenti měli na výběr tyto možnosti:

- a) Ano Uveďte, odkud takový příběh:
- b) Ne

Subhypotéza pro tuto výzkumnou otázku zní: „Rurální komunita se s příběhy o násilí, které se odehrávalo během kolektivizace, setkává častěji než urbánní

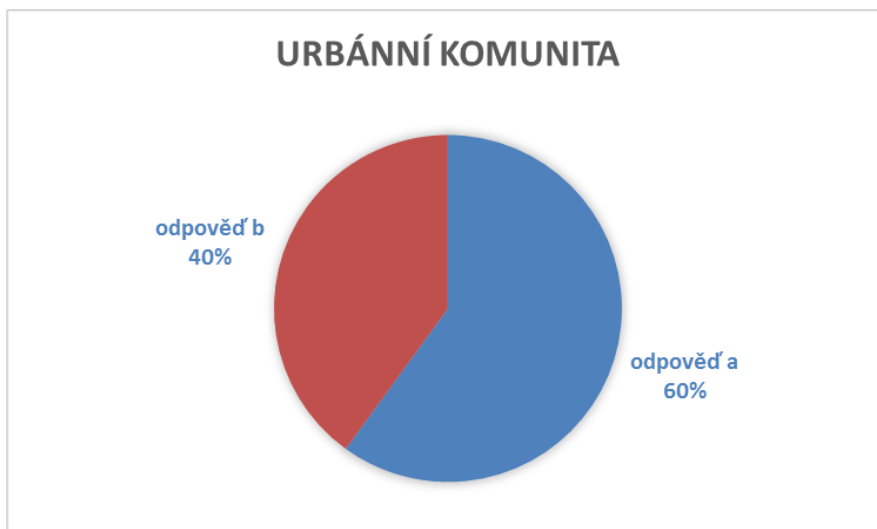
komunita.“ Subhypotéza se potvrdila, avšak očekávaný rozdíl nakonec není tak zřetelný. Četnost odpovědi a) je 73 % u rurální komunity a 60 % u komunity urbánní. Příběhy o násilí zná z vyprávění rodinných příslušníků 20 dotázaných, z toho 12 z rurální a 8 z urbánní komunity. Ze sousedství zná tyto příběhy 8 dotázaných, 4 z rurální a 4 z urbánní komunity. Na vlastní kůži násilí zažili 4 dotázaní, 2 z rurální a 2 z urbánní komunity. Dalším zdrojem byla filmová zpracování těchto příběhů. Odtud je znají 4 dotázaní, 2 z rurální a 2 z urbánní komunity. Další zdroje, které uváděli dotázaní z řad urbánní komunity, byly: škola (1 dotázaný) a knihy (2 dotázaní).

Graf 11: Podíl jednotlivých odpovědí rurální komunity u výzkumné otázky č. 2

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 12: Podíl jednotlivých odpovědí urbánní komunity u výzkumné otázky č. 2

Zdroj: Vlastní zpracování

Souhlasíte s tvrzením, že komunistický režim v Československu kolektivizací prakticky zlikvidoval jednu společenskou vrstvu, tzn. soukromě hospodařící rolníky a hospodáře?

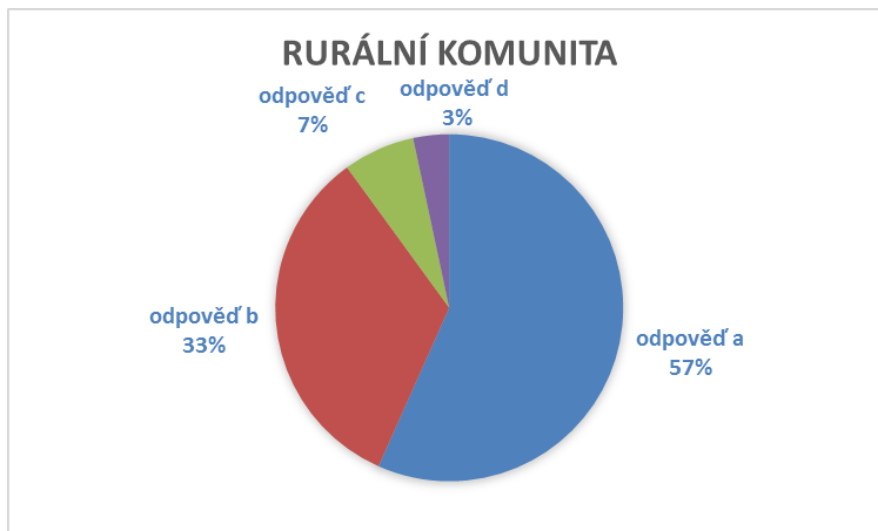
Respondenti měli na výběr tyto možnosti:

- a) Ano
 - b) Spíše ano
 - c) Nevím
 - d) Spíše ne
 - e) Ne, mám na věc jiný názor.
- Stručně uveďte jaký:

Subhypotéza pro tuto výzkumnou otázku zní: „Drtivý dopad kolektivizace na společenskou vrstvu soukromě hospodařících rolníků a hospodářů si uvědomují obě komunity stejně. Těch, kteří s tímto tvrzením nesouhlasí, bude v obou komunitách minimum.“ Odpověď a) vybrala více než polovina dotázaných z rurální komunity, konkrétně 57 %. Dotázaní z urbánní komunity tuto možnost vybrali přesně v polovině případů, tj. 50 % odpovědí. Umírněnější variantu v podobě odpovědi b) zvolilo 33 % dotázaných z rurální komunity a 43 % dotázaných z urbánní komunity. Úniková odpověď c) byla vybrána v obou sledovaných skupinách stejně, tj. 7 % odpovědí. V jednom případě se vyskytla i odpověď d) u rurální komunity.

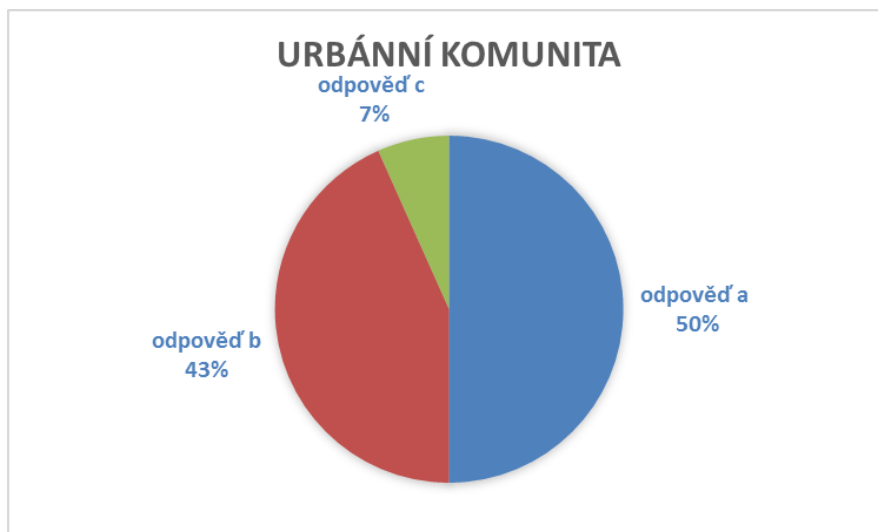
Subhypotéza se potvrdila, avšak mírné rozdíly zde jsou. Ty jsou způsobeny hlavně faktem, který souvisí s předchozí otázkou, kde respondenti z řad rurální komunity častěji uváděli, že příběhy o násilí, jejichž dopadem je právě likvidace selské vrstvy, znají přímo z vyprávění rodinných příslušníků. To může být jedním z důvodů, proč respondenti z rurální komunity častěji volili odpověď a) než odpověď b), která mírně dává možnost k určitému druhu pasivity.

Graf 13: Podíl jednotlivých odpovědí u rurální komunity u výzkumné otázky č. 3

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 14: Podíl jednotlivých odpovědí urbánní komunity u výzkumné otázky č. 3

Zdroj: Vlastní zpracování

Český venkov prošel od roku 1989 velkou proměnou. Myslíte si, že rurální komunita, tzn. lidé z venkova, bere kolektivizaci jako věc, která kdysi proběhla a nemá již přesah do současnosti?

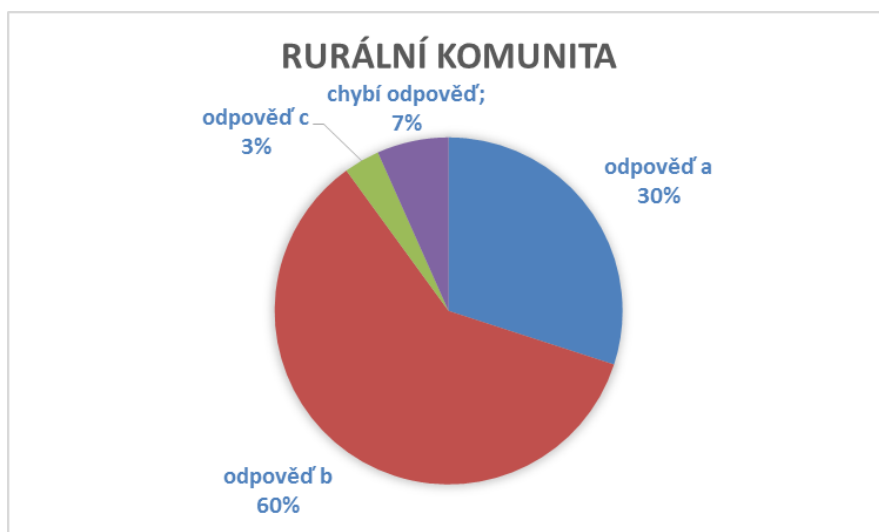
Respondenti měli na výběr tyto možnosti:

- a) Ano, nemá přesah do současnosti
- b) Ne
- c) Mám na věc jiný názor. Stručně uveďte jaký:

Subhypotéza pro tuto výzkumnou otázku zní: „Urbánní komunita bere kolektivizaci jako věc, která kdysi proběhla a již nemá přesah do současnosti. U rurální komunity je tomu naopak.“ Počet odpovědí b) byl v obou komunitách totožný, tj. 60 % odpovědí. Počet respondentů, kteří odpověděli a), byl v obou komunitách také téměř totožný. U rurální komunity byla četnost 30 % a u urbánní komunity 33 %. Odpověď c) umožňovala uvést vlastní názor na danou problematiku. Z rurální komunity takto odpověděl jeden respondent, který viděl hlavní problém přesahu ve stále nedořešených restitucích. Z urbánní komunity nebyla jedna odpověď c) rozepsána. Druhá odpověď c) u urbánní komunity podpořila názor, že kolektivizace má stále přesah v tom smyslu, že v dnešním venkovském prostoru, konkrétně na uspořádání vesnice, je vliv kolektivizace stále zřetelný.

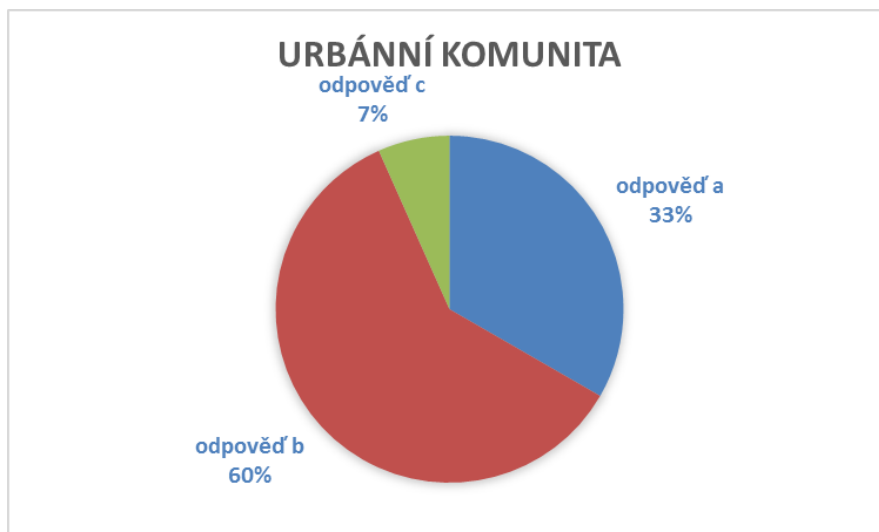
V tomto případě byla subhypotéza vyvrácena. Bylo zjištěno, že přesah kolektivizace a vliv na dnešní venkov je stále přítomný a jak rurální tak i urbánní komunita si je toho vědoma.

Graf 15: Podíl jednotlivých odpovědí u rurální komunity u výzkumné otázky č. 4

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 16: Podíl jednotlivých odpovědí u urbánní komunity u výzkumné otázky č. 4

Zdroj: Vlastní zpracování

Dostali jste se někdy do styku s informací o nadměrném používání chemických prostředků v zemědělství za éry komunismu v Československu?

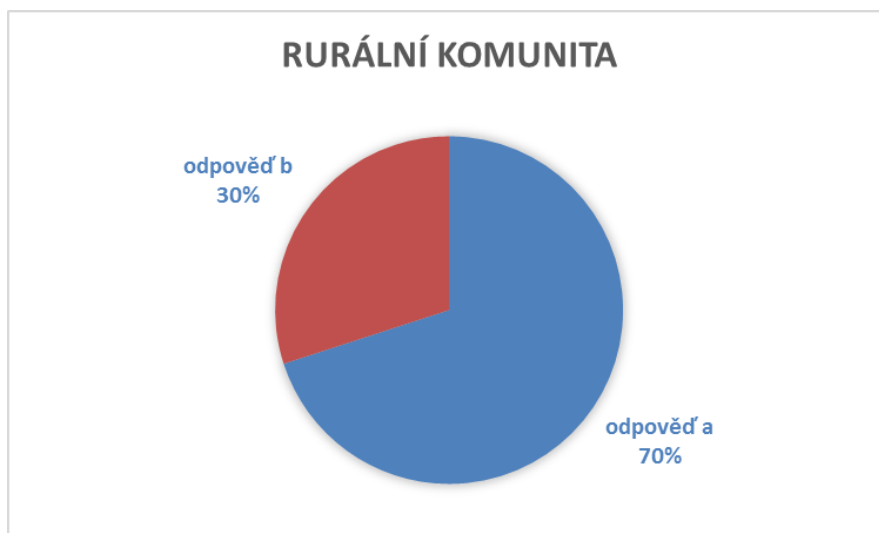
Respondenti měli na výběr tyto možnosti:

- a) Ano
- b) Ne

Subhypotéza zní: „Rurální komunita se s nadměrným používáním chemických prostředků v zemědělství setkávala častěji než komunita urbánní.“ Venkovský prostor a rurální komunita byly svědky zemědělské přeměny a i následného vývoje socialistického modelu zemědělství, ke kterému patří i stinná stránka, která se týká nadměrného používání chemických prostředků. Potřeba rychlého růstu produkce časem vedla k nutnosti použít chemických prostředků. V celé řadě případů bylo těchto prostředků použito nadměrně. To poté vedlo k ekologické zátěži a k devastaci životního prostředí.

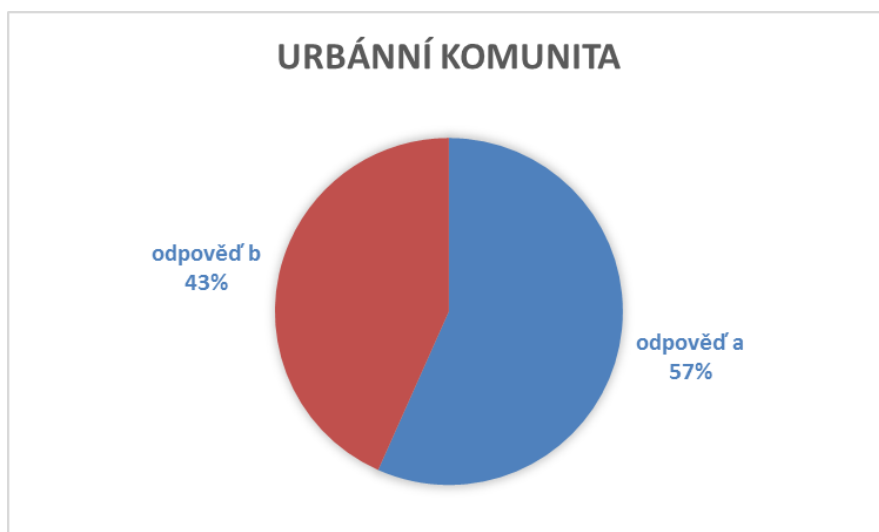
Subhypotéza se potvrdila. Rurální komunita se opravdu setkávala s nadměrným používáním chemických prostředků v zemědělství častěji, avšak rozdíl je pouze 13 %. U rurální komunity byla četnost odpovědi a) 70 %, u urbánní komunity 57 %.

Graf 17: Podíl jednotlivých odpovědí u rurální komunity u výzkumné otázky č. 5

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 18: Podíl jednotlivých odpovědí u urbánní komunity u výzkumné otázky č. 5

Zdroj: Vlastní zpracování

Za jak dlouho si myslíte, že se půda, poničená nadměrným použitím chemie, vrátí do téměř původního stavu?

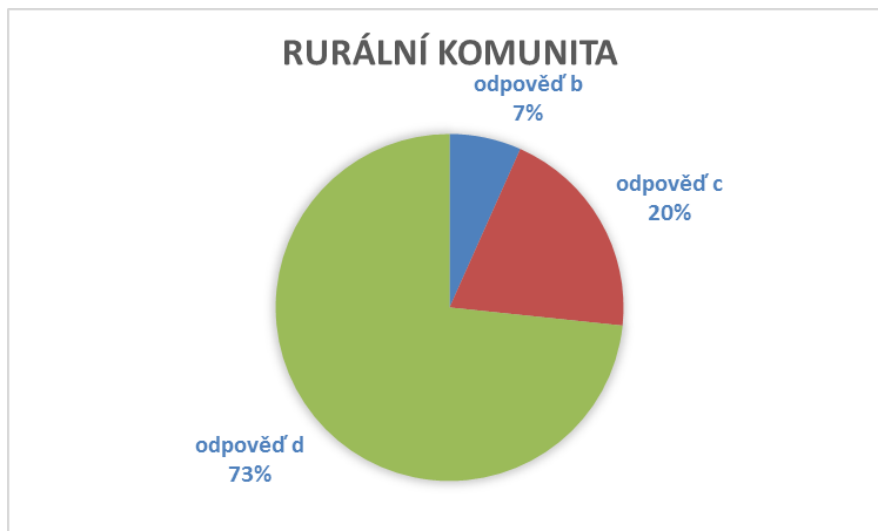
Respondenti měli na výběr tyto možnosti:

- a) Za rok
- b) Za 5 let
- c) Za 10 let
- d) Více než 10 let

Pro tuto výzkumnou otázku subhypotéza zní: „Rurální komunita si plně uvědomuje délku procesu regenerace půdy. Její odhady budou více pesimistické.“ Ze subhypotézy vyplývá, že pro urbánní komunitu není typický silný vztah k půdě, proto by neměla vidět proces regenerace půdy v příliš dlouhém horizontu. Předpokladem bylo, že lidé z venkova budou častěji volit odpovědi c) a d) a lidé z města odpovědi b) a c).

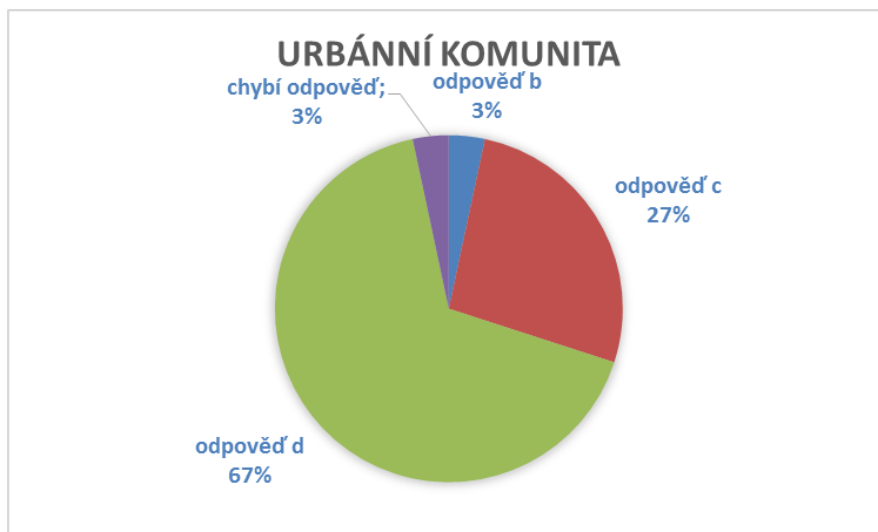
Subhypotéza byla vyvrácena. Četnost jednotlivých odpovědí rurální a urbánní komunity je prakticky totožná, akceptujeme-li mírný rozdíl. Četnost odpovědi d) byla u rurální komunity 73 % a u urbánní komunity 67 %. U odpovědi c) to bylo 20 % u rurální komunity a 27 % u komunity urbánní. U urbánní komunity se také předpokládala vyšší četnost odpovědi b) popřípadě a), avšak odpověď b) zvolila jen 3 % respondentů. U rurální komunity toto číslo bylo dokonce vyšší, tj. 7 %.

Graf 19: Podíl jednotlivých odpovědí u rurální komunity u výzkumné otázky č. 6

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 20: Podíl jednotlivých odpovědí u urbánní komunity u výzkumné otázky č. 6

Zdroj: Vlastní zpracování

Z krajiny byly často odstraňovány drobné prvky, jako například polní cesty, malé vodní nádrže, polní kříže, stromy s obrazy svatých atd. Jak moc Vám osobně tyto prvky chybí?

Respondenti měli označit na stupnici 1 až 10 hodnotu, kde 1 je nejmenší a 10 největší hodnota. Dále měli možnost napsat, který z těchto prvků nejvíce postrádají.

Subhypotéza pro tuto výzkumnou otázku zní: „Rurální komunita postrádá drobné prvky v krajině, jako například polní cesty, malé vodní nádrže, polní kříže, stromy s obrazy svatých atd. více než komunita urbánní.“

Subhypotéza se potvrdila. Součet četností třech nejvyšších hodnot, tj. hodnot 8-10, tvoří u rurální komunity 60 %, zatímco u urbánní to je 37 %. Naopak součet četností třech nejnižších hodnot u rurální komunity tj. hodnot 1-3 tvoří u rurální komunity 3 % a u urbánní komunity 22 %.

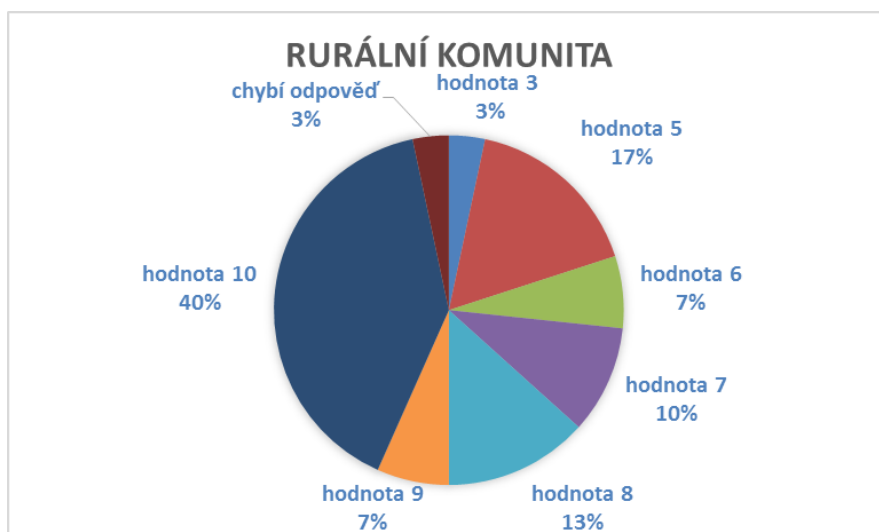
Pro upřesnění, jaké prvky daná komunita nejvíce postrádá, je zde přiložena tabulka.

Tabulka 3: Které krajinné prvky jednotlivé komunity nejvíce postrádají?

Prvek	Rurální komunita	Urbánní komunita
Meze, remízky	7 odpovědí	7 odpovědí
Polní kříže	1 odpověď	2 odpovědi
Polní cesty	9 odpovědí	10 odpovědí
Kapličky	1 odpověď	-
Malé vodní nádrže	5 odpovědí	6 odpovědí
Stromy s obrazy svatých	5 odpovědí	6 odpovědí
Všechny prvky	2 odpovědi	-

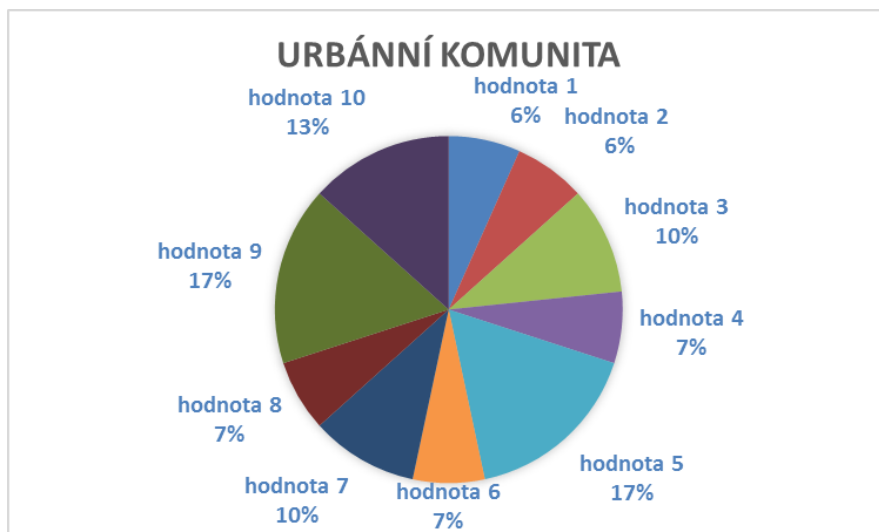
Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 21: Podíl jednotlivých odpovědí u rurální komunity u výzkumné otázky č. 7

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 22: Podíl jednotlivých odpovědí u urbánní komunity u výzkumné otázky č. 7

Zdroj: Vlastní zpracování

V roce 1950, před kolektivizací, bylo v zemědělství trvale činných 1 404 000 obyvatel. Jak vysoké je podle vás toto číslo dnes?

Respondenti měli na výběr tyto možnosti:

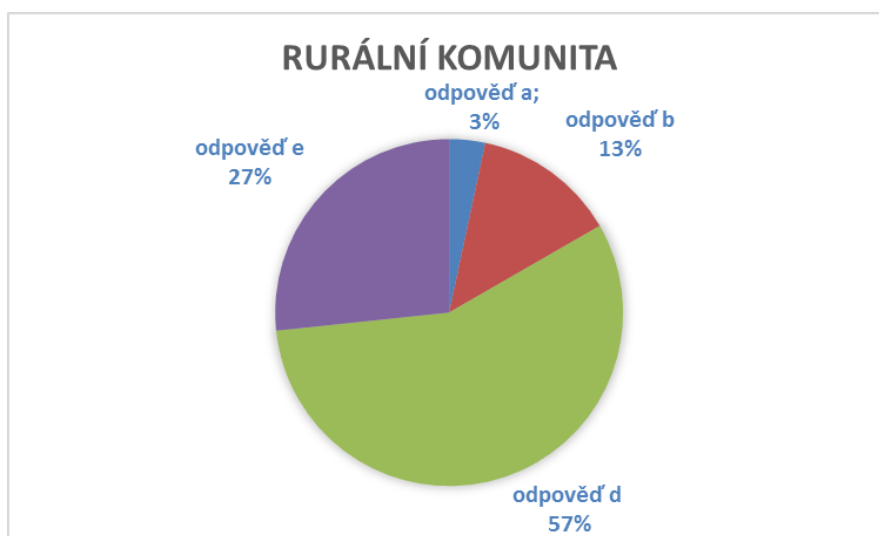
- a) Nezměnilo se
- b) Nepatrně ubylo
- c) Nepatrně přibylo
- d) 2krát menší
- e) Asi 100 000

Údaj o současném počtu osob trvale činných v zemědělství je převzat z tiskové zprávy *Agrocensus 2010*. V roce 2010 bylo v zemědělství trvale činných necelých 133 000 osob (Český statistický úřad, 2011).

Subhypotéza zní: „Rurální komunita si plně uvědomuje úbytek osob trvale činných v zemědělství, urbánní komunita nikoliv.“ Předpokladem pro přijetí subhypotézy bylo, že rurální komunita bude mít vyšší četnost odpovědi e). Čísla, která se dají vyvodit z ostatních odpovědí, jsou úmyslně nadsazená.

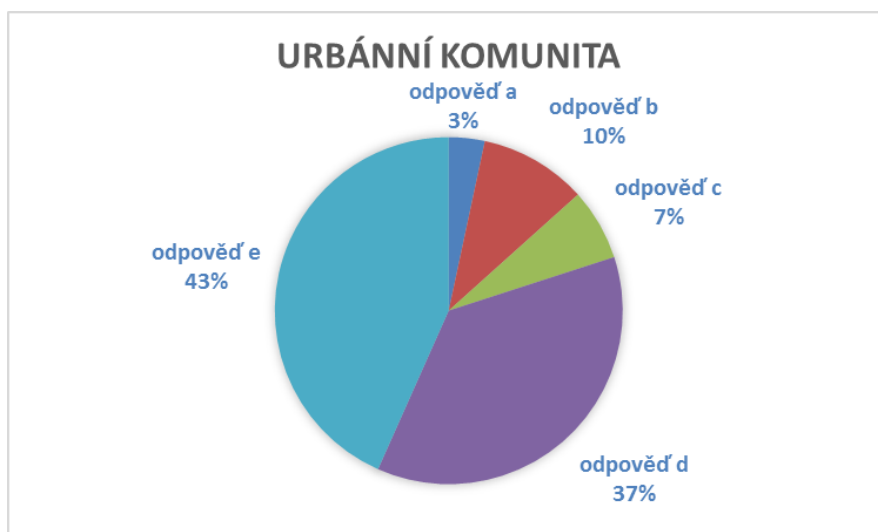
Subhypotéza byla vyvrácena, jelikož četnost odpovědi e) u rurální komunity činí 27 % a u urbánní komunity 43 %. Z výsledků vyplývá, že ačkoliv by rurální komunita měla mít k zemědělství blíže, urbánní komunita si problém úbytku trvale činných osob v zemědělství také plně uvědomuje.

Graf 23: Podíl jednotlivých odpovědí u rurální komunity u výzkumné otázky č. 8

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 24: Podíl jednotlivých odpovědí u urbánní komunity u výzkumné otázky č. 8

Zdroj: Vlastní zpracování

Myslíte si, že současná konkurenceschopnost českého zemědělství je negativně ovlivněna kolektivizací?

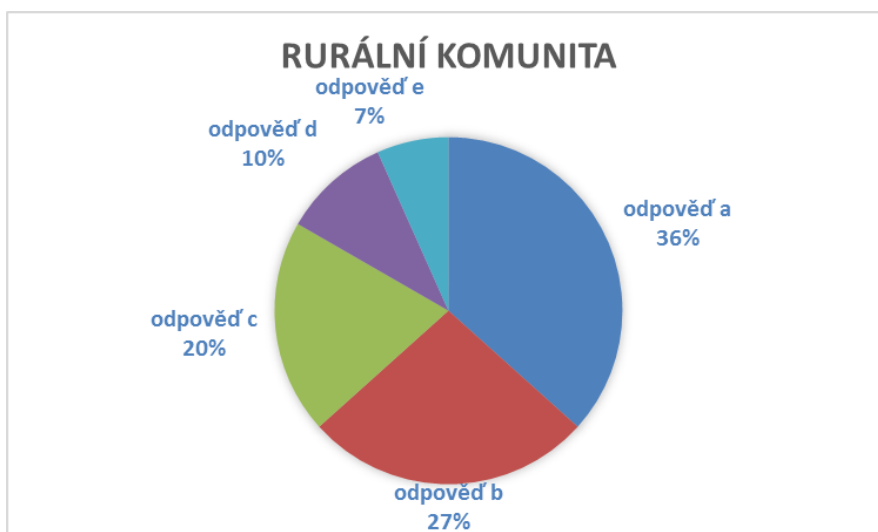
Respondenti měli na výběr tyto možnosti:

- a) Ano
- b) Spíše ano
- c) Nevím
- d) Spíše ne
- e) Ne
- f) Mám na věc jiný názor. Stručně uveďte jaký:

Subhypotéza zní: „Mezi rurální komunitou převládá názor, že současná konkurenceschopnost českého zemědělství je negativně ovlivněna kolektivizací.“

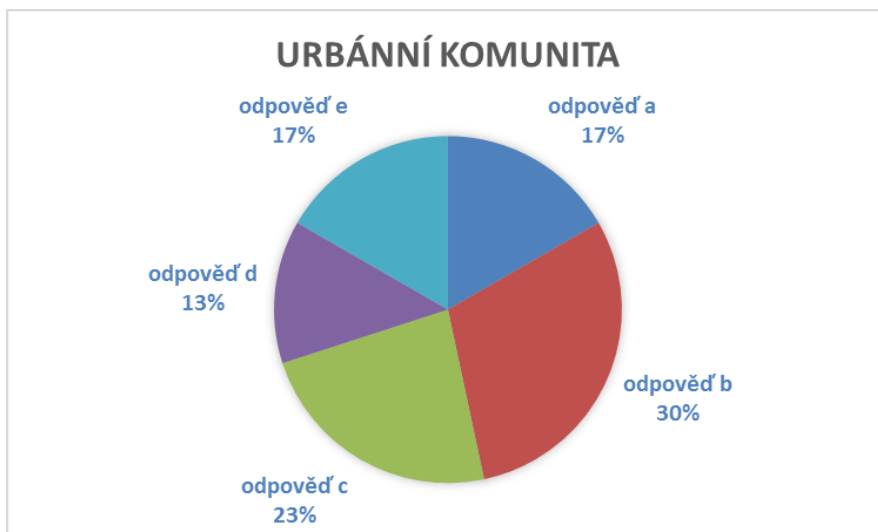
Pro potvrzení subhypotézy bylo nutné, aby četnost odpovědí a) a b) byla vyšší u rurální komunity a četnost odpovědí d) a e) u komunity urbánní. Četnost odpovědi a) byla u rurální komunity 36 %, u urbánní komunity pouze 17 %. Četnost umírněné odpovědi b) byla 27 % u rurální komunity a 30 % u komunity urbánní. Četnosti odpovědí d) a e) byly 10 % a 7 % u komunity rurální a 13 % a 17 % u komunity urbánní. Hodnota součtu četností odpovědí a) a b) byla vyšší u rurální komunity. Hodnota součtu odpovědí d) a e) byla vyšší u komunity urbánní. Subhypotéza byla potvrzena.

Graf 25: Podíl jednotlivých odpovědí u rurální komunity u výzkumné otázky č. 9

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 26: Podíl jednotlivých odpovědí u urbánní komunity u výzkumné otázky č. 9

Zdroj: Vlastní zpracování

Je Vám blízké tvrzení, že se naši zemědělci mohou ekonomicky vyrovnat zemím západní Evropy?

Respondenti měli na výběr tyto možnosti:

- a) Ano
 - b) Spíše ano
 - c) Nevím
 - d) Spíše ne
 - e) Ne
- Pokud ne, můžete rozvést:

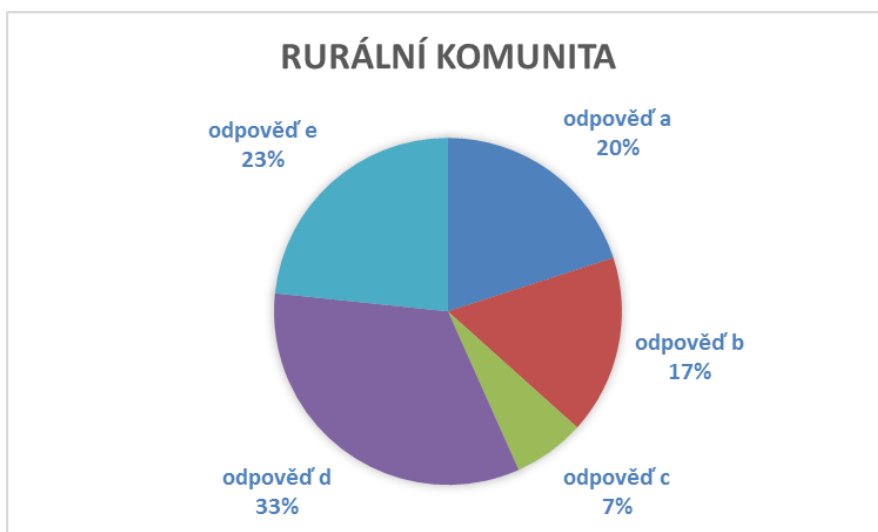
Subhypotéza pro tuto výzkumnou otázku zní: „Konkurenceschopnost českého zemědělství je chápána negativně jak rurální tak i urbánní komunitou.“ Pro potvrzení subhypotézy musí součet četností odpovědí d) a e) být vyšší než součet četností odpovědí a) a b) u obou komunit.

Subhypotéza se potvrdila. Četnosti odpovědí d) a e) byly u rurální komunity 33 % a 23 %. U komunity urbánní byly četnosti těchto odpovědí 34 % a 23 %. Četnosti odpovědí a) a b) byly u rurální komunity 20 % a 17 %. U komunity urbánní byly četnosti těchto odpovědí 17 % a 13 %. Součet četností odpovědí d) a e) byl u obou komunit vyšší než součet četností odpovědí a) a b).

U odpovědi e) byla možnost ji rozvést. U rurální komunity tak učinili tři respondenti a ve všech třech případech hlavní problém nekonkurenceschopnosti vidí v neefektivní dotační politice Evropské Unie. U komunity urbánní tak učinili čtyři respondenti a uváděli tyto důvody nekonkurenceschopnosti: neefektivní dotační politika Evropské Unie, nesprávně provedená restituce v zemědělství, jiný (nenásilný) vývoj zemí Západní Evropy a dumpingové ceny v zemědělství.

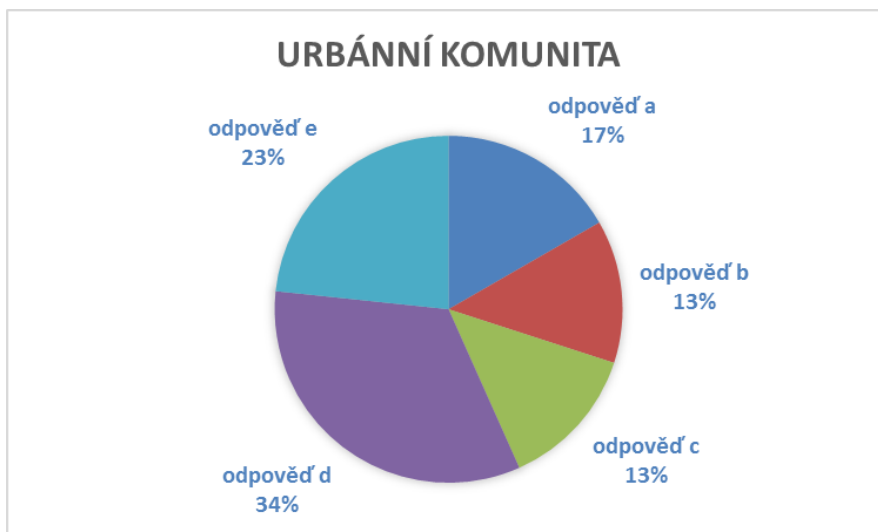
Z grafů je také zřejmé, že ačkoliv většina respondentů vidí konkurenceschopnost českého zemědělství negativně, tak ti, kteří vidí daný problém opačně, převažují mezi rurální komunitou. Součet četností odpovědí a) a b) je o 7 % vyšší u rurální komunity.

Graf 27: Podíl jednotlivých odpovědí u rurální komunity u výzkumné otázky č. 10

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 28: Podíl jednotlivých odpovědí u urbánní komunity u výzkumné otázky č. 10

Zdroj: Vlastní zpracování

Myslíte si, že současná konkurenceschopnost českého zemědělství je ovlivněna následnou restitucí majetku?

Respondenti měli na výběr tyto možnosti:

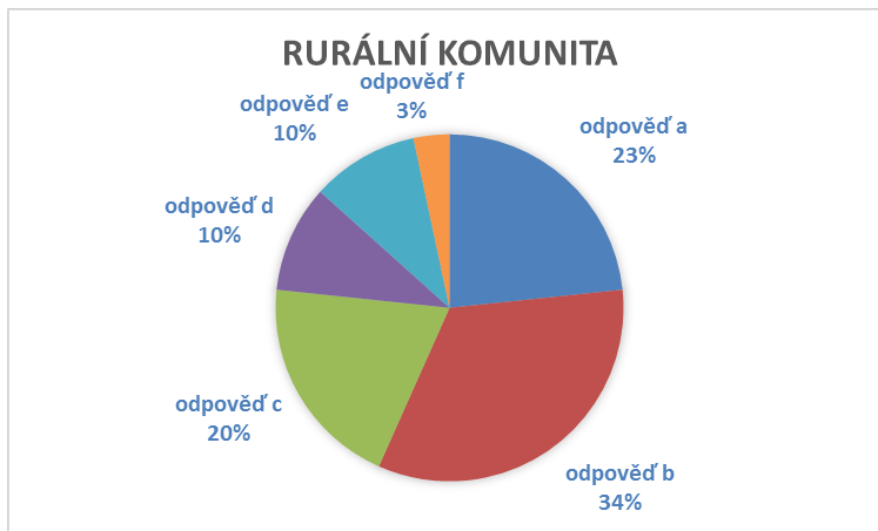
- a) Ano
- b) Spíše ano
- c) Nevím
- d) Spíše ne
- e) Ne
- f) Mám na věc jiný názor. Stručně uveďte jaký:

Subhypotéza zní: „Vliv restitucí majetku na současnou konkurenceschopnost českého zemědělství je chápán jako negativní jak rurální tak i urbánní komunitou.“ Pro potvrzení subhypotézy musí součet četností odpovědí a) a b) být vyšší než součet četností odpovědí d) a e) u obou komunit.

Četnosti odpovědí a) a b) byly u rurální komunity 23 % a 34 %. U komunity urbánní byly tyto četnosti 34 % a 33 %. Četnosti odpovědí d) a e) byly u rurální komunity 10 % a 10 %. U komunity urbánní byla četnost odpovědi d) 10 %. Subhypotéza byla potvrzena.

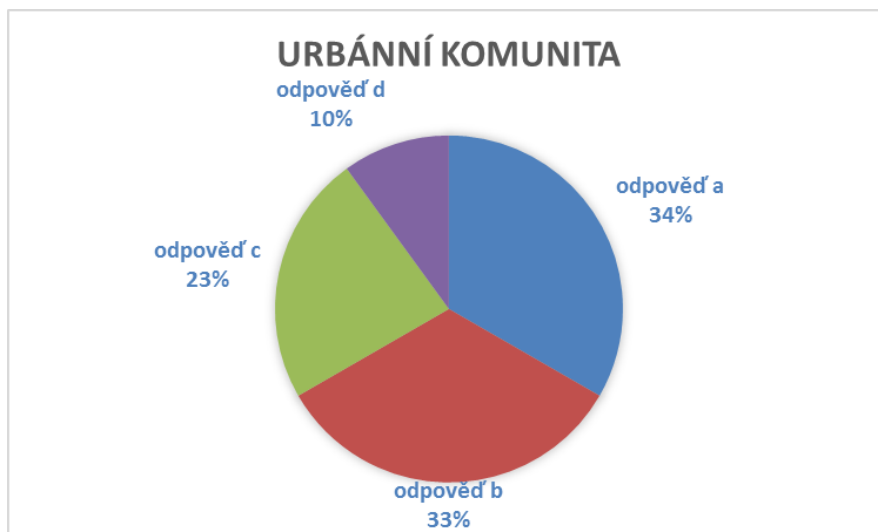
V jednom případě byla u rurální komunity zvolena odpověď f). Tato odpověď f) potvrdila též subhypotézu, jelikož zde bylo řečeno, že hospodář vždy lépe hospodaří na svém pozemku nikoliv na pronajatém.

Graf 29: Podíl jednotlivých odpovědí u rurální komunity u výzkumné otázky č. 11

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 30: Podíl jednotlivých odpovědí u urbánní komunity u výzkumné otázky č. 11

Zdroj: vlastní zpracování

3.2.2. Kvalitativní část

Data z kvalitativního výzkumu jsou tříděna a integrována na základě dílčích níže uvedených témat. Hned na počátku bych chtěl zdůraznit, že jsem si vědom zkreslení plynoucího z reinterpretační respondentů. Nahrává tomu poměrně dlouhý časový odstup od kolektivizace a také fakt, že oni byli ti, kteří byly nespravedlivě perzekuováni po všech stránkách. Snažil jsem se tomuto faktu bránit kritickým tříděním dat do níže uvedených kategorií a jejich kombinací na „objektivní“ zabývající se strukturami krajiny a způsoby hospodaření, ale nemohl jsem se vyhnout ani těm klíčovým „subjektivním“ jako je vlastní vnímání kolektivizace a vztah k půdě. Přepis rozhovorů, mimo jiné právě z hlediska možné reinterpretační, uvádím v příloze.

Vztah k půdě

Hospodářův vztah k půdě je výsledkem historického procesu. Od koloniálního vztahu, kdy hospodář půdu od lesů získal a poté jí chránil, se vývoj dostal až do stádia, které bylo charakteristické i pro první polovinu 20. století (Lapka, 2000, p. 86). Většina příslušníků rurální komunity, ač už jde o hospodáře či nikoliv, chápe soukromé vlastnictví zemědělské půdy jako právo, které by mělo být garantováno. Celá řada rolnických rodů hospodařila na své půdě po generace.

Přerušení toho trendu, ať už přímo či nepřímo, zmínilo dvanáct z patnácti respondentů. Výpovědi se víceméně shodovaly. Odůvodnění tohoto tvrzení často vyplývalo s odkazem na kvalitu hospodaření. Stav půdy před procesem kolektivizace by se dal považovat za pozitivní, jelikož ze soukromého vlastnictví půdy plyne zodpovědnost k vlastní půdě a také k jejímu využívání, které bylo ve většině případů šetrné k životnímu prostředí.

Další důsledek, který se promítl do výpovědí respondentů, byl fakt, že po roce 1989, kdy probíhala privatizace, se pouze malý zlomek příslušníků kdysi rolnických rodů vracel zpátky k zemědělství ve formě soukromého hospodaření. Tento důsledek byl odůvodněn různými způsoby. Jedním z nich je představa rolnického života ve 21. století, jako života obtížného a z ekonomického hlediska i málo ziskového. Dalším důvodem byly tendence komunistické vlády oddělit potomky kulackých rodin od zemědělství. Čtyři respondenti byli buď svědky, nebo zažili na vlastní kůži úmyslné zamezování studia zemědělských oborů či jiných se zemědělstvím příbuzných oborů

studentům z rodin kulaků. Tento důsledek je možno vypořádat na základě studia kvantitativních dat, která udávají poměr půdy pronajaté k hospodaření a půdy, na které hospodaří sám vlastník.

Z těchto poznatků lze vyvodit tvrzení: „Přerušovaný vztah k půdě se negativně projevuje v zemědělské oblasti na struktuře vlastnických vztahů v zemědělství.“

Změna vzhledu krajiny

Před začátkem 20. století bylo pro rurální oblast charakteristické velké množství menších polností, které byly vzájemně odděleny remízky. Ty nesloužily pouze jako oddělovací prvek, ale zároveň byly důležité pro místní faunu. Během procesu kolektivizace byl tento krajinný prvek většinou odstraněn, aby bylo možné zrealizovat velkovýrobní model socialistického zemědělství.

Negativně chápe tuto změnu všech patnáct respondentů. Ta část respondentů, která přímo zažila kolektivizaci, nebo jejich potomci si spojují tento proces s devastací fauny, která v remízce žila. Z této části respondentů úbytek zvířectva zaznamenali a zohlednili ve svých odpovědích téměř všichni. Obdobně tomu bylo i s vodohospodářskými problémy, které se vyskytují hojně na dlouhých polních lánech. Třináct respondentů je uvedlo ve svých odpovědích. Odpověď byla vždy totožná. Úroveň vodní eroze chápou respondenti jako nadměrnou v některých případech spojenou až s neúnosnou devastací.

Šest respondentů uvedlo téměř totožnou odpověď, která se týkala vývoje zemědělství ve zbytku světa ve vztahu k postupnému přechodu k velkovýrobě. Šlo převážně o respondenty, kteří jsou, nebo někdy v minulosti byli, činní v zemědělství. Přechod k velkovýrobě popsali jako nevyhnutelný a pro zemědělskou produkci příznivý. Faktem je, že trend spojovat pole v jeden celek byl s nástupem mechanizace nevyhnutelný. Zjednodušeně řečeno tito respondenti shledali scelená pole spíše pozitivně, avšak násilný způsob, kterým byla kolektivizace realizována, se jim přičítá.

Lze vyvodit tato tvrzení: „Zemědělci chápou hospodářsko-technické úpravy jako nezbytné pro zemědělskou velkovýrobu.“ „Rurální komunita si plně uvědomuje důsledky změn v krajinném rázu, které hospodářsko-technické úpravy způsobily.“

Neekologické zemědělství

Dalším charakteristickým rysem budování socialistického zemědělství bylo užívání chemických postřiků a různých jiných prostředků, které často byly pouze ve fázi experimentu. Nutno podotknout, že tento trend se neomezoval pouze na východní blok. Jedenáct respondentů sdělilo, že s tímto způsobem zemědělství má buď přímou zkušenost, nebo se ho zúčastnili pouze jako pozorovatelé. Z odpovědí bylo patrné, že vždy šlo o neuvážené použití těchto prostředků, jejichž důsledkem byla ve většině případů degradace půdy či znehodnocení vodních toků, do kterých byly nebezpečné látky splaveny z polí.

Tito respondenti byli posléze také tázáni, zdali se situace s používáním chemických prostředků po pádu komunismu zlepšila. Skeptičtí byli pouze tři. Zbytek se shodl na tom, že současná tendence regulovat používání chemie v zemědělství je pro zemědělství příznivá a ještě více se ochrana životního prostředí a půdního fondu prohloubila se vstupem do Evropské unie. Situace se podle nich razantně zlepšila.

Lze vyvodit tato tvrzení: „Rurální komunita byla svědkem nadměrného používání škodlivých látek v zemědělství a plně si uvědomuje důsledky s tím spjaté.“ „Větší část rurální komunity věří, že situace se v dnešní době zlepšila.“

Vnímání kolektivizace

Jednou z klíčových výzkumných otázek, použitých v rozhovoru, byla otázka ohledně etického vyrovnání se s procesem. Odpověď ve všech případech závisela na věku respondenta. Starší lidé se vesměs shodli na tom, že v tomto případě lze jen obtížně odpustit. Poukazovali na to, že po čase se s důsledky smířili, avšak celkové odpuštění komunistickému režimu vyloučili. Tento názor zastávalo šest respondentů. Nutno podotknout, že mezi rurální komunitou jsou i tací, kteří stále stojí za režimem, ale faktem je, že zástupci této skupiny nebyli ochotni podílet se na kvalitativním výzkumu. Podíl těchto respondentů byl zaznamenán dotazníkovým šetřením v kvantitativní části, avšak z celkového pohledu šlo o zanedbatelnou část respondentů.

Mladší respondenti již poukazovali na to, že v dnešní době většina mladých lidí nebere proces kolektivizace tak vážně jako jejich rodiče či prarodiče. Přesně sedm respondentů, řadících se mezi tuto skupinu, je přesvědčeno, že společnost se s kolektivizací vyrovnala a její důsledky, které nepopřeli, je nutno brát jako jistý druh omezení, které je uvaleno na dnešní zemědělství. Souhrmně řečeno převládal názor, že

každý, kdo je v dnešní době činný v zemědělství, by měl s těmito omezeními počítat a své budoucí počínání jim přizpůsobit.

Lze vyvodit tato tvrzení: „Starší lidé z rurální komunity nepřipouští etické vyrovnání se s kolektivizací.“ „Mladší lidé z rurální komunity věří, že společnost se eticky s kolektivizací v rámci možností již vyrovnala.“

Restituce majetku

Jako většina post-komunistických zemí východní Evropy, tak i Československo čelilo po pádu komunismu úkolu, jehož jediným cílem bylo vrátit znárodněný majetek zpátky do rukou bývalých soukromých vlastníků. K tomuto procesu se vyjádřilo přímo či nepřímo všech patnáct respondentů. Názory a příběhy se během pozorování rozvětvily do dvou hlavních proudů.

První skupinou jsou lidé, kteří buď osobně, nebo skrze osobu blízkou přišli do styku s restitučním řízením a zastávali názor, že bylo provedeno více méně v pořádku. Těmto lidem byl mrtvý a živý inventář navrácen nebo vyplacen v uspokojivé výši. Nebo šlo o lidi, kteří využili situace po roce 1989 a získali za zlomek ceny zemědělskou půdu a inventář. Tříkrát se opakoval příběh, který potvrzuje toto tvrzení. V každém příběhu se opakují stejné prvky. Vždy šlo o zemědělce, jejichž rodiny v minulosti vlastnily pouze pár hektarů půdy, avšak po revoluci využili svých kontaktů a doby a získaly za zlomek ceny velká několik set hektarová pole pro svou zemědělskou činnost. Bylo to také zapříčiněno z velké části neochotou vlastníků půdy, kteří právě nabyli majetková práva, pokračovat v zemědělské činnosti nebo činnosti svých předků, a tak ve většině případů své půdy pronajímali nebo prodávali.

Druhá skupina lidí má s restitučním řízením negativní zkušenost. V zásadě se opakovaly dva druhy příběhů. Byli lidé, kteří po roce 1989 nezískali nic. Většinou to bylo zapříčiněno jejich vlastní abdikací. Důvodem byla buď zanedbatelná výměra pozemků, nebo nechtěl se na řízení podílet, což vedlo ke smíření se se ztrátou vlastnických práv. Dále byli lidé, kteří náhradu dostali. Problémem ale bylo, že buď dostali pouze zlomek očekávaného majetku či peněžní částky, nebo majetek získali ve stavu, který nebyl způsobilý k tomu, aby se s ním dalo dále hospodařit či jinak nakládat. Pro potvrzení tohoto faktu je dobré zmínit jeden příběh, který se potvrdil ze tří zdrojů. Vše se mělo údajně odehrát v okolí obce Záhoří. Předmětem restitučního řízení zde byla

zemědělská půda, která byla během kolektivizace zabavena. Jako náhradu však osoba dostala pozemek se silážní jámou v podobné hodnotě.

Lze vyvodit toto tvrzení: „Rurální komunita má s restitucí jak pozitivní, tak negativní zkušenost.“

Násilí páchané na sedlácích

S procesem kolektivizace jsou spjaty příběhy o násilí spáchaném na sedlácích. Právě tyto činy, za jejichž realizací stála komunistická strana, lze chápat jako hlavní zdroj kontroverze celého tématu.

Osm z patnácti respondentů přišlo přímo či nepřímo do styku s násilím spáchaném na sedlácích. Čtyři z těchto respondentů jsou pamětníci a zažili násilí a útlak osobně. Ostatní pouze z vyprávění rodičů či prarodičů. Vždy byl průběh podobný. Začalo to výstrahami a výhružkami z řad místní správy. Následovalo povinné plnění dodávek, které byly předepsány sedlákům ke splnění. Souběžně však probíhalo omezování v podobě odebírání živého a mrtvého inventáře zemědělcům, což mělo jediný cíl, a to učinit povinnost dodávek takřka nesplnitelnou. Postupem času byli sedláci ve většině případů přinuceni vstoupit do družstev a vzdát se svého majetku a půdy. Respondenti též vypověděli čtyři případy vystěhování. Dvou z nich se to týkalo osobně.

Celá tato snaha přinutit velké sedláky, aby se vzdali svého majetku a polí, měla za následek zničení vztahů mezi lidmi na vesnicích. Čtyři respondenti vypověděli, že na vesnicích fungoval systém donašečů a lidí, kteří ve skupinkách úmyslně a koordinovaně tlačili na velké sedláky, aby podepsali dokumenty ke vstupu do družstev. Jako násilné prostředky, určené k donucování, se opakovaly pouze tyto: ničení zemědělského náčiní a mechanizace a domovní prohlídky, kterým předcházelo falešné udání.

Lze vyvodit tato tvrzení: „Velká část rurální komunity je negativně ovlivněna násilím, které bylo páchano na sedlácích.“ „Kolektivizací byly narušeny vztahy mezi lidmi na vesnicích.“

České zemědělství v nové době

Po roce 1989 procházelo české zemědělství krizí. Ta byla způsobena zejména přechodem země ze socialistického modelu na tržní hospodaření. V době přechodu sektor zemědělství značně strádal. Struktura zemědělství se od základu měnila a vedlo to k velkému odlivu lidí ze sektoru.

Mezi respondenty převládal skeptický názor, který zopakovalo celkem šest osob. Výpovědi byly založeny na tvrzení, že české zemědělství je vůči západním sousedům méně konkurenceschopné. Dále bylo z výpovědí zřejmé, že v současné době nejsou toho názoru, že by české zemědělství dostihlo ve vývoji a produkci zemědělský sektor států západní Evropy. Pouze tři z těchto šesti respondentů připustilo, že by se situace mohla zlepšit. Odůvodňují to nárůstem mezinárodní spolupráce a společnou zemědělskou politikou Evropské unie.

Lze vyvodit tato tvrzení: „Mezi příslušníky rurální komunity převládá názor, že zemědělský sektor v České republice je méně produktivní a konkurenceschopný než zemědělský sektor států západní Evropy.“ „Část rurální komunity věří v pozitivní dopad společné zemědělské politiky EU na české zemědělství.“

3.3. Shrnutí výsledků a diskuse

Kvantitativní část výzkumu, založená na dotazníkovém šetření mezi rurální a urbánní komunitou, potvrdila hlavní výzkumnou hypotézu, avšak ne všechny její dílčí subhypotézy. Z jedenácti subhypotéz byly vyvráceny tři. Tyto tři subhypotézy byly odůvodněny faktem, že rurální komunita má k zemědělství a následkům kolektivizace geograficky blíže. Ukázalo se, že vzdálenost v tomto případě nehraje až takovou roli a urbánní komunita si je též plně vědoma stavu českého zemědělství, i přes bariéru, která je v tomto případě vyjádřena vzdáleností. Toto tvrzení se týká výzkumných otázek číslo 6 a 8. Další vyvrácenou subhypotézou byla ta u otázky číslo 4. U této subhypotézy se počítalo s faktem, který je odvozen od přirozeně odděleného vývoje a chápání minulosti mezi komunitami. Tvrzení, že urbánní komunita nahlíží na tuto část historie s odstupem a již si nepřipouští přesah kolektivizace v podobě důsledků, se ukázalo jako nepravdivé. Existuje řada důvodů, na základě kterých bylo shledáno toto tvrzení jako nepravdivé. Jedním z nich je například ten, že geografická hranice mezi jednotlivými komunitami se pomalu ale jistě vytrácí. Je to zapříčiněno velkou migrací mezi těmito komunitami. Důvody této migrace plynou například ze snahy centralizovat pracovní místa a administrativu do měst, a naopak využívat rurální oblast převážně k rekreačním účelům. Tyto důvody není vzhledem k náplni této kapitoly potřeba více rozvíjet.

Ostatní subhypotézy se potvrdily, avšak ve většině případů nebyly rozdíl mezi odpověďmi respondentů z jednotlivých komunit tak viditelné, jak bylo původně očekáváno. Rozdíly u velké části výzkumných otázek byly zastoupeny pouze několika málo procenty. Odůvodnit to lze stejně jako u vyvrácených subhypotéz, které jsou uvedeny výše v textu.

Tabulka 4: Kvantitativní výzkum- subhypotézy

Výzkumná otázka	Subhypotéza	Potvrzena/ Vyvrácena
1	Kolektivizace je chápána jako negativní proces jak rurální komunitou, tak i urbánní. Těch, kteří kolektivizaci nevnímají jako čistě negativní proces, je minimum v obou komunitách.	Potvrzena
2	Rurální komunita se s příběhy o násilí, které se odehrávalo během kolektivizace, setkává častěji než urbánní komunita.	Potvrzena
3	Drtivý dopad kolektivizace na společenskou vrstvu soukromě hospodařící rolníků a hospodářů si uvědomují obě komunity stejně. Těch, kteří s tímto tvrzením nesouhlasí, bude v obou komunitách minimum.	Potvrzena
4	Urbánní komunita bere kolektivizaci jako věc, která kdysi proběhla a již nemá přesah do současnosti. U rurální komunity je tomu naopak.	Vyvrácena
5	Rurální komunita se s nadměrným používáním chemických prostředků v zemědělství setkávala častěji než komunita urbánní.	Potvrzena
6	Rurální komunita si plně uvědomuje délku procesu regenerace půdy. Její odhady budou více pesimistické.	Vyvrácena
7	Rurální komunita postrádá drobné prvky v krajině, jako například polní cesty, malé vodní nádrže, polní kříže, stromy s obrazy svatých atd. více než komunita urbánní.	Potvrzena
8	Rurální komunita si plně uvědomuje úbytek osob trvale činných v zemědělství, urbánní komunita nikoliv.	Vyvrácena
9	Mezi rurální komunitou převládá názor, že současná konkurenceschopnost českého zemědělství je negativně ovlivněna kolektivizací.	Potvrzena
10	Konkurenceschopnost českého zemědělství je chápána negativně jak rurální tak i urbánní komunitou.	Potvrzena
11	Vliv restitucí majetku na současnou konkurenceschopnost českého zemědělství je chápán jako negativní jak rurální tak i urbánní komunitou.	Potvrzena

Zdroj: Vlastní zpracování

Během kvalitativního výzkumu došlo k zajímavým poznatkům již během kontaktování potenciálních respondentů. Ačkoliv byla oslovena spousta osob, finální počet respondentů byl patnáct. Během výzkumu celá řada potenciálních respondentů

odpověděla na žádost negativně z důvodů, jež lze rozdělit do dvou kategorií. Zejména u mladších respondentů se opakovala negativní odpověď z důvodu úsudku, že jejich výpověď nepřinese výzkumu požadovanou hodnotu. Do druhé kategorie by se dali zařadit zejména starší respondenti. Právě jejich odmítnutí jsou pro výzkum ta, která jsou brána za důležitější. Jejich odpovědi byly často založeny na obavě. Naskytly se tedy otázky. Proč se lidé bojí o tomto tématu mluvit? Ztratili důvěru v demokracii? Právě tyto dvě otázky podtrhují důležitost sociálních důsledků kolektivizace vedle těch ekonomických. Ekonomické důsledky jsou pro obyčejného člověka lépe znatelné, jelikož je lze spatřit primárně na stavu dnešního zemědělství či struktuře jednotlivých složek venkovského prostoru. Avšak sociální důsledky kolektivizace jsou pro obyčejného pozorovatele skryty.

Sociální důsledky se začaly hojně objevovat až při kvalitativním výzkumu. V tomto ohledu bylo klíčové téma kvalitativního výzkumu, které pojednává o násilí páchaném na sedlácích. Ve výše uvedené kapitole byly zmíněny též narušené vztahy na venkově. Zárodek oné zmíněné nedůvěry, která skrytě přetrvala mezi rurální komunitou, je právě zde. Před kolektivizací byla na českých vesnicích mezi lidmi určitá hierarchická struktura, která fungovala a přetrvávala od dob, kdy se začal datovat vznik selského stavu. Po bouřlivém období po roce 1945, kdy se na venkově postupně začala prosazovat komunistická strana, řada lidí uvěřila slibům, které jim zaručovaly příznivou budoucnost a snadné nabytí půdy a majetku. Právě tehdy se rurální populace na vesnicích rozdělila do několika táborů. Důkazy toho lze nalézt v příbězích sesbíraných během výzkumu od pamětníků. Tito lidé se nebáli jmenovat konkrétní osoby, které spolupracovaly s komunistickou stranou a podílely se na násilí, které bylo spácháno na sedlácích. Vždy šlo o lidi, kteří spolu žili v sousedství většinu svého života. Nutno dodat, že lidí, kteří se nebojí otevřeně jmenovat konkrétní osoby zodpovědné z těchto činů, je na venkově minimum. Většinová populace je spíše zastoupena lidmi, kteří jsou nedůvěřiví k jakémukoliv oživování této části historie. Tato skrytá nedůvěra nebyla odstraněna ani během 26 let demokracie. Tento fakt lze použít jako měřítko toho, jak hluboce se kolektivizace promítla do uvažování a jednání členů rurální komunity a zobrazuje tak jeden ze sociálních důsledků.

Kvalitativní data získána rozhovory poskytla upřesnění a rozšíření několika témat, která byla zkoumána již kvantitativní dotazníkovou metodou.

Tabulka 5: Kvalitativní výzkum- výsledky

Téma	Získaná tvrzení
Vztah k půdě	Přerušovaný vztah k půdě se negativně projevuje v zemědělské oblasti na struktuře vlastnických vztahů v zemědělství.
Změna vzhledu krajiny	Zemědělci chápou hospodářsko-technické úpravy jako nezbytné pro zemědělskou velkovýrobu. Rurální komunita si plně uvědomuje důsledky změn v krajinném rázu, které hospodářsko-technické úpravy způsobily.
Ekologické zemědělství	Rurální komunita byla svědkem nadměrného používání škodlivých látek v zemědělství a plně si uvědomuje důsledky s tím spjaté. Větší část rurální komunity věří, že situace se v dnešní době zlepšila.
Vnímání kolektivizace	Starší lidé z rurální komunity nepřipouští etické vyrovnání se s kolektivizací. Mladší lidé z rurální komunity věří, že společnost se eticky s kolektivizací v rámci možností již vyrovnala.
Restituce majetku	Rurální komunita má s restitucí jak pozitivní, tak negativní zkušenost.
Násilí páchané na sedlácích	Velká část rurální komunity je negativně ovlivněna násilím, které bylo pácháno na sedlácích. Kolektivizací byly narušeny vztahy mezi lidmi na vesnicích.
České zemědělství v nové době	Mezi příslušníky rurální komunity převládá názor, že zemědělský sektor v České republice je méně produktivní a konkurenceschopný než zemědělský sektor států západní Evropy. Část rurální komunity věří v pozitivní dopad společné zemědělské politiky EU na české zemědělství.

Zdroj: Vlastní zpracování

Rozšířena byla poznání o vnímání kolektivizace rurální komunitou, která se dají rozdělit na základě druhu dopadu kolektivizace na ekonomické, ekologické, sociální a etické, avšak v několika případech se tyto druhy vzájemně prolínají. Vzhledem k tomu je nutno brát ohled na tento fakt. Ekonomické dopady byly rozšířeny tvrzeními z témat: Vztah k půdy, Změna vzhledu krajiny, Restituce majetku a České zemědělství v nové době. Ekologické dopady byly rozšířeny tvrzeními z témat: Změna vzhledu krajiny

a Neekologické zemědělství. Sociální dopady tvrzeními z témat: Vztah k půdě, Vnímání kolektivizace a Násilí spáchané na sedlácích. Etické dopady tvrzeními z témat: Vnímání kolektivizace a Násilí spáchané na sedlácích.

Kvalitativní část výzkumu tak podpořila a rozšířila hlavní výzkumnou hypotézu. Zjištěná tvrzení potvrdila, že pro rurální komunitu je kolektivizace stále živým tématem a důsledky jsou v rurální oblasti stále živé, ačkoliv proces migrace obyvatel a fakt, že postupem času se toto téma posouvá stále hlouběji do historie, rozdíl mezi komunitami srovnávají.

Porovnávat výsledky této práce a diskutovat s autory, kteří zpracovali podobné výzkumy, lze v tomto případě obtížně. Důvodem je, že většina prací na téma důsledků kolektivizace je zpracována historiky, kteří se primárně soustředí spíše na detaily než na vyvozování obecných závěrů. Dalším znakem je snaha popisovat osudy několika málo rodin, nežli se snažit generovat osudy, pohnutky a názory většího množství respondentů na obecnou úroveň. Lze se však zaměřit na dílčí části jednotlivých prací a ty posléze diskutovat.

Ve své publikaci *Rolník a krajina* uvádí Lapka a Gottlieb (2000, p. 98), že ačkoliv byla očekávána likvidace rolnického vědomí společně s likvidací hmotných podmínek, z jejich výzkumu vyplynul závěr, který tato tvrzení vyvrací. Na toto téma je možné navázat na základě výsledků kvalitativní části výzkumu. Pro připomenutí je nutné dodat, že výzkum byl proveden v létě roku 2015, tedy patnáct a více let po výzkumu, který byl základem pro výše zmíněnou publikaci. Lze říci, že ani po více než patnácti letech stále nelze mluvit o likvidaci rolnického vědomí. To stále přetrvává zejména mezi starší generací. Ačkoliv se tito lidé většinou již zemědělství nevěnují, stále mluví o svých rodinách jako o rolnických. U mladší generace lze na základě výsledků říci, že rolnické vědomí prakticky postupně mizí. Částečně za to může proces kolektivizace a částečně také fakt, že v dnešní době nejsou rodinné farmy primárním druhem zemědělské produkce. Může za to zejména mylná představa, která prezentuje soukromé hospodaření jako způsob obtížný, a hlavně časově náročný. Právě tato představa byla též vyzdvihena v publikaci *Rolník a krajina*. Zde bylo poukazováno zejména na sociální překážky, které v mnoha případech bránily návratu k soukromému hospodaření. Tyto sociální překážky se ani po více než patnácti letech neztratily. Zemědělci stále upřednostňují hospodaření formou agrodružstev či jiných druhů

společného hospodaření hlavně z důvodu jednoduššího přístupu, menší náročnosti jak časové, tak fyzické.

Hlavním podkladem pro výzkum etických a sociálních důsledků byly rozhovory s pamětníky. Zde bylo vytyčeno klíčové téma, kterého se tato problematika týkala. Šlo zejména o téma: Násilí spáchané na sedlácích. V rámci tohoto tématu také byla nastíněna otázka narušených vztahů na venkově. Kovářová (2013) ve své diplomové práci *Průběh kolektivizace na okrese Prachatice, Lhenicko - JZD Lhenice* uvádí výsledky jejího šetření, které potvrzují fakt, že kolektivizace byla násilný proces, jehož násilí se neomezilo pouze na několik okresů. Autorka také poukazuje na systematické likvidování třídního nepřítele a na narušení vztahů na vesnici. Poukazuje na sociální vyloučení kulackých rodin a podílení se lidí v sousedství na jejich perzekuci. Lze tedy konstatovat, že sociální a etické důsledky jsou obdobné v okrese Prachatice, který s okresem Písek sousedí.

V diplomové práci *Příběhy kolektivizace - kolektivizace zemědělství v obci Bruzovice na Frýdecko-Místecku* Karbanová (2010) popisuje sociální a etické důsledky kolektivizace v okrese, který leží na druhé straně republiky. Autorka též vyzpozovala narušené mezilidské vztahy na vesnicích, které vedly ke zničení společenského života. V práci jsou také obsaženy příběhy kulaků, kteří byli za vlastnictví půdy souzeni.

Jak již bylo výše řečeno, nelze plně porovnávat práce, které mají odlišný cíl a formu, avšak nebrání to nalezení některých společných témat, které jednotlivé práce obsahují. Tyto vybrané diplomové práce potvrzují fakt, že i přes malé regionální rozdíly byla kolektivizace po celé republice vedena prakticky stejně. Naskytuje se tedy otázka, zdali vnímání kolektivizace rurální a urbánní komunitou je ve většině okresů obdobné. Vzhledem k tomu, že je tato práce v určitém slova smyslu unikátní, nelze na tuto otázku odpovědět.

4. Závěr

Práce měla za cíl popsat obraz historie procesu kolektivizace v píseckém okrese na dvou skupinách obyvatel. Důležité bylo také odpovědět na otázky: Je to stále živá historie nebo už nehraje ve vzpomínkách roli? Jak je hodnocena rurální a urbánní komunitou? Jak je hodnocen její ekonomický význam?

Téma kolektivizace se jako předmět výzkumu kvalifikační práce objevuje poměrně často, avšak minimum jich je zaměřeno kvalitativně. Tento fakt v konečné fázi zkomplikoval diskusi a porovnání výsledků s obdobnými pracemi.

Na základě kvantitativního výzkumu byl popsán rozdíl ve vnímání procesu mezi rurální a urbánní komunitou. Rozdíly byly znázorněny grafy. Z jedenácti subhypotéz, kterými byly podloženy výzkumné otázky, byly vyvráceny tři. Hlavní hypotéza, zastřešující kvantitativní výzkum, zněla: „Kolektivizace má pro rurální komunitu stále důsledky, pro komunitu urbánní jsou tyto důsledky méně zřejmé.“ Kvantitativní výzkum hlavní hypotézu potvrdil, avšak během interpretování výsledků bylo poukazováno na to, že rozdíly ve vnímání mezi komunitami již nejsou tak znatelné. Ve výsledcích lze též najít odpovědi k výše uvedeným otázkám. Ve stručnosti lze říci, že kolektivizace je stále živé téma jak mezi rurální komunitou, tak i komunitou urbánní. Jak komunity hodnotí obě části, se lze dočíst podrobněji v předchozí kapitole, avšak obecně platí, že záleží na druhu důsledku procesu. Například některým etickým a sociálním důsledkům přikládá rurální komunita zaručeně větší důležitost. Ekonomický význam procesu byl také zhodnocen zejména v souvislosti s dnešním stavem zemědělství, které bylo kolektivizací významně ovlivněno.

Hlavním úkolem kvalitativní části výzkumu bylo prohloubit znalosti ohledně zkoumaného tématu terénním šetřením v rurální oblasti formou rozhovorů. Na základě výpovědí pamětníků, zemědělců, ale i obyčejných lidí, kteří proces nezažili a nejsou trvale činní v zemědělství, byla získána data, z kterých bylo posléze vyvozeno několik zjištěných tvrzení. Během této části výzkumu se také objevily nové otázky, na které se v průběhu šetření hledaly odpovědi. Odpustila již generace hospodářů komunistickému režimu? Proč se lidé z rurální komunity bojí o tomto tématu mluvit? Tyto dvě otázky byly spolu s dalšími během výzkumu zodpovězeny. Závěry šly vytvořit až na konci

zkoumání, kdy do sebe příběhy začaly zapadat a opakovaly se a docházelo tak alespoň k částečnému nasycení vzorku.

Jakmile se výsledky těchto dvou částí výzkumu daly dohromady, pro mne, jako pro autora, vznikl obraz kolektivizace, jak jej vnímají dvě rozdílné komunity. Tento obraz jsem se pokusil analyticky pomocí výše uvedených sociologických metod popsat, a tím naplnit hlavní cíl práce. Bakalářská práce by mohla být příspěvkem k regionálním studiím, které se zaměřují na obraz procesu kolektivizace v 21. století.

Za důležité považuji zmínit omezení závěrů z hlediska jejich generalizace na celou oblast zemědělství, daných použitými metodami, reinterpretací a omezenými možnostmi bakalářské práce při výběru zkoumaného souboru. Více než konkrétní procenta odpovědí považuji za důležité celkové trendy a zjištění faktu, že kolektivizace je téma stále živé, a zvláště po stránce etických důsledků stále otevřené.

I. Summary

The bachelor thesis is focused on the description of the history of collectivization in Písek district. It deals with two different groups of citizens- the rural and the urban community. Its main focus is on their personal evaluation of the process, on the contrast between their perception of this issue and its consequences and economical significance.

The thesis is divided into two parts. The theoretical part defines the rural area, the revision of the land reform and the process of collectivization itself, alongside with its economical and social impacts.

The basis of the analytical part is the research, which maps the social, environmental and economical impacts of collectivization. The main research method used is triangulation. The data are collected using questionnaires extended by the use of semistructured interviews. The number of questionnaires handed out was 98. 69 returned. The rate of return was 70 %. 15 respondent were interviewed.

The main hypothesis was proven to be truth by the use of quantitative research. But in the process of interpreting the results was pointed out, that the differences in perception of collectivization among these communities are not so obvious. The data collected by the use of quantitative research were extended by interviews with witnesses of the collectivization, people, who work in agriculture, as well as with people, who did not experience the process.

Putting together these two parts has created the image of collectivization based on the perception of two communities. But the concrete number of the answers is not considered to be the most important part. More important are, in my opinion, the overall trends and the fact, that collectivisation is still current and (considering the ethical consequences) open topic.

The bachelor thesis may be a contribution to the regional studies that are focusing on the image of collectivization in 21st century.

Key words: collectivization; rural community; urban community; consequences of the process; economical significance; social significance; triangulation; quantitative research; qualitative research

II. Seznam použitých zdrojů

Literatura:

Beranová, M., & Kubačák, A. (2010). *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. (1. vyd., 430 s.) Praha: Libri.

Blažek, P., & Kubálek, M. (2008). *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a střeoevropské souvislosti*. (1. vyd., 359 s.) Praha: Dokořán.

Disman, M. (1993). *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. (374 s.) Praha: Karolinum.

Dvořák, T. (2001). *Družstevní právo*. (1. vyd., 252 s.) Praha: C. H. Beck.

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. (1. vyd., 408 s.) Praha: Portál.

Jech, K. (2008). *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. (Vyd. 1., 331 s.) Praha: Vyšehrad.

Kaplan, K. (2012). *Proměny české společnosti (1948-1960)*. (467 s.) Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.

Karbanová, P. (2010). *Příběhy kolektivizace - kolektivizace zemědělství v obci Bruzovice na Frýdecko- Místecku* (Diplomová práce). Masarykova univerzita.

Kovářová, J. (2013). *Průběh kolektivizace na okrese Prachatic, Lhenicko - JZD Lhenice* (Diplomová práce). Západočeská univerzita v Plzni.

Lapka, M., & Gottlieb, M. (2000). *Rolník a krajina: kapitoly ze života soukromých rolníků*. (Vyd. 1., 166 s.) Praha: Sociologické nakladatelství SLON.

Lapka, M. (2008). *Úvod do sociologie krajiny*. (1.vyd., 86 s.) Praha: Karolinum

Litera, B. (2013). *"Druhá revoluce": stalinská transformace Sovětského svazu 1928-1934*. (1. vyd., 181 s.) Praha: Dokořán.

Lowenthal, D. (1997). European Landscape Transformations: The Rural Residue. In P. Groth & T. W. Bressi (Eds.), *Understanding Ordinary Landscapes* (pp. 180–188). Yale University Press.

Reichel, J. (2009). *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. (Vyd. 1., 184 s.) Praha: Grada.

Římalová, O., & Holejšovský, J. (1999). *Družstva*. (1. vyd., 407 s.) Praha: C. H. Beck

Elektronické zdroje:

Černík, V. (2014). *Mapa Česka*. Dostupné z <http://www.mapa-ceska.cz/>

Český statistický úřad. (2011). *Agrocensus 2010*. Dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/agrocensus_2010

Český statistický úřad. (2014a). *Pracující v zemědělství celkem*. Dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/20542015/27015114003.pdf/51cf8aa0-8ae6-47fb-b778-3c8af7708ef3?version=1.0>

Český statistický úřad. (2014b). *Zemědělské subjekty podle právních forem*. Dostupné z <https://www.czso.cz/documents/10180/25404463/27016614001.pdf/a185ce98-7112-4848-9fe7-fe880d30b8a8?version=1.0>

Český statistický úřad. (2014c). *Strukturální šetření v zemědělství – 2013*. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/strukturalni-vysledky-za-zemedelstvi-v-roce-2013-ditdcz29wd>

Český statistický úřad. (2015). *Vybrané ukazatele v zemědělství v České republice*. Dostupné z https://www.czso.cz/documents/10180/29947235/32018115_0901.pdf/dae2f816-5443-42de-8b2f-82fd70aaa32d?version=1.1

OECD.org. (2011). *OECD Regional Typology*. Retrieved from http://www.oecd.org/gov/regional-policy/OECD_regional_typology_Nov2012.pdf

III. Seznam tabulek

Tabulka 1: Vývoj hrubé zemědělské produkce na 1 ha po roce 1989.....	29
Tabulka 2: Bilance obhospodařované půdy.....	29
Tabulka 3: Které krajinné prvky jednotlivé komunity nejvíce postrádají?	48
Tabulka 4: Kvantitativní výzkum- subhypotézy.....	64
Tabulka 5: Kvalitativní výzkum- výsledky	66

IV. Seznam grafů

Graf 1: Podíl jednotlivých odpovědí rurální komunity u identifikační otázky č. 1	34
Graf 2: Podíl jednotlivých odpovědí urbánní komunity u identifikační otázky č. 1	34
Graf 3: Podíl jednotlivých odpovědí rurální komunity u identifikační otázky č. 2	35
Graf 4: Podíl jednotlivých odpovědí urbánní komunity u identifikační otázky č. 2	35
Graf 5: Podíl jednotlivých odpovědí rurální komunity u identifikační otázky č. 3	36
Graf 6: Podíl jednotlivých odpovědí urbánní komunity u identifikační otázky č. 3	36
Graf 7: Podíl jednotlivých odpovědí rurální komunity u identifikační otázky č. 4	37
Graf 8: Podíl jednotlivých odpovědí urbánní komunity u identifikační otázky č. 4	37
Graf 9: Podíl jednotlivých odpovědí rurální komunity u výzkumné otázky č. 1	39
Graf 10: Podíl jednotlivých odpovědí urbánní komunity u výzkumné otázky č. 1	39
Graf 11: Podíl jednotlivých odpovědí rurální komunity u výzkumné otázky č. 2	40
Graf 12: Podíl jednotlivých odpovědí urbánní komunity u výzkumné otázky č. 2	40
Graf 13: Podíl jednotlivých odpovědí u rurální komunity u výzkumné otázky č. 3	42
Graf 14: Podíl jednotlivých odpovědí u urbánní komunity u výzkumné otázky č. 3	42
Graf 15: Podíl jednotlivých odpovědí u rurální komunity u výzkumné otázky č. 4	44
Graf 16: Podíl jednotlivých odpovědí u urbánní komunity u výzkumné otázky č. 4	44
Graf 17: Podíl jednotlivých odpovědí u rurální komunity u výzkumné otázky č. 5	45
Graf 18: Podíl jednotlivých odpovědí u urbánní komunity u výzkumné otázky č. 5	46
Graf 19: Podíl jednotlivých odpovědí u rurální komunity u výzkumné otázky č. 6	47
Graf 20: Podíl jednotlivých odpovědí u urbánní komunity u výzkumné otázky č. 6	47
Graf 21: Podíl jednotlivých odpovědí u rurální komunity u výzkumné otázky č. 7	49
Graf 22: Podíl jednotlivých odpovědí u urbánní komunity u výzkumné otázky č. 7	49
Graf 23: Podíl jednotlivých odpovědí u rurální komunity u výzkumné otázky č. 8	50
Graf 24: Podíl jednotlivých odpovědí u urbánní komunity u výzkumné otázky č. 8	51
Graf 25: Podíl jednotlivých odpovědí u rurální komunity u výzkumné otázky č. 9	52
Graf 26: Podíl jednotlivých odpovědí u urbánní komunity u výzkumné otázky č. 9	52
Graf 27: Podíl jednotlivých odpovědí u rurální komunity u výzkumné otázky č. 10	54
Graf 28: Podíl jednotlivých odpovědí u urbánní komunity u výzkumné otázky č. 10	54
Graf 29: Podíl jednotlivých odpovědí u rurální komunity u výzkumné otázky č. 11	56
Graf 30: Podíl jednotlivých odpovědí u urbánní komunity u výzkumné otázky č. 11	56

V. Seznam map

Mapa 1: Místa rozhovorů	33
-------------------------------	----

VI. Seznam příloh

Příloha 1: Ukázkový vyplněný dotazník

Příloha 2: Ukázkové rozhovory

VII. Přílohy

Příloha 1: Ukázkový vyplněný dotazník

6

Dobrý den,

jmenuji se Roman Buchtele. Jsem student Ekonomické fakulty na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích. Provádím malý průzkum, který se zabývá důsledky kolektivizace v okrese Písek. Má bakalářská práce se konkrétně soustředí na otázku, jak je vnímán tento proces urbánní a rurální komunitou. Výsledky dotazníku jsou anonymní. Vyplnění dotazníku zabere 5- 10 minut. V případě Vašich dotazů zde máte na mne kontakt. RomanBuchtele@gmail.com

Děkuji za Váš čas.

Roman Buchtele

U otázek s více možnostmi zakroužkujte právě jednu odpověď. U otázek jiného druhu se řiďte příslušnými instrukcemi.

- 1) Nejprve mi dovolte otázku. Kolik je vám let?
 - a) 15- 64
 - b) 65 a více
- 2) Jste muž nebo žena?
 - a) Muž
 - b) Žena
- 3) Kde žijete?
 - a) Ve městě
 - b) Na venkově
 - c) Většinu života jsem prožil(a) na venkově, ale nyní bydlím ve městě
 - d) Většinu života jsem prožil(a) ve městě, ale nyní bydlím na venkově
- 4) Je nějaký člen Vaší rodiny soukromě hospodařící rolník?
 - a) Ano
 - b) Ne
- 5) Pracoval nebo pracuje nějaký člen Vaší rodiny v zemědělství?
 - a) Ano
 - b) Ne
- 6) Zažil(a) jste Vy osobně proces kolektivizace?
 - a) Ano, zažil(a)
 - b) Ne, nezažil(a)
- 7) Zažil proces kolektivizace někdo z vašich blízkých?
 - a) Ano, zažil
 - b) Ne, nezažil
- 8) Chápete kolektivizaci, jako čistě negativní proces, který neprávem nutil vzdát se své půdy a omezoval svobodné rozhodování obyvatel ČSR?
 - a) Ano, byl to negativní proces
 - b) Spíše ano
 - c) Nevím
 - d) Spíše ne
 - e) Ne, nebyl to čistě negativní proces
- 9) Setkal(a) jste se někdy s příběhy o násilí (vyvlastňování, vyhrožování, konfiskace, věznění sedláků), které se odehrávalo během kolektivizace?
 - a) Ano Uvedte, odkud takový příběh znáte: *z vlastní zkušenosti*
 - b) Ne

- 10) Souhlasíte s tvrzením, že komunistický režim v Československu kolektivizací prakticky zlikvidoval jednu společenskou vrstvu, tzn. soukromě hospodařící rolníky a hospodáře?
- a) Ano
 b) Spíše ano
 c) Nevím
 d) Spíše ne
 e) Ne
 f) Mám na věc jiný názor. Stručně uveďte jaký:.....
- 11) Český venkov prošel od roku 1989 velkou proměnou. Myslíte si, že rurální komunita, tzn. lidé z venkova, bere kolektivizaci jako věc, která kdysi proběhla a nemá již přesah do současnosti?
- a) Ano, nemá přesah do současnosti
 b) Ne
 c) Mám na věc jiný názor. Stručně uveďte jaký:.....
- 12) Dostali jste se někdy do styku s informací o nadměrném používání chemických prostředků v zemědělství za éry komunismu v Československu?
- a) Ano
 b) Ne
- 13) Za jak dlouho si myslíte, že se půda, poničená nadměrným použitím chemie, vrátí do téměř původního stavu?
- a) Za rok
 b) Za 5 let
 c) Za 10 let
 d) Více než 10 let
- 14) Z krajiny byly často odstraňovány drobné prvky, jako například polní cesty, malé vodní nádrže, polní kříže, stromy s obrazy svatých atd. Jak moc Vám osobně tyto prvky chybí? Označte prosím na stupnici, kde 1 je nejmenší a 10 největší hodnota.

1—2—3—4—5—6—7—8—9— 10

Můžete napsat, který prvek v současné krajině nejvíce postrádáte? *kapličky*

- 15) V roce 1950, před kolektivizací, bylo v zemědělství trvale činných 1 404 000 obyvatel. Jak vysoké je podle vás toto číslo dnes?
- a) Nezměnilo se
 b) Nepatrně ubylo
 c) Nepatrně přibylo
 d) 2krát menší
 e) Asi 100 000
- 16) Myslíte si, že současná konkurenceschopnost českého zemědělství je negativně ovlivněna kolektivizací?
- a) Ano
 b) Spíše ano
 c) Nevím
 d) Spíše ne
 e) Ne
 f) Mám na věc jiný názor. Stručně uveďte jaký:.....
- 17) Je vám blízké tvrzení, že se naši zemědělci mohou ekonomicky vyrovnat zemím západní Evropy?
- a) Ano
 b) Spíše ano
 c) Nevím
 d) Spíše ne
 e) Ne

Pokud ne, můžete rozvést:.....

18) Myslíte si, že současná konkurenceschopnost českého zemědělství je ovlivněna následnou restitucí majetku?

a) Ano
b) Spíše ano
c) Nevím
d) Spíše ne
e) Ne
f) Mám na věc jiný názor. Stručně uveďte jaký: *Hospodář na svém pracoval nej lépe*

Pokud mně, prosím, chcete ještě něco sdělit, na co jsem zapomněl ve svých otázkách, nebo Vaši zkušenost, názor, napište to volně zde, budu velmi rád za Váš komentář. Děkuji Vám ještě jednou za vyplnění tohoto dotazníku.

.....
.....
.....
.....

Příloha 2: Ukázkové rozhovory

Pan K., narozen 1939, důchodce, dříve řezník, Tukleky

Pan K.: Začalo to v roce 1948. Když byly volby, tak to vyhráli komunisté, Klement Gottwald byl předseda vlády. No a samozřejmě to přišlo na vesnici na zemědělství. Já pocházím z Topělce. Tam bylo čtyřicet čísel a z toho tam byli H., Š. a F., Č. a K. a ještě dva, kteří měli koně, měli kolem deseti hektarů. Jinak si koně nikdo nepořídil. H. byl největší sedlák, ten měl čtyřicet čtyři hektarů, kolem dvaceti kusů dobytka, no a samozřejmě měl, to by sám neudělal, tak k tomu musel mít nějaké chlapy, kteří mu uklízeli dobytek, jezdili na krmení a ženská, která dojila krávy, protože jedna by to samozřejmě nezastala, když dvakrát dojili, ráno a večer se dojilo. No, a když to vzali komunisti do ruky, tak byli malí zemědělci, kteří měli kolem těch třech až čtyřech hektarů, všichni komunisti. Ti byli sjednocení a ti byli pro JZD. Nechalo se hlasovat. Samozřejmě nemohli je přehlasovat. Protože těch bylo pět a těchto patnáct nebo dvacet pět. Tak se založil JZD. Teď se v tom JZD museli kvůli, aby nebyl kousek tady a kousek tam, tak se musely všechny ty pozemky sjednotit, ať to bylo čí chtělo, ale hektary, co měl ten sedlák a nedal se do JZD, tak mu dali někde stranou. Třeba obyčejně to byly takové ty hornatiny, kde byla špatná půda, tak to dali těm sedlákům. Nesměl nikoho zaměstnávat. Tím pádem ho donutili, protože on to nemohl zastat. On měl takové to velké hospodářství. Pokud to nebylo v rodině, tak musel je pustit všechny a tím pádem ho donutili, aby vstoupil do JZD. Takhle to bylo v Topělci. Dokonce tam byly takový případy, že ti, kteří tam nechtěli, byli vystěhováni. Tady to bylo taky tak

v Tuklekách. No a začali hospodařit po vzoru sovětského svazu, kde byly kolchozy a tak to začali tady s tím. Samozřejmě neměli nic, neměli mechanizaci, akorát to s čím se tenkrát hospodařilo. To se oralo s kravami. Jeden pluh, obracák, dojel si s tím na konec pole, obrátil jsi radlici, aby ti to oralo na druhou stranu. Každé hospodářství, co mělo tři až čtyři hektary, tak ti měli pár krav. No a nějaké to tele se muselo odevzdat na kontingent, Když jsi měl dvě prasata, tak sis jedno zabil. To jsi musel mít povolení, že máš splněné dodávky. Pokud jsi nebyl v JZD, tak jsi musel plnit dodávky, aby ti povolili zabíječku. Z toho se ještě odevzdávalo sádlo. Muselo se ho odevzdat pět kilo, když jsi doma zabíjel. Odevzdávalo se to nějakému řezníkovi do Písku. Bylo to strašné ty začátky. Potom, co měli statkáři děti, kteří měly zůstat na chalupě, tak ty ne, ti musel všichni do dolů převážně. Teď přišli na to, asi za rok nebo za dva, že tam nemá kdo dělat. Děti těch normálních lidí šli všichni do města a statkářské děti tam taky vyhnali a nebyli pak na venkově žádní mladí, tak to nakonec zase udělali obráceně, že museli zůstat v zemědělství. Tak to šlo. Někteří, kteří se jim nepovolili, že neodevzdávali ani ten kontingent, protože to nemohli udělat, tak je vystěhovali, úplně ze vsi někam do města. Tam byl nějaký Č., a ty vystěhovali do Vodňan. Tady odsud vystěhovali asi dva zemědělce. Potom jim to vrátili, po tom roce 1989. Ale byl tam samozřejmě nastěhován jeden bolševik. Tady z Tuklek, který to tenkrát organizoval, hlavně jeho táta a on bydlel ve statku po sedlákovi. Ten teďka přišel zpátky. Majetek už byl jeho, tak mu napálil velkou činži. On tam byl pak měsíc. Pak mu to musel zaplatit a vystěhoval se. On pocházel z malé chaloupky, kterou pak Pražákům pronajímal a nastěhoval se do velkého statku po sedlákovi. No bylo to strašné. Ty statky si hlavně nepořídil najednou. To byl majetek po několik generací. A dědilo se to z rodu na rod. Tak to bylo.

R. Buchtele: Jaké si myslíte, že má proces kolektivizace důsledky pro dnešní zemědělství?

Pan K.: No tak převážně ty důsledky si myslím, že jsou převážně dobré, tím sjednocením té půdy. Jinak je to v jiných zemích, jako to bylo v Polsku, že to je furt rozdělený. To byl furt půlhektar. Táhle zase tři až čtyři ary. Tak to původně bylo. Za JZD se to sjednotilo. Ty víš, kde máš ten svůj pozemek. Dnes z toho bereš naturálie nebo ti z toho JZD platí. A když nemají peníze, tak ti taky nedají nic, a když to chceš, tak si to vezmi. Já to takhle mám. Já si to vzal. My to měli na kraji vesnice a udělal jsem z toho stavební parcelu. Já si myslím, že pro ty zemědělce to má důsledky dobré. Samozřejmě i ten dobytek, to se udělaly ty kravíny převážně. Sjednotilo se to. Jinak to

nešlo. Když to začínalo to JZD, tak ty krávy se musely dát do JZD, když tam zemědělec vstupoval. Tam musel dát dobytek, který měl doma. To se pak vodilo někam do statkářského velkého chlívu, než se postavily kravíny.

R. Buchtele: Myslíte si, že se dnešní společnost s kolektivizací už eticky vyrovnala?

Pan K.: Já si myslím, že určitě asi ano. Já nevím, kdo všechno na těch polích hospodaří. Ono na tom hospodaří spousta soukromých zemědělců. Když slyšíš ty výnosy. Tenkrát, když bylo čtyřicet metrů z hektaru, tak to byl výnos jako hrom a dneska máš šedesát pět. A to je normální průměrný výnos. Ono je to samozřejmě těmi umělými hnojivy. Zemědělství se dostalo do takové té vědecké fáze, že se to všechno studuje. Akorát dřív se hnojilo hlavně hnojem, co byl z kravína, co bylo od dobytka.

R. Buchtele: Myslíte si, že lidé, kteří přišli o půdu, režimu nějakým způsobem odpustili?

Pan K.: Já si myslím, že jim to i možná odpustili. Málo kdo to chce zpátky, aby tam na tom hospodařil. Kdyby měli dostat to své pole a dobytek zpátky, aby na tom hospodařil, tak by to asi nikdo nevzal. Hlavně si tomu odvykli, protože tam byla práce do večera. Hned, jak si se probudil, tak si musel podojit krávy a nakrmit dobytek, vykydat hnůj a pak zase to samé. Když byl svátek, tak to bylo jedno.

R. Buchtele: Myslíte si, že se společnost s kolektivizací vyrovnala právně?

Pan K.: Kdo to měl napsané jako v katastru, že to nevyřadili, tak má na to nárok, a když to chce, tak to dostane zpátky. JZD nebo ti, co na tom hospodaří, mu z toho platí nájmy, když mají peníze nebo mu dávají z toho naturálie. Já mám něco v Čížové v JZD, teda on už je to teď zemědělský podnik, a ti jako platí za to dost nebo za to beru brambory.

R. Buchtele: Myslíte si, že se společnost vyrovnala s kolektivizací ekologicky?

Pan K.: No ekologicky bych řekl, že moc nevím, jak se s tím vyrovnala. Ale ti ekologové, hlavně ti zelení, co dělají dneska za výmysly, to je strašné. Protože tady, až odsud pojedete, tak pod přejezdem vpravo je rybník. Ten je zanesený bahnem. Oni ho zakázali vypustit a vyčistit, že jsou tam žáby, nějaký druh, tak ti ochránci to takhle blokují.

R. Buchtele: Myslíte si, že situace s používáním umělých hnojiv se zlepšila?

Pan K.: Já si myslím, že ne. Naopak. Ty se používají pořád, ale akorát to mají lépe vystudované, co která plodina potřebuje, a proto mají ty vysoké výnosy, když tedy není sucho, jako bylo letos. I říkali, kolik mají výnosů na řepce. To už je normální.

R. Buchtele: Naposledy bych se zeptal, jestli si myslíte, že se s tím společnost vyrovnala ekonomicky?

Pan K.: To slyšíš pořád, že zemědělci pořád nadávají, že mají málo. S tím mlékem to je to samé. Oni to všechno převážně vozí do Německa, když se to přestalo dávat do Ruska, tak tady neví, co s tím. Cenově s tím nemůžou hnout, protože mlékárny jim více nedají a pro zemědělce je to málo, tak se budou zbavovat krav, říkají. Já si myslím teda, že tím sjednocením, že tomu zemědělství dost pomohli a teďka, kdo to chce zpátky, tak těch je strašně málo. Kdo na to má ale nárok, tak to dostane.

Pan F., narozen 1929, důchodce, dříve řidič, Údraž

Pan F.: Chodil jsem do školy, do průmyslovky. Tu jsem vychodil. Byl to mlynářský obor v Pardubicích. Pak jsem se vrátil sem domů. Byl jsem ve svazu mládeže. Nikdo tam tenkrát nechtěl. Jednou přišli a řekli, kdo nechce vstoupit, tak nemusí, ale důsledky si ponese sám. Tím pádem tam potom spadli všichni. Když jsem se vrátil z vojny, tak za půl roku byl odvod. Tenkrát se chodilo k odvodu asi v osmnácti. U odvodu byla komise, která předem kádřovala. Ptali se, co děláš, jakou děláš školu, jestli seš ve svazu mládeže atd. Ptali se mě, jestli chci do vojenské školy. Samozřejmě bylo lepší sedět v učebně než se někde flákat v poli. Tady u nás byl jeden soused, který měl velký zájem, aby se to tu znárodnilo. Odčerpával odsud pracovní síly a pro mě dojel na vojenskou správu do Písku. Ve středu jsem dostal papír, že mám být v pondělí v Komárně. Tak jsem rychle sháněl vojenský kufr a odjel tam. Nevěděl jsem, kde teď sloužím. Nikdo nám to neřekl. Bylo to PTP- Pomocný technický prapor. Byly to tábory vojenských nucených prací. Odsud jsme šli do Květušina. Během týdne tam už byli vojáci. Odsud jsme tedy šli do toho Květušina, jenže zjistili, že tam nejsme dobří. Pak jsme šli do Hradce, Špindlerova mlýna atd. To už se s námi ten kádrový posudek táhl dál. Tak jsem chvíli ještě dělal to mlynářské řemeslo, ale věděl jsem, že to nemá budoucnost, tak jsem šel k pozemním stavbám a bylo. Já jsem tedy kulak nebyl, ale žena byla. Ta vystudovala školu s maturitou v Chrudimi. Tam jsme se také poznali. Jinak její rodina bydlela tady ve Vlastci, což je odsud asi osm kilometrů. Měli hektary. Nebyli tenkrát schopni plnit dodávky, protože to bylo tak odstupňované. Bylo to asi do čtyřech hektarů, do deseti

atd. Ty dodávky byly v té nejvyšší kategorii nesplnitelné. Když je někdo neplnil, tak sabotoval a byl odsouzen a šel do basy. To byl jejich otec i jejich matka. Ti oba šli do vězení. Když se matka vrátila, tak je vystěhovali. Dvě dcery a matku vystěhovali do Jeseníků. Otec ten byl zavřen v Loučovicích. Ten se pak, když ho pustili, za nimi přestěhoval také. Takhle to bylo u nich. Režim to byl strašný a hnusný.

R. Buchtele: Dovolte mi prosím první otázku. Jaké má podle Vás proces kolektivizace důsledky pro dnešní zemědělce?

Pan F.: Těch, kteří byli k té půdě nějak vázaní, už moc není. Mladé zemědělce to, jejich potomky, už to zemědělství tolik nezajímá, protože ti mladí lidé, tady třeba z těch statků, ti museli jít do průmyslu. Ti se vyučili nějakému řemeslu atd. Udělali si v tom jistou kvalifikaci a zůstali u toho. Tady třeba H. vystěhovali, tak ti jeho děti mají své zaměstnání a k zemědělství žádný vztah nemají. Kluk Š., ten šel do Plzně, tam se vyučil. Dělal nějakého mistra. K tomu už pak nemají absolutně žádný vztah. Pár těch lidí, kteří v tom zůstali, tak ti zůstali u na dále. Ty vazby jsou zpřetrhané.

R. Buchtele: Myslíte si, že se společnost eticky vyrovnala s kolektivizací?

Pan F.: Ti, kteří přišli o půdu, tak ti už nejsou. Tohle je už skoro třetí generace. Těm už to nic moc neříká, co bylo. Moje děti už, kterým je dnes k šedesáti. Ti už o tom plno věc nevědí. Třeba jsme tady měli domovní prohlídku v roce 1955, protože jsem byl nařčen, že přechovávám zbraně. Já jsem v životě žádné zbraně neměl, ale oni je našli. Vnuk třeba už nedokáže pochopit, že nemáme některé nářadí, které jsem musel odevzdat. Ptá se, proč jsem jim to dával. Nedovedou pochopit, že přišli a sebrali si, co se jim líbilo. Pak jsem musel podepsat, že mi byly věci vráceny, ačkoli mi vráceny nebyly. Třeba dalekohled. Jsem podepsal, že mi byl vrácen. To jsem podepsal nějaký protokol. Četníci pak tvrdili, že mi byl dalekohled vrácen, prý jsem to podepsal. No zpátky k té domovní prohlídce. Ta byla strašná. Večer jsem byl v práci, když tady byla ta prohlídka. Všechno zpřevrátili. Já jsem pak večer přišel. Přijeli pak ještě v noci. Druhý den mě zavolali, abych přišel na SNB v Písku, až nahoru do toho horního patra. Tam mě nechali vychladnut. Běhali po chodbě sem tam. Pak jich přišlo asi pět do kanceláře a začali mě vyslýchat, dost hlasitě. Pak přišel jeden a něco si šeptali a říkali, jestli mohu přijít odpoledne. V práci jsem se omluvil, že jdu na SNB. Řekl jsem, že pravděpodobně nepřijdu delší dobu. Doma jsem se rozloučil, protože jsem počítal s tím, že tak dva roky nepřijdu, za ty všechny zbraně, co jsem prý zatajil. Tehdy pravděpodobně za mě ztratil

slovo vedoucí dopravy z Písku z pozemních staveb. Věřím tomu, protože já jsem se tak flákal po městě a potkal jsem ho, a on se ptal, co mám za malér. On tam prý byl kvůli přesunu vozů, ale žádný takový tenkrát nebyl. On ten vedoucí byl nějaký velitel milicí a bůhví co ještě. Odpoledne jsem pak přišel a jednání bylo úplně jiné. Takže jsem z toho vyšel jen s trestem- ztráta zatajeného majetku. To tak takhle to bylo.

R. Buchtele: Myslíte si, že se s kolektivizací společnost vyrovnala právně?

Pan F.: Ne, určitě ne. To není možné, aby se vyrovnala. Nelze se vyrovnat, protože už v mnoha případech je tam třetí majitel a podobně. Tady, konkrétně u L., byl jakýsi člověk, který tam bydlel a tvrdil, že to koupil. Nebyly svědci atd. To jde pak těžko. Potom to, co se zničilo, ten majetek, to absolutně nejde vyrovnat. Dost věcí se snažili, ale úplně to není možné. Ona to tenkrát byla závist. U ženy ve Vlastci, tam ti lidé měli strašnou radost, když je vystěhovali, když si odvedli jejich krávy. Odvedli si koně a měli z toho strašnou radost. Za rok a půl tu krávu museli vrátit do společného. Museli, protože nebyla jejich. Museli to dát do toho JZD. Také měli radost, že získali nové hektary, jenže potom bylo po radosti, když to museli dát do JZD. Já mám přítele v Kestřanech, nějakého A., také vystěhovaného. Vystěhovali ho až támhle někam do Chrudimi. Když jim to sebrali, tak tam ještě chvíli bydleli. Ženské tam k nim chodily dojit krávy, cestou si zpívaly. Ale za týden už si nezpívaly, prostě to uznali, že to je robota, a že z toho nic nemají, protože za to mléko, co nadojily, nedostaly peníze. Dělal tam takové služebné, tak bylo po zpěvu. Původně to byla závist, pak radost, že si odvedli krávu, že jim to vzali.

R. Buchtele: Myslíte si, že se společnost s kolektivizací vyrovnala ekonomicky?

Pan F.: To přesně nevím, jak odpovědět.

R. Buchtele: Jak si myslíte, že si dnes třeba stojí agrodružstva jako následovníci JZD?

Pan F.: Některá docela dobře. Záleží na vedení. Třeba tady družstvo bylo velké družstvo Louky až Albrechtice. To bylo od Chrastin až tady skoro k Týnu, to bylo jedno družstvo. Když potom byl převrat, tak si Albrechtice řekly, že budou hospodařit samostatně, tak se odtrhly. To bylo pak družstvo sahající od Albrechtic až do Chřešřovic. Kluky zůstaly samotné. V Albrechticích byl pak vyhlášen konkurz, protože zkrachovaly. Ty Kluky si vedly slušně. Do Kluk pak nastoupil mladý inženýr a zootechnik, teď tam dělá starostu. Ten spočítal, že postaví a zadaptuje kravín a do pěti let se mu to z prodeje mléka ta investice vrátí. Jenže ceny mléka klesly a milé družstvo

nestačilo splácet, tak to koupil soukromník, celé to družstvo. Když zkrachovaly ty Albrechtice, tak to Kluky vzaly pod sebe. Dnes to má tedy soukromník a hospodaří dobře.

R. Buchtele: Kolektivizace měla také neblahý dopad na životní prostředí. Myslíte si, že se společnost s tím vyrovnala ekologicky?

Pan F.: Ekologicky moc nevím. Já si pamatuji, že tady bývala kdysi cihelna, tak nějak byly zakázány nějaké ty jedy, tak to navezli a zahrnuli. To je tam taková konzerva. Zrušení mezí a remízek mělo také určitě dopad. Ten byl dost velký. Ale těžko říct, jak to vyřešit. Zmizeli zajíci, koroptve atd. Viděli jste někdy ptáka chocholouše? Ti dřív byli běžní jako vrabci. Ti zmizeli úplně. Ono i vlaštovky. Těch je taky strašně málo. Vůbec to ptactvo prořídlo. Takhle na vsi, co bývalo ptactva. To je všechno jedno s druhým. To jde těžko nějak vrátit. Co nebyl a je, jsou divoká prasata. To je strašně. Dělá to pěkné škody.

R. Buchtele: Já už další otázky asi nemám, ale jestli chcete něco dodat, nebo jsem na něco zapomněl, tak mi to prosím sdělte.

Pan F.: Kdo to nezažil, tak neví, co to bylo. Doba byla normální, ale lidé ne. Hlavní věc byla závist. Někdo něco má a já ne. Strana slibovala a dávala. KSČ rozdávala pohraniční majetek. Spousta lidí tomu uvěřila.

Pan K., narozen 1933, důchodce, dříve ekonom, Zlívce

R. Buchtele: Jaké si myslíte, že proces kolektivizace má důsledky na dnešní zemědělství?

Pan K.: Přesto všechno, že kolektivizace byl vlastně nucený akt, v podstatě nucený politický akt s ekonomickými důsledky, tak ještě dnes existuje spousta zemědělských družstev, která se jenom přeorganizovala v to, že jsou to družstva vlastníků. Tehdy, když byli lidé nuceni vstoupit do družstev, tak formálně jim pole zůstávala dál ve vlastnictví, ale to bylo v podstatě jako, protože tehdy nějaký respekt před soukromým vlastnictvím moc dobře nebyl. Třeba jeden z důsledků kolektivizace jsou problémy, že družstva postavila spoustu objektů- kravíny, slepičárny, prasečárny atd. na soukromých pozemcích. No a teďka v devadesátém roce, když došlo k tomu, že se ty odebrané majetky restituovaly, tak byl problém, že dřív tam bylo pole a teď tam stojí kravín, mechanizační dílna nebo třeba vepřín. Takže tady začala nějaká forma náhrad za ty

odebrané, takže ty majetkoprávní vztahy byly opravdu složité. To byl také určitě důsledek té nucené kolektivizace. Na druhou stranu, jestli to bylo úplně špatně, si nejsem tak jist, protože družstva existují dále, jenom mají za prvé formu samozřejmě dobrovolnou a jinak, co je důležité, jsou na úplně jiných ekonomických základech. Tehdy, když byli lidé nuceni do družstev, tak dejme tomu udělali družstva na nějaké vesnici a teď tam vstoupili v podstatě malozemědělci. To byla první vlna. Byli to lidé, kteří měli malé políčko, jeden až dva hektary, doma jednu dvě krávy a nějak je to uživilo. A ve většině případů byl pro ně poté používán termín kovozezemědělci. Mužský příslušník byly někde zaměstnán a přitom měl doma hospodářství. Vstoupil do družstva a teď byl nucen třeba odejít ze slušného místa a být v družstvu. Ty ekonomické začátky družstev byly řekl bych dost krušné, protože jako odměna pro zemědělce byly vytvořené tzv. pracovní jednotky. Nějaká suma práce byla ohodnocena nějakými penězi. Nějaký ten funkcionář, z řad zemědělců, který o velkovýrobě neměl ani potuchy, kontroloval, kolik kdo udělal, psal čárky za jednotky, a pak z toho byla odměna, která byla ze začátku dost skromná. Jeden takový postřeh, co mám z té doby. Když lidé vstoupili do družstev, tak měli pocit, že vše bylo jejich. Což svým způsobem samozřejmě bylo. Ale ono se to třeba projevovalo tím, že byly žně a deset paní bylo na poli a sekaly obilí, ale vzala si sebou snop pšenice domu pro slepice. To samozřejmě nekradla, protože to bylo jejich, tedy všech. Když se sklízely brambory, tak ženy šli v poledne domu z bramborového pole a každá domu táhla košík brambor, protože neměla pocit, že krade, protože ona si to brala ze svého. Ten pocit toho vlastnictví k té půdě v těch lidech nadále zůstal. Formálně to jejich vlastně ani nebylo. Bylo to družstevní. Takhle se na to lidé dívali a tak to využívali. Což samozřejmě bylo dost na závalu nějakému většímu ekonomickému rozvoji družstev, bylo to, že v podstatě v tom zemědělství nebyly odborné síly. Předsedu družstva si zvolili. To byl jeden z těch zemědělců, kteří měli doma nějaký ten hektar. Teď měl najednou řídit sloučené družstvo, které mělo několik set hektarů. Samozřejmě pokud jde o tu práci v zemědělství, to já zas na to nejsem odborník, ale pole se musí hnojit a osívat v nějakém postupu. Tam, kde je letos obilí, tak v příštím roce jsou brambory a v dalším roce řepka. Ono se tomu říkalo osevní postupy. S tím ti lidé neměli zkušenosti a zejména neměli zkušenosti řídit tohle ve velkém. On si samozřejmě to svoje pole o rozloze jeden až dva hektary snadno obstaral. To věděl ze zkušenosti a od rodičů, protože to se dědilo. Na tom malém hospodařil, ale na to tom velkém už to bylo horší. Tím také nebyly ty ekonomické výsledky družstev nějak zvlášť velké. V pozdější době,

kdy se začaly budovat kravíny, a kdy tedy skutečně došlo k velkochovu, tak ze začátku tam, kde byla nějaká větší stáj, tak se od těch lidí svedl ten dobytek, aby alespoň byl nějaký větší celek a byly ženy, to byly dojičky, takže ty krmily tu větší stáj dobytka. Odevzdávalo se a podobně. Ty začátky i z tohoto důvodu nebyly zvláštní a ekonomicky asi nebyly nějak moc významné. Druhý takový rys toho združstevňování byla věc, která dopadla ve vesnicích na velké hospodáře, kteří dostali přídomek kulak. Záleželo, jací byli lidé ve vsi, někde byli závistiví, někde hamouni, někde se chtěli rozdělit o kulacká pole. Takovíto velcí zemědělci byli v mnoha případech vystěhováni. Byli odstěhováni někam úplně jinam. Tam buď měli práci v zemědělství, nebo museli do průmyslu, protože tenkrát to bylo to samé. Všechno obory měly nedostatek lidí. Ono to bylo také tím, že produktivita práce nebyla tak velká, tak bylo potřeba více lidí, aby se něco vyrábělo. Takže tohle byla asi nesmutnější doba té kolektivizace, že v řadě vesnic vyhnali spoustu lidí. Ty pozemky přišly do družstva, jenže ty rodiny vysloveně trpěly. Bohužel to nebyly jen ty rodiče, co museli odejít, ale byly to i děti, které pak nemohly studovat. Musely být zaměstnání, i pokud to byly šikovné děti, někde v průmyslu, protože dobře pracovaly, tak dostaly doporučení a studovaly při zaměstnání. To byl takový paradox. Tímto způsobem získávaly středoškolské nebo vysokoškolské vzdělání, ale vlastně přes nějakou tu dobu odpracovanou v průmyslu se z nich staly jakoby dělnické kádry. To byla doba zlá. Po roce 1948, když komunistická strana získala vládu, tak samozřejmě to nezačalo druhý den to združstevňování, ale až po nějakém čase. Trvalo to pár let. Řada lidí vstoupit nechtěla, tak na ně společnost vymyslela, že skrze rozpis úkolů dostávali za úkol plnit dodávky obilí, řepy, máku atd. Pokud to nesplnil, tak dostal buď velkou pokutu a byl problém z čeho jí zaplatit, nebo dokonce ty lidi zavírali. Nebylo to na dlouho, ale přece jenom. Když byl zavřený, tak nemohl doma dělat a nemohl obdělávat pole a v příštím roce v podstatě neměl z čeho plnit dodávky. To se pak takhle stupňovalo. Byl to vysloveně bič na ty lidi, kteří se nechtěli podvolit nucenému vstupu. Byli tedy takto ekonomicky přinuceni. Byli lidé, kteří do družstva nevstoupili a přes veškeré tyto podmínky živořili na tom malém a ona ta generace odrostla za těch pár let a ti mladí, když to šlo, tak ze zemědělství utekli. Ony se ty družstva pak začala přeci jenom rozvíjet. Oni na to byly státní subvence, takže se postavil kravín. Tam už se tedy mléko vyrábělo ve velkém. Byly odchovny dobytka, takže maso už se také vyrábělo ve velkém. Třeba v tom konci, v těch sedmdesátých letech nebo osmdesátých, konkrétně družstvo Čížová, tak to skončilo v té době před revolucí. To bylo největší družstvo v okrese, a jestli se nepletu, tak mělo kolem čtyř

tisíc hektarů orné půdy. Sídlo bylo tady v Čížové. Bylo to tady Čížová, Zlivice, Borečnice, Topělec, Nová Ves, Krašovice, Drhovle, Pamětice, Dubí Hora, Šamonice, Předotice, Malčice, Radobice. To vše bylo v jednom JZD. To byl ohromný celek, ale tehdy už to mělo, řekl bych, odborné vedení. Poslední předseda byl ing. Zelenka. Samozřejmě za ta leta už ta mechanizace byla na vysokém stupni. Co si tak pamatuji v těch padesátých letech, tak velcí sedláci jako nejvyšší stupeň mechanizace měli samovaz. Odpadla práce sekáče a těch, co sbírali. Postupně to dostávalo rys zemědělské velkovýroby. Faktem je, že některá ta družstva byla vysoce úspěšná. Byla ekonomicky silná, ekonomicky stabilní. Jak se na to dívali ti lidé, co tam byli zaměstnání, to já nevím. Naši zemědělci neměli, i když tatínek pocházel ze statku v Malčicích, maminka z Bořic. Jejich sourozenci ale všichni v družstvu byli.

R. Buchtele: Vidíte ve sjednocených polích výhodu pro dnešek?

Pan K. : Z hlediska výroby samozřejmě, protože na malém poli se nenechá použít velká mechanizace. Mělo to samozřejmě určité technické důsledky, tam, kde byla pole na svazích nebo na vršcích. Teď, když se ty meze rozoraly, tak docházelo třeba k tomu, že přišla nějaká velká bouřka a ono to z těch velkých polí začalo splavovat, protože ta voda se neměla kde zastavit. Dříve se zastavila na mezi. O kousek dál byla další mez, takže nemohlo dojít k tomu, že by šel potok vody z vršku, protože se to zachycovalo. Tohle je neblahý důsledek, který je dodnes. Na těch velkých polích může docházet i k devastaci té půdy, ale říkám to je spíš laický pohled. Nebo je také problém meliorací. Tam, kde byly zamokřené půdy, se meliorovalo, aby se zvýšila úrodnost. Podniky, které na to byly zvlášť zřízené, aby meliorovaly, aby se uživily, tak meliorovaly úplně všechno a mám takový konkrétní zážitek. Jednou jsem jel do Písku a tady nad Pískem je velký vršek a oni tam dělali meliorace a já se ptal jednoho chlapíka, proč meliorují, když je to vršek. A on tvrdil, že voda vždycky teče z vršku, že tomu nerozumím. Co se dalo, tak to se zmeliorovalo. Samozřejmě, že v mnoha případech to pomohlo. Nechci to zlehčovat. To bylo v době, kdy bylo plánované hospodářství. Ona je to úžasná věc. Taky každá velká fabrika musí dobře plánovat. Plánovat se nechá v makro objemech, ale to plánování tehdejší šlo až do podrobností. Takže fabrika měla naplánováno, jak velké množství různých hřebíků vyrobí. Ono to bylo v tom zemědělství asi obdobné.

R. Buchtele: Myslíte si, že se společnost s kolektivizací eticky vyrovnala?

Pan K.: Tak to se asi budete muset zeptat nějakých zemědělců, kteří v tom vysloveně žijí, kteří to tehdy zažili na vlastní kůži. Těch bude asi málo, ale jejich potomci to z domova určitě pamatují. Někteří začali hospodařit samostatně. Přikoupili nebo pronajali, protože dnes tak malí zemědělci, jako byli tenkrát, by se dneska neuživil. Dnes aby se uživil, tak aby měl aspoň sto hektarů orné půdy, aby měl potřebnou mechanizaci. Nevím, do kolika hektarů se to dá zvládnout v rodině. Jsou samozřejmě výkonné traktory, pluh, kombajny, takže těch lidí je potřeba pouze zlomek toho, co bylo potřeba tenkrát na zemědělskou výrobu. Dnes může obstát asi jen velká farma.

R. Buchtele: Mohu se zeptat na Váš názor, jestli se kolektivizací postižení lidé s ní vyrovnali?

Pan K.: No já si myslím, jak kdo. To je docela složité. Záleží na povaze člověka, na vesnici, kde žili, aby tam nebyli lidé, kteří v padesátých letech vystěhovali svého souseda, se kterým léta žili. A najednou to pro ně byl kulak. Chtěli zabrat jeho půdu. Ono v podstatě, když byly poválečné volby v roce 1947, tak tehdy to s převahou vyhrála KSČ, protože se jí povedlo, a to bylo asi politicky dobře promyšlené, že lidé na vesnici nalákali na to, že jim rozdělí půdu velkých zemědělců a sedláků. Tenkrát ta půda to byla úžasně cenná věc a lidé, kteří měli políčku a měli vidinu, že dostanou ještě tři hektary, protože je seberou velkému sedlákovi. Tehdy teda KSČ vyhrála s velkou převahou volby. Řekl bych, že i díky značné části venkova, i přesto, že venkov byl vždycky tradičně lidovecký. Ti lidé, kteří to zažili na vlastní kůži, těch už je málo a už jsou staří a možná, že už ztratili i zájem. Někdo se s tím samozřejmě vyrovnal hůř a dodnes si určitě sebou nese ten dojem té ublíženosti samozřejmě. Toho mladého člověka se to třeba tenkrát tak moc nedotklo, pokud to byl v době kolektivizace ještě dítě, tak se ho to asi moc nedotklo, protože ten majetnický vztah k té půdě ještě u těch dětí nebyl, kdežto u těch starých lidí byl. Znovu říkám, i když to pole jaksi zůstalo nadále v majetku, tak to bylo formální, protože jinak na tom dělalo družstvo a s tím polem si dělalo, co chtělo, takže ten majitel neměl sebemenší možnost říct, že bych chtěl kus toho pole, aby si tam udělal zahrádku. Když se kolektivizovalo, tak lidé dostávali nebo měli nárok na záhumenky. To bylo několik arů pole, které zůstaly u zemědělské usedlosti. Bylo tady na kraji vesnice. Jaký důvod k tomu byl to nevím. Asi aby se uspokojil ten vztah k té půdě, že aspoň kousíček zůstal jejich. Myslím si, že to byla taková drobná záplata na ten vztah k té půdě těch lidí, že jim aspoň kousek zůstal a mohli si na tom dělat, co chtějí.

R. Buchtele: Myslíte si, že se společnost s kolektivizací vyrovnala právně?

Pan K.: Formálně ano, protože restituce byla odsouhlasena svobodným parlamentem a také se provedla. Samozřejmě ne všude to šlo. Někde byly postavené nějaké objekty, takže tam byly náhrady. Někde, tam kde se družstvo zrušilo, tak tam to byl problém, protože vím třeba konkrétní případ. Někomu sebrali kus pole pod kravín, takže ten nešel zbourat a vrátit mu pole zpátky, tak jako náhradu, a to nevím, tedy kdo to vypořádával, tak dostal silážní jámu. Tak to byla hloupost. Formálně dostal náhradu za svůj odebraný pozemek, ale dostal pro sebe naprosto bezcennou věc. Tohle si myslím, že nebylo tak úplně dobře promyšlené. Pokud se dávala náhrada, tak to měla být opravdu náhrada. Problém byl s živým inventářem. Já jsem končil v roce 1981 v H., a pak jsem přešel na ONV tehdejší. Tehdy finanční odbor na okrese měl majetkové oddělení, kde byla naprostá většina těchto větší dokumentačně uschována. Ono krom toho, že byli lidé nahnáni do družstev a půdu obhospodařovalo družstvo, tak v mnoha případech se také stalo, že někdo do družstva nevstoupil. Měl nějaké pole. Pak byl starý a to pole daroval jakoby státu, protože na něj přišli a řekli, aby to pole obdělával. Na to se poté použil termín „nucené darování“ a restituovaly se ty pozemky, pokud to bylo možné, zase zpátky. V podstatě se tak dvakrát nebadalo po tom, jestli to bylo vynuceně darované nebo, někdo, aby se toho zbavil, tak to daroval a byl rád, že se toho zbavil. Víím příklady z oblasti průmyslu, že se třeba restituovaly větší dílny nebo řekl bych i menší továrničky jako například firma F. ve Veselíčku. Když se dělala restituce tak pan Fořt tu provozovnu dostal. Samozřejmě, že někdy lidé dostaly provozovny zdevastované, ale někdy dobře udržené, rozšířené a zmodernizované. Takže někdo dostal chatrč a někdo dobře vybavený podnik. Určitě i při těch restitucích docházelo k různým nesrovnalostem. Ne každému bylo vyhověno, jak si představoval a podle toho jaký měl na to nárok.

R. Buchtele: Myslíte si, že se společnost s kolektivizací vyrovnala ekonomicky?

Pan K.: Ekonomicky asi ano. Protože, když vezmu zdejší družstvo v Čížové, tak to si vede ekonomicky dost solidně, ale bylo to možná také tím, že ing. Z. byl schopný manažer, takže samozřejmě snížili počty lidí asi na půlku, protože dnes s mechanizací je ta produktivita jinde. Takže si myslím, že ekonomicky asi ano. Problém dnes mají farmáři ovšem jiný, protože on by dovedl vyrobit, ale on je problém odbytu. Dnes je problém, co s mlékem. Další stupeň výroby, tedy mlékárny, chtějí nakoupit co nejlevněji, protože jejich odběratelé je tlačí, aby co nejlevněji dodávali krabicové mléko, sýry atd. Ten ekonomický tlak jde nakonec až na toho zemědělce. Když má

potom ten farmář vyrábět mléko za výrobní cenu, tak to je špatně. Kde je pak nějaká jeho reprodukce. Nemůže pak nakoupit nový modernější stroj, protože on za náklady, které dá výrobu mléka, dostane v tržbě téměř totéž. Musí uživit rodinu, sebe a také investovat. Jestliže má prodávat těsně nad výrobní cenu, tak to je špatně. To už pak ale není věc jednotlivého zemědělce, který by dovedl vyrobit, ale problém je s měřitelným ziskem to, co vyrobí, prodat. Tady jsou také nakonec stanoveny výrobní kvóty na mléko od EU a tady pak spousta zemědělců z jižních Čech mléko prodávala do Rakouska, protože Rakušani platili více než M. takže i přes dopravu 200 kilometrů to bylo ekonomicky výhodnější. Taky všude, když se podíváte, je řepka. Jelikož zemědělci dostanou více za řepku než obilí, tak je to ekonomicky dotlačí. Pokud šlo tedy o ty zemědělce, aspoň ze začátku, tak začali vyrábět to, na čem vydělávali, ať už to bylo dobré nebo ne. Tomu druhému okruhu těch zpracovatelů to nevadilo, že se dovezla polská pšenice nebo jiná. Faktem také je, že zemědělci v západních zemích mají daleko větší dotace než ti naši, takže oni dokázali nám třeba tu pšenici prodat levněji. Takže proč nedovážet. To už je ale věc v podstatě mezinárodního dosahu. Obchod samozřejmě musí fungovat, ale začaly se sem dovážet strašně levné polské brambory. A dneska, když se podíváte, kromě Vysočiny, která brambory pěstuje ve velkém, tak se tady nikdo brambory nepěstují. To je tedy spíš otázka pro makroekonoma.

R. Buchtele: Zeptal bych se naposledy, jestli si myslíte, že se společnost s kolektivizací vyrovnala ekologicky?

Pan K.: Ekologicky asi ne. Fakt, že ta pole musí být ve velkých celcích, je evidentní, protože na tom malém se nedá využít mechanizace, ale problém je v tom, že tehdy se dělaly celky bez ohledu na cokoliv, ať už to byla rovina, ať už tam byly vršky, tak se to všechno spojilo a určitě tam, kde je ta krajina kopcovitá, tak to má neblahé důsledky do dnes. Ono už se samozřejmě s tím všelicos dělá, obnovují se staré meze. Ono to nebyl tohle. Byla to třeba devastace půdy. Také úbytek drobného ptactva, které byly dobré k tomu, že se staralo o drobné škůdce, protože se s tím živilo. Tam asi ty neblahé důsledky jsou vidět i dnes. A jestli je nějaký recept na opravu, to já nevím. Mohl by se udělat pruh, který se tedy nebude obdělávat, zachytil by vodu z vršku, narostly by tam remízky. Dnes nevidíte koroptev, zajíce. Nevidíte bažanta. Když jsem byl malý a šli myslivci, tak kdo nepřinesl domu dvacet koroptví, byl špatný střelec, protože v každém brambořišti jich byl houf. Kachny ty jsou, ty se udržely na rybnících, ale to drobné polní zvířectvo to v podstatě zmizelo také díky těmto velkým celkům. Také srnčí zvěř na to

doplácí. Pokud se někde pasou třeba koloušci, kteří někde zůstali přikrčeni v trávě, tak je kombajn sebere.